ØKONOMI og POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 45. Årgang . Nummer 4 . 1971

Munksgaards Forlag . København 1972

ØKONOMI OG POLITIK

45. ÅRGANG NR. 4 1971

INDHOLD

HANS JØRGEN NIELSEN og STEEN SAURBERG:
De meningsløse – en analyse af politisk apati 367

JENS GREGERSEN: Socialistisk økonomisk integration.. 383

ERLING RASMUSSEN: De nye principper for den sociale sektors planlægningssystem 400

POUL ERIK GROHNHEIT: Ressourcerne og den fysiske planlægning 412

HARALD RØMER: Korrektion til artikel i Økonomi og Politik, nr. 3, 1971, Valgkampen 1971 – et eksempel på TV-påvirkning 427

Den internationale økonomiske situation 428

Den danske økonomiske situation 434

Politisk kronik 444

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
MUNKSGAARDS FORLAG . KØBENHAVN 1972

FORFATTERNE

HANS JØRGEN NIELSEN, lektor, cand. scient. pol. Institut for Samfundsfag, Københavns Universitet.

STEEN SAUERBERG, amanuensis, cand. polit. Institut for Samfundsfag, Københavns Universitet.

JENS GREGERSEN, stud. polit.

ERLING RASMUSSEN, sekretær, cand. polit. Socialstyrelsen, Planlægnings- og uddannelsesadministrationen.

POUL ERIK GROHNHEIT, konsulent, cand. polit. Poul Lyagers planlægningstegnestue.

HARALD RØMER, mag. scient. soc.

De løbende økonomiske oversigter udarbejdes af økonomisk konsulent, cand. polit. H. Thustrup Hansen og sekretær, cand. polit. Palle Mikkelsen, Det økonomiske Sekretariat. Den politiske kronik udarbejdes af cand. polit. C. Lind.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal. Årsabonnement 45 kr. incl. moms. Enkelte hæfter 15 kr. incl. moms. Ansvarshavende redaktør: Økonomisk konsulent, cand. polit. H. THUSTRUP HANSEN. Redaktionssekretær: BIRTE NYHOLM. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. SV. AAGE HANSEN, professor, dr. polit. ANDERS ØLGAARD, professor, dr. phil. OLE KARUP PEDERSEN og kontorchef, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktion: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Rosenborggade 15, 1130 København K, tlf. (01) 11 41 53. Ekspedition og abonnement: Munksgaards Forlag A/S, Nørre Søgade 35, 1370 København K. tlf. (01) 12 70 30. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader.

Printed in Denmark, Aarhuus Stiftsbogtrykkerie A/S.

Udsendt i boghandelen den 21. marts 1972.

DE MENINGSLØSE

– en analyse af politisk apati

HANS JØRGEN NIELSEN og STEEN SAUERBERG

Engang skælvede borgerskabet ved frygten for de brede lags overtagelse af magten. Og »masse« blev et alment accepteret skældsord på højrefløjen. Så opdagede man, at masserne kunne manipuleres. Det tavse flertal blev den højeste dommer, og massen – specielt »den atomiserede masse« – blev fyord på venstrefløjen. Alle syntes enige om, at masserne var temmeligt passive.

Vurderingen blev gjort til et dogme. Knupfer taler i »Portrait of the Underdog« fra 1947 om, at de lavere lag ikke blot holder sig passive på områder, hvor de savner ressourcer, men også på områder, hvor de strengt taget udmærket kunne deltage. Årsagen skulle være, at de manglende økonomiske og uddannelsesmæssige midler skaber en generel mangel på selvtillid. Man gør ikke noget, man har ikke meninger, og man har ingen viden[1]). I »Political Man« knytter S. M. Lipset lav valgdeltagelse sammen med en række kriterier på lav status og social marginalitet (kvinder, geografisk isolerede) i øvrigt[2]). Og i 1964 lancerer Johan Galtung samme teori på det udenrigspolitiske område: den sociale, geografiske, demografiske periferi har – blandt meget andet – ingen udenrigspolitiske meninger[3]).

Dogmet dyrkes ikke blot i »borgerlig videnskab«, afgrænset på den ene eller den anden måde. Lenins teori om partiets førende rolle og om partiet som en begrænset gruppe byggede på, at masserne ikke af sig selv var i stand til at fatte de langsigtede perspektiver i socialismen[4]). Herhjemme har Johan Fjord Jensen i »Homo Manipulatus« talt for en åndelig intellektuel styring af masserne som modvægt mod massemediernes manipulation[5]).

Teorien synes også ganske velmotiveret i konkrete forskningsresultater. Lipsets konklusioner byggede på et sammendrag af vestlige forskningsresul-

1) Genevieve Knupfer: Portrait of the Underdog, Public Opinion Quaterly, Spring 1947.
2) S. M. Lipset: Political Man, London 1960, Ch. VI.
3) Johan Galtung: Foreign Policy as a Function of Social Position, Journal of Peach Research 1964, no. 3–4.
4) Her efter W. Lenin Werke, Bd. 5, Berlin 1955 (Was Tun).
5) Johan Fjord Jensen: Homo Manipulatus, København 1966.

tater. Senere forskningsresultater synes at bekræfte disse[6]). Og også østeuropæiske sociologer er kommet til omtrent samme resultater. Et ungarsk studie fandt således, at høj massemediabenyttelse faldt sammen med høj uddannelse og det, vi normalt forstår ved højstatuserhverv, og at selv med massemediabenyttelsen holdt konstant var højt uddannede mere vidende end lavt uddannede i politiske sager[7]).

Det vil således være temmeligt nær det håbløse at søge at modbevise dogmet. Der er dog visse spørgsmålstegn, man kan sætte.

Vigtigste af alt: *Er det hele ikke en cirkelslutning?* Lenin interesserede sig for massernes evne til at se det samme som Lenin, og det kan ikke undre, at så blev Lenin og hans venner topscorere. Undersøgelser af politisk viden, meningsdannelse og vælgeradfærd foretages som regel af højstatusfolk på universiteter og markedsanalyseinstitutter, og normalt gør de især noget ud af de former for meninger, viden og adfærd, de selv interesserer sig for – jvf. f. eks. den store vægt på tolerancespørgsmål – og lidt ud af at bruge menigmands interesser som mål på aktivitet/passivitet. Det kan ikke undre, at højstatusfolk kommer til at score højt, og lavstatusfolk lavt. Modsat vælgeradfærd er politiske strejker formodentlig mere hyppige blandt franske arbejdere end blandt franske direktører.

Dette sidste anfægter ikke resultaternes rigtighed – gør dem blot lidt mindre overraskende. Og ingen kan uden alvorlig risiko for personlighedsspaltning sætte sig ud over sin egen situation.

Men der er flere spørgsmål at stille, selv hvis man accepterer begrænsningen.

For det første: *Hvor meget forklarer status* af variationer i politisk viden, meningsniveau og mere kontant adfærd à la valgdeltagelse? En amerikansk undersøgelse af valgene i 1964, 1966 og 1968 kom således kun op på at forklare 20 pct. af variationen i et enkelt af flere mål på aktivitet ved en kombineret anvendelse af uddannelse, erhvervsstatus og indkomst. De fleste tal lå helt nede på 2–10 pct. af variationen i de forskellige former for aktivitet[8]).

For det andet: *Hvor sikkert er dogmet – hvor mange undtagelser er der?* Og hvad kan modificere det? forklare undtagelserne? Her er den mest forkætrede af alle borgerlige, fhv. venstreorienterede sociologer – S. M. Lipset – inde på ganske interessante betragtninger. I Wien viste det sig, at arbejderne havde en gevaldig stor valgdeltagelse, og ud fra hypotesen om, at arbejderne er frustrerede i den borgerlige kultur, sluttede han, at danner ar-

[6]) M. & R. Fichelet, G. Michelat & Michel Simon: Presentation d'une analyse typologique en psychologi politique, IPSA 1970.

[7]) Z. Jakab: Concomittant Circumstances of Large-scale News Consumption, Radio and Television Review, Budapest 1970.

[8]) S. E. Bennett & W. R. Klecka: Social Status and Political Participation, Midwest Journal of Political Science, vol. XIV, 3, august 1970.

bejderne et separat kulturmilieu – et integreret arbejdermilieu – kan mange af forskellene forsvinde[9]).

Synspunktet kan generaliseres. Er lavstatusmanden isoleret eller »atomiseret« mangler han sandsynligvis en mængde af de forudsætninger middel- eller overklassen har for at være aktiv: forhåndskendskab til problemerne via uddannelse og erhverv, fri arbejdstid, så man kan gå til møder og snakke politik nårsomhelst, evne til at gennemskue regnskaber, tilvænning til boglig tilegnelse etc. Systemet opretholdes ved at give de mere privilegerede flere ressourcer. Men uddannelseshandicappet kan modvirkes gennem aftenskoler og politiske kurser, den manglende fri arbejdstid ved ansættelse af heltidspolitikere, og den passivitet, der måtte være tilbage, gennem generelt-mobiliserende bevægelser. I almindelighed har arbejderpartierne da også lagt væsentligt større vægt på at gøre deres organisationer langt mere aktive og informationsgivende end de borgerlige partier[10]).

Jo mere lavstatuslag og geografisk perifere grupper har været inddraget i organiserede og mobiliserende bevægelser, des mindre må man forvente, at forskellene til de højere og centrale lag er på de forskellige aktivitetsmål. Selv hvor der gennemsnitligt er små forskelle, må man forvente, at mønstret brydes gang på gang.

Dette fører til en generel skepsis med hensyn til anvendelsen af teorien om de lavere sociale lags større passivitet på de skandinaviske lande. Alle elementer i vor meget dyrkede kulturarv kan måske nok stamme fra de nuværende fællesmarkedslande plus Grækenland og Palæstina. Men prioriteringen af de forskellige elementer udviser specielle træk, og især har man dyrket mobilisering af lavstatuslag og geografisk perifere grupper. De skandinaviske partier organiserer relativt tre–fire gange så mange vælgere som de kontinentaleuropæiske partier – arbejder- og bondepartierne er her pænt med. Fagforeningerne slår i organisationsprocent næsten alle andre landes fagforeninger. Højskolen mobiliserede i hvert tilfælde i Danmark landmændene i en sådan grad, at de – modsat de fleste andre lande – blev den vigtigste demokratiske gruppe i forrige århundrede.

Går man til et af de mere kontante udtryk for politisk aktivitet – valgdeltagelsen – bestyrkes den nævnte skepsis. Stemmeprocenten ligger på et meget højt niveau, og i forhold til dette er forskellene mellem de forskellige grupper beskedne[11]). Interessen knytter sig til de mere flydende kriterier: mediabenyttelse, viden om politiske spørgsmål og meninger om samme. Man kan gentage, at resultaterne afhænger af, hvilke medier og hvilke spørgsmål, man vælger at undersøge. Men holder forskellene ikke for me-

[9]) S. M. Lipset op. cit.

[10]) M. Duverger: Political Parties, 3. (reviderede) engelske udgave, London 1959.

[11]) Dette gælder især ved nationale valg. Kommunalvalg kan give udsving af betragtelig størrelse.

dier og spørgsmål udvalgt af højstatusfolk, er der i hvert tilfælde grund til skepsis.

For at se nærmere på spørgsmålet benyttede vi foreliggende materiale til en sekundær analyse. For det første Socialforskningsinstituttets undersøgelse af fritidsvaner fra 1964[12]). Dernæst Dansk Media Indeks 1969 og Gallups løbende undersøgelser af politiske spørgsmål fra 1964 til 1969. Og endelig lånte vi hulkort fra en undersøgelse, AIM foretog for Ekstrabladet i forbindelse med folketingsvalget i 1968.

Materialet er naturligvis i flere henseender beskedent. I forbindelse med mediabenyttelsen er det ikke i alle tilfælde lige klart præciseret, om det er mediabenyttelse i almindelighed eller politisk mediabenyttelse, der er tale om. Specielt har vi ingen oplysninger om det politiske stofs betydning ved avislæsning. I forbindelse med problemstillingen gør det ikke noget, for som det vil vise sig, er aviserne det eneste medium, der på nogen måde kan støtte »underdogteorien«. Blev aviserne fjernet på grund af materialets art, var teorien nærmest direkte modbevist. Ved at beholde aviserne får teorien, hvad den kan tilkomme.

Mere problematisk er det, at svarene på spørgsmålene indhentes hos de pågældende selv, således at man står med noget, der er en blanding af generel svarvillighed og faktisk politisk aktivitet. Den mening, der rapporteres i undersøgelsen, kan således været fremprovokeret ved selve undersøgelsen, og ikke noget, der fandtes på forhånd[13]). En parallel fremprovokation sker ved folkeafstemninger, selv om lav deltagelse ofte tyder på, at mange alligevel ikke lader sig provokere. En opinionsundersøgelse siger strengt taget kun noget om de forskellige sociale gruppers villighed til politisk aktivitet i interviewsituationen. Ud fra logikken kan man ikke ekstrapolere til udsagn om villighed til aktivitet i andre situationer. Men ud fra almindelge regler om kumulative effekter af aktivitet er ekstrapoleringen måske ikke så halsbrækkende endda.

Vigtigere er, hvorledes dette forholder sig til teorien. Man kender til nationale forskelle i svarvillighed, hvor man senere kunne afsløre, om der var tale om gæt (ved vidensspørgsmål)[14]). Hvilke sociale forskelle er der? – hvor er faren størst for at få en viden eller en mening, der ikke fandtes?

Spørgsmålet er umuligt at besvare konkret. Det er måske også mindre

---

12) Socialforskningsinstituttets publikationer nr. 25: Fritidsvaner i Danmark, København 1966.

13) Se f.eks. Leo Bogart: No Opinion, Don't Know No Answer, Public Opinion Quarterly, Fall 1967 for følgende kritiske bemærkning: "The respondents statement themselves represent a form of behaviour; they are commitments ... a large proportion of the ideas that float through our minds do not represent "commitments" in which the ego is involved. They are ideas which are part of the common currency of mass media, and with which people have a passive familarity".

14) A. Sicinski: Don't Know Answers in Cross-National Surveys, ESOMAR 1967, referat efter Public Opinion Quarterly, Spring 1970.

relevant, *hvis* resultaterne ikke præsenteres som et vidnesbyrd om, at der fandtes en mening, en viden etc., men som et vidnesbyrd om, at en mening, en viden etc. lod sig fremprovokere. Denne begrænsning ligger i det følgende.

Problemet er med andre ord, om der er sociale forskelle i Danmark med hensyn til politisk viden, politiske meninger og massemediabenyttelse. Ved et groft sammendrag af udenlandske resultater og den herskende teori skulle man have følgende mere præcise mønster:

Hypoteser vedr. sammenhæng mellem politisk adfærd og sociodemografiske kendetegne

Adfærdshypotese / Kendetegn	Lav massemediabenyttelse Lavt meningsniveau Lavt vidensniveau Lav (valg)deltagelse	Høj massemediabenyttelse Højt meningsniveau Højt vidensniveau Høj (valg)deltagelse
Køn	Kvinde	Mand
Alder	Ung	Midaldrende
	Gammel	
Geografi	Land	By
	Udkant	Nær centrum
Erhverv	Arbejder	Funktionær
	Landmand	Selvstændig (byerhverv)
Uddannelse	Kort uddannelse	Lang uddannelse
Indtægt og formue	Lav	Høj

Selve problemformuleringen kan dog rejse spørgsmål. Viden og mening er principielt usammenlignelige størrelser, men på kontante spørgsmål kan man dog skelne dichotomisk mellem folk med megen viden og lidt viden og mellem folk med udtalte meninger og folk med lidet udtalte meninger. Kombinerer man, kan hverken meninger eller viden – betragtet isoleret – tages som udtryk for aktivitet eller passivitet.

Strengt taget er det kun kombinationen af få meninger og liden viden, der tæller. Vore data har ikke tilladt en krydskørsel af meninger og viden, og dette giver naturligt resultaterne en yderligere grad af usikkerhed. Vi-

Meningstyper efter viden

Mening / Viden	Relativt udtalt mening	Relativt lidt udtalt mening
Relativt høj viden	Underbygget mening	Begrundet tvivl
Relativt lav viden	Ubegrundet mening	Apati

dere har vi ikke scoret viden på dimensionen falsk–sand, men set på, om de pågældende havde en perception eller ej.

Dette er ensbetydende med en meget velvillig scoring af vidensniveau på dimensionen falsk–sand, idet folk uden perception per definition ikke har en sand perception (gæt eller prætention), samtidig med at folk med perception godt kan percipere forkert (vildfarelse). Denne angrebsmåde skyldes ikke ønsket om at være venlig. Derimod at de perceptionsspørgsmål, der er tale om, hører til den bløde kategori, hvor det med vort vidensniveau ikke er muligt at afgøre, hvad der er sandt eller falskt.

Massemediabenyttelsen skulle ikke rejse samme problemer, kun de allerede nævnte vedrørende de konkrete medier, man spørger om.

En sidste generel kommentar må gælde artiklens præsentationsform: Da der er tale om et forsøg på en oversigt, ville vi nærme os en kommenteret statistik, hvis alle tabeller blev taget med, hvilket atter ville medføre, at oversigten forsvandt. I stedet er vægten lagt på i teksten at præsentere konklusionerne og kun supplere med illustrerende tabeller. Dokumentationen ligger i kildehenvisningerne.

MEDIABENYTTELSEN

Grundlaget er her Socialforskningsinstituttets undersøgelse af fritidsvaner fra 1964, suppleret med Dansk Media Indeks fra 1969[15]). Der foreligger her oplysninger på de fleste sociale kategorier:

På de »demografiske« statuskriterier er det ikke muligt at slutte ret meget om teorien. De boglige medier – aviserne – bekræfter, medens radio og TV afkræfter den gængse opfattelse af stigende aktivitet med stigende status.

Køn viser nogle små forskelle: ikke-avislæserne udgør 8 pct. blandt mændene og 10 pct. blandt kvinderne. For søndagsavisernes vedkommende er tallene 23 pct. og 28 pct. Radio og TV giver som helhed ikke noget, men med hensyn til de egentlige politiske udsendelser ligger mændene på et højere aktivitetsniveau. *Alder* (se tabel 1) bekræfter teorien – endda forholdsvis sikkert – for så vidt som unge skulle have lavere aktivitet end de mellemste aldersgrupper. Men ikke for så vidt som de ældste skulle ligge på et lavere aktivitetsniveau (først ved de allerældste falder aktiviteten).

Mediavanerne er imidlertid strukturelt forskellige mellem aldersgrupperne: de unges lave mediaaktivitet skyldes først og fremmest den ringe TV- og radiobenyttelse, medens de unge ikke ligger væsentligt under gen-

15) Her er benyttet: fra Fritidsvaner: p. 86–188 og fra Dansk Media Index 1969 (upagineret), der bygger på 22.669 interviews (3-trins landsdækkende stratificeret udvælgelse). I vor analyse er tabellerne for personer, kvinder og mænd anvendt.

TABEL 1

Ikke-modtagere af massekommunikation fordelt på aldersgrupper

Kom. kanal / Alder	Læste ikke hverdagsavis i går 1.	Har ikke læst søndagsavis inden for de sidste 7 dage 2.	Så TV-avisen i går 3.	Så andet end TV-avisen i går 4.	Lytter ikke daglig til radioavisen 5.	Lytter ikke til de politiske udsendelser 6.
	%					
15–19	12	28	68	61	32	89
20–24	13	23	70	67	16	70
25–29	11	24	61	61		
30–39	9	25	48	49	17	73
40–49	7	22	45	49	16	68
50–64	7	24	37	45	15[1]	64[1]
65–	9	35	37	47	11[2] 11[3] 24[4]	61[2] 59[3] 70[4]
Total (gennemsnit) .	9	26	47	51	17	69

1) 50–59 år.
2) 60–69 år.
3) 70–79 år.
4) 80 år. –

Kilder: Fritidsvaner i Danmark, Socialforskningsinstituttets publikationer nr. 25, pp. 89 og 103. Dansk Media Index 1969 (ikke pagineret).

TABEL 2

Ikke-modtagere af massekommunikation fordelt efter urbaniseringsgrad

geografi / Kom. kanal	Læste ikke hverdagsavis i går 1.	Har ikke læst søndagsavis inden for de sidste 7 dage 2.	Så ikke TV i går 3.	Så ikke andet end TV-avisen i går 4.	Lytter ikke dagligt til radioavisen 5.
	%				
Hovedstad	9	17	51	52	22
Hovedstadens forstæder	9	19	52	49	23
Provinsby	8	24	45	49	18
Land	9	34	46	54	12
Total (gennemsnit)	9	26	47	51	17

Kilder: Fritidsvaner i Danmark, Socialforskningsinstituttets publikation nr. 25, p. 89. De politiske udsendelser opgives at være nogenlunde jævnt aflyttet over hele landet (hovedstadens forstæder dog lidt lavere). Dansk Media Index 1969 (ikke pagineret).

nemsnittet m. h. t. avislæsning. Omvendt synes de ældre at benytte sig meget af radio og TV, men at have lidt mere beskedne avislæsevaner.

Urbaniseringen (se tabel 2) giver ingen forskelle med hensyn til hverdagsaviser, noget med hensyn til søndagsaviser – dette kan til dels forklares

ved den ringere søndagsavisdækning på landet. Men dette »noget«, der viste en ringere avisaktivitet med faldende urbanisering, opvejes af en større radioaktivitet.

End ikke de gængse statuskriterier giver mulighed for at slutte ret meget om teorien. *Erhverv* giver således ingen niveauforskelle, når man tager medierne under ét. Arbejdere (og pensionister) læser ganske vist mindre avis end de øvrige grupper. Til gengæld ligger de højt med hensyn til TV, og man er lige vidt. Helt parallelle er forholdene, hvis man ser på *uddannelse:* De lavtuddannede læser mindre avis end de højtuddannede, men er til gengæld mere flittige til at bruge radio og TV. Af de klassiske socioøkonomiske kriterier er det kun *indtægt,* der giver lidt – men også kun lidt: Ikke avis-læsere falder fra 14 pct. for indtægter under 12.000 kr. til 6 pct. for indtægter over 46.000 kr. For søndagsaviser er tendensen den samme – endda med lidt større udsving – men til gengæld er der konstans med hensyn til radio og TV.

I alle disse tilfælde kunne man naturligvis begynde at vægte medier, og f. eks. i lighed med intelligensprøverne lægge den afgørende vægt på »det boglige«. Ved vægtning, den være sig kvalitativ som kvantitativ, kan man normalt fjerne enhver uoverensstemmelse mellem teori og data, når de sidste peger i forskellig retning. Vores modvilje mod »underdog-teorien« bygger derfor alene på, at vi ikke har forsøgt en afvejning, der ud fra andre, *fastlagte* kriterier kunne være velbegrundet. Det negative kan lige såvel skyldes metode som data.

Nok så spændende som forsøget på at få teorien bekræftet eller afkræftet in toto, er imidlertid et andet træk ved oplysningerne: De peger på »statusforskelle« m. h. t. media*valget* mere end m. h. t. media*benyttelsen.* De forhold, teorien peger på findes m. h. t. »det døde bogstav«, men sjældent m. h. t. »det levende ord«. Ved det sidste er der nok så meget tale om en direkte negering af teorien, og det ville være et rimeligt projekt at undersøge, hvor ofte bekræftelsen af den gængse teori skyldes, at man kun har beskæftiget sig med aviserne.

VIDEN

Læseren bedes opfatte dette afsnit som noget nær en parentes, for der er flere svagheder. Antallet af undersøgelser er begrænset. Fire af disse er stærkt meningsmæssigt ladede, og manglende svar hænger formodentlig kraftigt sammen med personens opfattelse af eller tvivl om, hvad der bør gøres. Dette gælder, selv om vi alene har holdt os til ved-ikke procenter, og ikke har set på meningernes retning. To vidensspørgsmål om, hvorvidt man kender FN og Nordek-forhandlingerne, er mindre meningspåvirkede, men kan med megen ret kritiseres for, at ved-ikke svarene mere er et udtryk

for beskedenhed end for manglende viden. Når spørgsmålene alligevel er medtaget skyldes det, at resultaterne i nogen grad – om ikke alt for kraftigt – underbygger »underdog-teorien«.

De kraftigt ladede spørgsmål gjaldt:

1. Marihuanas skadelighed.
2. Årsager til økonomisk uro og betalingsbalanceunderskud.
3. Hvorledes den økonomiske situation vil forløbe.
4. Politiets brutalitet.

De spørgsmål, der lige så vel kan måle beskedenhed lød:

5. Kender de FN?
6. Har De hørt om forsøg på dannelsen af en Nordisk Økonomisk Union?

Materialet er beskedent, men i forhold til teorien får man på de socioøkonomiske kriterier stort set de forventede udslag (se tabel 3). Ved *erhverv* møder arbejderne med store ved-ikke procenter, medens det er lidt mere tvivlsomt, hvad man kan sige om landmændene. *Uddannelse* slår ligeledes ret kraftigt igennem. For de forskellige indtægtsgrupper er der ikke oplysninger.

Derimod er de demografiske kriterier mere uldne i deres virkning. *Køn* giver de forventede udslag. M. h. t. *alder* kan man højst slutte, at de ældre generationer har lidt højere ved-ikke procenter end gennemsnittet, hvorimod de unge ligger og svinger. *Urbaniseringen* giver ikke et samlet billede.

Mere er der ikke at hente.

POLITISKE MENINGER: GALLUP-UNDERSØGELSERNE

Her er der tale om ret mange spørgsmål. Fælles er dels, at der ved dem alle efterlyses standpunkter, dels at der er tale om emner, der enten er behandlet i de normale politiske beslutningsorganer, eller er genstand for en debat med henblik på dette. Det sidste er kun et vagt kriterium. Studenteroprøret er kommet med på grund af en kraftig politisering, selv om det i en anden situation meget vel kunne være opfattet som en ren administrativ affære. Tilsvarende med ungdomsoprøret.

Materialet er ret svært at håndtere. Kriterierne for opsplitning varierer fra gang til gang. Somme tider bruges en fordeling på erhverv, andre gange ikke og tilsvarende med alder, køn, geografi etc. Allerede af denne grund er en skematisk oversigt over de nøjagtige procenter ikke videre formålstjenlig: Den skulle give overblik, men bliver ret uoverskuelig. I stedet er de forskellige undersøgelser delt op i nogle grove grupper efter emner:

TABEL 3

Viden

Kriterie \ Spørgsmål	1. Er marihuana skadeligt?	2. Årsager til økonomisk uro/betalingsbalance-underskud?	3. Hvorledes vil den økonomiske situation udvikle sig?	4. Optræder politiet brutalt?	5. Kender De FN? (nej)	6. Har De hørt om forsøg på dannelsen af en Nordisk Økonomisk Union? (nej)
	Viden/mening				Overvejende viden	
	% ved-ikke					
Køn:						
Mand					9	16
Kvinde					16	36
Alder:						
15–18 år				27	15[1])	39
19–24 år				24	7	31
25–29 år				22	8	23
30–39 år				17	13	26
40–49 år				21	10	22
50–64 år				24	12	33
65– år				29	20	30
Geografi:						
København	15			23	6	23
Københavns forstæder	18			26		
Provinsby	5			22	12	31
Land	15			25	20	25
Erhverv:						
Ufaglært arbejder		55	19			
Faglært arbejder			19			
Lavere funktionær		40	16			
Højere funktionær		29	7			
Selvstændig landbruger		42	13			
Selvstændig i øvrigt		29	9			
Ude af erhverv			26			
Pensionister og invalider			26			
Uddannelse:						
Folkeskole	12				16	29
Mellem/realeksamen	11				3	21
Gymnasie/højere uddannelse	10				N	7
Total (gennemsnit)	12	49	21	23	13	26

1) 15–17 år, 18–24 år, 25–30 år, 31–40 år, 41–50 år, 51–60 år, 61 år –.

Kilde: »Ugens Gallup«, spm. 1: ug 4, 1969, spm. 2: ug 37, 1965, spm. 3: ug 43, 1967, spm. 4: ug 39, 1967, spm. 5: ug 16, 1964, spm. 6: ug 35, 1969.

1. Ungdom og studenteroprør:

9 undersøgelser: Om studenterbesættelsers betimelighed (Ugens Gallup 21–1968), om ungdomsoprørets sundhed og om ungdommen taler sin sag rigtigt (begge UG 4-1969), om interviewpersonens kommende stemme vedrørende valgretten (UG 24-1969), om større studenterindflydelse på universiteterne og specielt om 50–50 pct. kriteriet (begge UG 28-1969), om lån eller studenterløn, om adgangsbegrænsning i forbindelse med studenterløn og om hensyntagen til forældrenes økonomi i forbindelse med studenterløn (alle UG 31-1969).

2. Moralske spørgsmål:

7 undersøgelser: om en udvidelse af abortadgangen (UG 25-1965), om transplantationer og om transplantationer i forbindelse med afdødes samtykke (UG 44-1966) om utroskab som skilsmissekriterium (UG 15-1968), om pornografiloven (UG 19-1968), om fri abort (UG 34-1969) og om seksualundervisning (UG 29-1969).

3. Udenrigspolitiske spørgsmål:

5 spørgsmål: om Kruchews besøg (kun undersøgelsen fra før han kom, UG 19-1964), om afsendelse af 1000 soldater til Cypern (UG 22-1964), om danske soldaters eventuelle inddragelse i aktive kamphandlinger på Cypern (UG 34-1964), om indstilling til NATO samt folkeafstemning om NATO (UG 2-1966).

4. Økonomi og skatter:

7 spørgsmål: om valget mellem forhøjelse af direkte eller forhøjelse af indirekte skatter (UG 43-1964), om pristalsreguleringen (UG 39-1965), tilfredshed med skattereformen (UG 21-1967), om om devalueringen skulle følges op af avancestop, mindre dyrtidsregulering og særskat på lønmodtagerne (de tre muligheder forelagt en ad gangen, UG 6-1968).

5. Diverse:

3 spørgsmål: om vigtigste politiske problem (UG 2-1964), om større indflydelse til kongen (UG 3-1964) og om kunstnerstøtten (UG 15-1965).

For hvert kriterium gælder, at man i en række tilfælde kunne forudsige, hvilken kategori der mødte med højeste ved-ikke procent. Disse tilfælde har vi spaltet ud i en række sammenligninger mellem kategorier. Kun ved indtægt ses der på, om der er en generel tendens. Passer de *foreliggende* tilfælde i en emnekategori med forudsigelsen (hvad enten der er få eller mange tilfælde), er dette i omstående skema markeret med »OK«. Er billedet blakket – enten fordi billedet i betragtelig grad skifter fra spørgsmål

TABEL 4

Meningsmæssige adfærdshypoteser vedrørende ved-ikker fordelt efter emneområde

Kriterie/hypotese \ Emneområde	1. Ungdom & studenteroprør	2. Moral	3. Udenrigspolitik	4. Økonomi & skatter	5. Div.	6. »Ialt«
Køn:						
1. Mænd mindre ved-ikke end kvinder	?	?	OK	–	OK	(OK)
Alder:						
2. Unge (under 30) mere ved-ikke end midaldrende (mellem 30 og 64)[1])	?	(÷)	?	–	?	?
3. Ældre (65 og derover) mere ved-ikke end midaldrende (mellem 30 og 64)[1])	?	(OK)	OK	–	?	(OK)
Urbanisering:						
4. København mindre ved-ikke end provinsby	?	OK	OK	–	OK	(OK)
5. København mindre ved-ikke end landdistrikt	?	OK	OK	–	?	(OK)
6. Provinsby mindre ved-ikke end landdistrikt	(OK)	(OK)	OK	–	?	(OK)
Erhverv:						
7. Bymiddelklasse[2]) mindre ved-ikke end ufaglærte ..	OK	–	OK	OK	?	(OK)
8. Bymiddelklasse mindre ved-ikke end landmænd ..	?	–	OK	(OK)	?	(OK)
Uddannelse:						
9. Mellem- og realskole mindre ved-ikke end folkeskole	(OK)	OK	–	–	÷	?
10. Gymnasie mindre ved-ikke end folkeskole	OK	?	–	–	OK	(OK)
11. Gymnasie mindre end (folke- el. mellem- og/el. realskole)	–	–	OK	–	–	OK
12. Gymnasie mindre end mellem- og realskole	OK	?	–	–	OK	(OK)
Indtægt:						
13. Faldende ved-ikke med stigende indtægt	OK	–	–	?	–	(OK)

1) Da Gallup ikke opgiver antallet i undergrupper, og da de midaldrende er delt på flere grupper, bygger vurderingen derfor på et skøn over gruppernes størrelse.
2) Funktionærer og selvstændige.

OK = Påstanden passer i alle tilfælde, hvor kriteriet er brugt. (OK) = Påstanden passer i mere end ¾ af tilfældene. ? = Påstanden passer i mindre end ¾ af tilfældene. (÷) = Den modsatte påstand passer i ¾ af tilfældene. ÷ = Den modsatte påstand passer i alle tilfældene.

til spørgsmål eller fordi de grupper, der sammenlignes står lige – er dette markeret ved »?«. Går tilfældene direkte imod er dette markeret ved »÷«. I enkelte rubrikker er der afsat et (OK). Dette er sket, hvor der er betragtelig antal tilfælde for, f. eks. 5, men et par f. eks. 2 imod, som man ikke kan tillade sig at se bort fra. Parallelt ved (÷).

Intet kriterium holder hele vejen igennem, selv om der optræder mange OK'er og (OK). Som med medierne er der udpræget tale om, at bekræftelse eller afkræftelse afhænger kraftigt af, hvad man vælger, og hvordan man vægter. Alle konklusioner bliver således grove sammenvejninger. Det eneste næsten sikre område for alle kriterier synes at være udenrigspolitikken.

Med hensyn til de demografiske kriterier skinner den traditionelle kvinderolle klart igennem. Undtagelserne ved *køn* ligger på de moralske og ungdomspolitiske spørgsmål, bekræftelserne ved udenrigspolitik (og diverse). Hypotesen vedrørende *alder* lader sig ikke opretholde overhovedet for de unge, og kun vanskeligt for ældre. *Urbanisering* spiller en vis rolle. Intet er dog særlig sikkert.

Med hensyn til de socio-økonomiske kriterier viser *erhverv,* at ufaglærte gennemgående ligger med høje ved-ikke procenter, medens det samme kun vanskeligt kan siges at gælde landmændene. *Uddannelse* viser i store træk den forventede tendens. *Indtægten* giver som helhed intet sikkert, men der er i de konkrete procenttal en næsten undtagelsesløs tendens til, at den laveste indtægtsgruppe ligger med højst ved-ikke procent. Så snart man har forladt denne er der ikke mere at hente.

Resultaterne peger på sagsområdernes betydning. Men det er værd at henvise til et andet fænomen i de enkelte undersøgelser. Der er – igen bortset fra udenrigspolitik – sjældent tale om udsving på mere end 10–15 pct. mellem ydergrupperne, og det vrimler med forskelle på under 5–6 pct. Der er under ingen omstændigheder tale om massive forskelle.

POLITISKE MENINGER: AIM-MATERIALE

Galluprapporterne gav næsten intet med hensyn til identificering af »apatiske grupper«. Ved analysen af det antal materiale, der blev brugt til at se på udbredelsen af meninger – AIM's hulkort fra valganalyssen for Ekstrabladet – blev den generelle skepsis bestyrket. Formålet var her at finde kombinationer af kriterier, der kunne give større udsving, da kriterierne enkeltvis var noget uldne.

Der var tale om i alt 998 interviews (fra landsdækkende undersøgelse med random-walk udvælgelse). Interviewet indeholdt fire spørgsmål med klar relevans for meningsniveauet:

1. Om det var rigtigt af regeringen at udskrive valg.
2. Hvilken politiker foretrak interviewpersonen som kommende statsminister.
3. Hvilken regering interviewpersonen foretrak efter valget.
4. Om den siddende regering burde gå straks efter valget eller prøve at køre videre.

Som udtryk for manglende mening anvendtes svarkategorierne »ved-ikke«, »ligegyldigt« og – ved det andet og tredje spørgsmål – manglende præference. Af de 998 interviewede var der kun 12, der ikke kunne besvare nogen af de fire spørgsmål, og kun 38 personer havde 3 ved-ikke på de fire spørgsmål. Svarvilligheden synes at have været god nok og/eller der synes ikke at være ret mange, der generelt er apatiske. For at få rimeligt store grupper defineres »apati«, derfor meget large som lig ved-ikke eller lignende på blot ét spørgsmål. 481 havde én eller flere ved-ikke. 517 havde ingen. Også dette resultat har som de øvrige nævnte sin klare begrænsning: Der var tale om Christiansborg-politik – hvilket dog igen skulle tale for mange ved-ikker – men der var også tale om en valgsituation, hvilket peger modsat.

For at lokalisere de 481 personer blev vores »apati« undersøgt ved hjælp af de normale sociale kriterier. (Procent apatiske i de forskellige grupper). Dette gav i flere henseender overraskende resultater. Lave indtægter lå med høje procenter, men det samme gjorde høje indtægter. Ufaglærte lå højt og funktionærer lavt, men også de selvstændige havde forholdsvis mange »apatiske«. Klare udsving gav kun køn (mænd lave apatiprocenter), geografi (Østdanmark lave procenter) og – i begrænset omfang – alder (stigende apatiprocenter fra 50 års alderen og opad, men ikke noget særligt for de unge). Kontrolleredes ved de øvrige variable for køn, kom indtægten også ind i billedet hos mændene (høj indtægt – få apatiske), men ikke hos kvinderne.

Ved en opspaltning på dischotomiserede variable: Køn, indtægt (– 25.999 og 26.000 –) geografi (København, plus øerne og Jylland) og alder (– 49 år og 50 år –), ved en beregning af apatiprocenten i alle de 16 undergrupper, der kunne dannes ved hjælp af disse kriterier, forsvandt indtægten igen ud af billedet, og resultatet blev følgende apatiprocenter i de forskellige grupper:

Betragter man enkeltfaktorerne efter denne kombination, er billedet kun tydeligt for køn, og det helt dominerende er, at de store spring opad kommer, når flere faktorer peger mod apati. Billedet er klart nok, når man sammenligner grupper, der på 2 eller 3 kriterier ligger langt fra hinanden.

At de socio-økonomiske kriterier forsvandt, og at der skulle kombineres flere kriterier for at få de store udsving, peger i samme retning som tid-

TABEL 6

Andelen af apatiske (eller flere ved ikke) i visse befolkningsgrupper (køn, alder og geografi)

køn/alder \ Geografi	København og øerne	Jylland
	%	
Mænd:		
49 år	41 (N = 140)	39 (N = 148)
50 år	37 (N = 95)	45 (N = 112)
Kvinder:		
49 år	43 (N = 158)	54 (N = 135)
50 år	63 (N = 109)	69 (N = 101)

ligere. Der er ikke tale om en masseapati, men snarere om apati i ret snævert definerede grupper.

KONKLUSION

Alt dette kunne synes at tyde på en negativ konklusion: Underdog teorien passer ikke. Dette ville imidlertid være en betydelig stramning af delkonklusioner og af artiklens niveau i øvrigt.

Sigtet har hele tiden været at se, om der var positive belæg for teorien. Og her kneb det ganske voldsomt. Men ikke at finde modbeviser således, at den modsatte opfattelse måtte siges at være rigtig. Fordi en teori ikke passer på 95 procent niveau, er den modsatte opfattelse ikke bekræftet, selv om den ofte bliver det i praksis ved tilbagefald til gængs opfattelse og »hvad sagde jeg«.

Med dette er det muligt at blande det positive med det negative. Positivt udtrykt er der kun for en enkelt sammenhæng fundet direkte modbeviser. Der har været en del neutrale tilfælde m. h. t. de enkelte kriteriers anvendelse på mediabenyttelse, viden etc. Men der har også været enkelte bekræftelser. Opsummerer man, får man følgende skema:

Disse stikordskonklusioner er meget usikre, de bygger stort set på »utilladelige« sammenvejninger og det mest iøjnefaldende er, at intet kriterium er af klar positiv betydning hele vejen over.

Det var det positive. Det negative er, at underdog teorien ikke har kunnet pege på kriterier, der fra område til område (mediabenyttelse etc.) er af afgørende og stor betydning, og at resultaterne på de enkelte områder svinger med udvælgelse af konkret medium og konkret politisk område, og at procentforskellene gennemgående er for små til, at man kan pege på bestemte grupper som decideret apatiske.

Det udelukker, at andre kriterier kan være relevante, og pege på apati.

Konklusion vedrørende hypotesen om »the under-dog«

Område / Kriterie/hypotese	Media-benyttelse	Viden	Gallup mening	AIM (i kombinationerne)
Køn	Svagt bekræftet	Bekræftet	Svagt bekræftet	(Bekræftet når anden faktor er tilstede)
Urbanisering	Intet	Intet	Meget svagt bekræftet	(Bekræftet når anden faktor er tilstede)
Alder:				
Unge – midaldrende	Bekræftet	Intet	Intet	Intet
Ældre – midaldrende	Intet	Svagt bekræftet	Svagt bekræftet	Bekræftet
Erhverv:				
Ufaglærte	Intet	Bekræftet	Svagt bekræftet	Bekræftet
Landmænd	Intet	Intet	Svagt bekræftet	Intet
Indtægt	Svagt bekræftet	–	Svagt bekræftet (kun for aller laveste indtægter)	Intet

Og det udelukker ikke, at man vil finde disse, hvis man går fra denne artikels relative makroniveau ved kombineret anvendelse af kriterier mod et mikroniveau, og måske endda finde belæg for underdog teorien ud fra de her behandlede kriterier.

Mere positivt: Underdog teorien er svær at anvende generelt. Men den slår ret godt til for boglige medier og udenrigspolitik. Inden for sit eget område synes Galtung således at have ret.

SOCIALISTISK ØKONOMISK INTEGRATION

JENS GREGERSEN

Mens bestræbelserne på nøjere at sammenknytte de vesteuropæiske landes økonomier inden for rammerne af et udvidet EF gennem en årrække har været genstand for udbredt opmærksomhed, lever tilsvarende forsøg på at integrere de østeuropæiske økonomier en temmelig upåagtet tilværelse her i landet. Dette forhold kan forklares dels med disse landes ubetydelige rolle for den danske økonomi, dels med vanskelighederne ved overhovedet at trænge ind i de betingelser, der ligger til grund for det økonomiske samkvem mellem de centraldirigerede økonomier i Østeuropa. I litteraturen fra de pågældende lande, især Sovjetunionen, fremstilles de indbyrdes økonomiske relationer som regel stærkt idealiseret, og de eksisterende problemer behandles ofte i et formelsprog, som kan være svært tilgængeligt for den uindviede.

Dette bør dog ikke afskrække. Det må i sig selv have interesse at undersøge, hvorledes en række socialistiske stater har organiseret deres indbyrdes økonomiske samkvem. Men i et lidt længere perspektiv kan man også forestille sig, at de to store økonomiske grupperinger på hver side af skillelinien i Europa kan drage gensidig nytte af de institutioner, som vil blive opbygget. En fremstilling af, hvad »socialistisk økonomisk integration« dækker over, har derfor mere end blot akademisk interesse.

Årsagen til den tåge af almindeligheder og halve oplysninger, som omgiver integrationsprocessen i Østeuropa, må søges i de pågældende landes socio-økonomiske system. En vestlig definition af økonomisk integration som »forholdsregler, der tager sigte på at nedbryde forskelsbehandling mellem økonomiske enheder hjemmehørende i forskellige nationalstater«[1]), er kun anvendelig over for markedsøkonomier, hvor regeringerne fastlægger rammerne for landenes økonomiske samkvem, som principielt formidles af private beslutningstagere. I de planøkonomiske socialistiske lande tager man afstand fra den »spontaneitet«, som et sådant system indebærer, og insisterer på såkaldt bevidst og planmæssig ledelse af den økonomiske integration, der derved på ethvert trin politiseres. Oprettelse af et datterselskab i et andet land er f. eks. en ret banal affære inden for markedsøkonomier-

[1]) Balassa 1961, p. 1.

nes kreds; i Østeuropa er iværksættelse af produktionssamarbejde med et af de øvrige socialistiske lande en sag, som forudsætter nøje overvejelse af nationale interesser i et centralt planlægningsorgan. Endnu mindre end i den markedsøkonomiske integration kan økonomi og politik derfor adskilles, når integrationen omfatter socialistiske planøkonomier.

Gangen i fremstillingen er følgende: I det indledende afsnit gives der en oversigt over de vigtigste træk ved de to økonomiske systemer med hovedvægten på det socialistiske af hensyn til læsere, som er fremmede over for problematikken. Derefter redegøres der for forløbet af det hidtidige samarbejde mellem de østeuropæiske lande som baggrund for nyligt vedtagne planer om yderligere integration i de kommende 15–20 år. Med dette udgangspunkt gennemgås de gældende spilleregler og den aktuelle situation vedrørende samhandel, kapital- og arbejdskraftbevægelser mellem landene, og på alle tre områder sammenholdes det nuværende system med de forudsete skridt. Det er her fremstillingens hovedvægt ligger, og de to første afsnit tager derfor kun sigte på at tilvejebringe det nødvendige institutionelle og historiske perspektiv. En egentlig analystisk fremstilling er ikke tilstræbt. Formålet er blot at vise, hvorledes man i praksis formidler og søger at udvikle det økonomiske samkvem mellem de socialistiske lande.

1. KARAKTERISTIKA VED MARKEDS- OG PLANØKONOMIER

a. *markedsøkonomier*

Principielt er den økonomiske integration af de vestlige markeds- eller rammeøkonomier indirekte. Det er regeringernes opgave at nedbringe eller helt fjerne hindringer for det økonomiske samkvem over landegrænserne, men det overlades til markedskræfterne at sikre udnyttelse af de fordele, som et større marked åbner mulighed for. Denne indirekte styring af integrationen indebærer, at der ikke normalt forekommer direkte konfrontationer vedrørende økonomiske spørgsmål på regeringsniveau. Den engelske økonom Wiles har rammende påpeget, at EF (som eksempel på en gruppe markedsøkonomier) »integreres roligt og upersonligt, mens statsministrene sover«[2]). Nedbrydning af handelsskranker og betalingsrestriktioner er løftestænger for integrationsprocessen, og selv om politisk bestemte indgreb i forbrugersuveræniteten påvirker tilpasningen, er det i princippet muligt at fastslå de reale omkostninger, der er forbundet med alternative produktionsmuligheder, og dermed sikre rationel økonomisk kalkulation.

b. *planøkonomier*

Grundlaget for det økonomiske samkvem mellem de socialistiske lande, der er medlemmer af CMEA, jvf. nærmere afsnit 2, adskiller sig væsentligt

[2]) Wiles 1969, p. 328.

fra de betingelser, som markedsøkonomiernes indbyrdes forbindelser er underkastet.

Af historiske årsager er de østeuropæiske økonomier i det store og hele opbygget med det sovjetiske system som model. I dette system er de enkelte virksomheders opgave reduceret til at opfylde den centralt fastsatte plan. Spillerummet for selvstændigt initiativ på virksomhedsniveau er stærkt begrænset, eftersom alle væsentlige indikatorer eller måltal (f. eks. samlet varesalg, produktionens fordeling på hovedvarer, lønudgifter, profitsum og rentabilitet, betalinger til og fra statsbudgettet, hovedparten af kapitalinvesteringerne) fastsættes i et centralt planlægningsorgan. Fra central side fastlægges endvidere, hvem virksomhederne skal afsætte færdigvarerne til, og hvorfra de skal indkøbe råvarer og halvfabrikata. Alle transaktioner finder sted til centralt fastsatte priser, der kun ændres med års mellemrum.

Det økonomiske samkvem med udlandet formidles af udenrigshandelsmonopolet, der gennem sine organisationer forestår eksport og import. Den enkelte virksomhed er derfor helt isoleret fra udlandet og dermed ligegyldig overfor, om produktionsmidlerne eller færdigvarerne krydser landegrænserne. Overskud og underskud i udenrigshandelen forårsaget af forskelle i de inden- og udenlandske priser udlignes via statsbudgettet[3]).

I de årligt udarbejdede detailplaner for den økonomiske udvikling i de enkelte lande fastlægges behovet for importvarer fordelt på hovedgrupper. Dette behov bestemmes som forskellen mellem det indenlandske forbrug og den indenlandske produktion, og det er dermed temmelig godt defineret for råvarernes og investeringsgodernes vedkommende. Disse varer er nødvendige for at sikre planopfyldelse, og det bliver dermed forbrugsgoderne, der fungerer som stødpude ved den endelige afstemning af import og eksport. Hovedformålet med eksporten er at finansiere importen. Dette tilsyneladende selvfølgelige udsagn har betydning over for dels de vestlige markedsøkonomier, dels de øvrige socialistiske lande. I handelen med den første gruppe er den øvre grænse for importen bestemt af mulighederne for eksport og af kreditmulighederne. Landene ønsker i så stor udstrækning som muligt at drage nytte af den mere avancerede vestlige teknologi, og de anvender derfor så meget konvertibel valuta hertil, som de er i stand til at erhverve. I handelen med de socialistiske lande er der en meget stærk tilskyndelse til at balancere handelen bilateralt, fordi et overskud indtjent i samhandelen med et andet land ikke kan anvendes til indkøb i tredjeland, jvf. afsnit 3. a. nedenfor. Et eksportoverskud over for det andet CMEA-land er derfor ensbetydende med en urationel ressourceanvendelse.

Trods bestræbelser siden slutningen af halvtredserne på at indføre en selvstændig prisbasis i intra-CMEA-handelen er det ikke lykkedes at nå til

[3]) For Ungarns vedkommende må disse betragtninger modificeres.

enighed herom, og landene handler derfor i princippet fortsat til »verdensmarkedspriser« indbyrdes. Disse priser har naturligvis ingen sammenhæng med landenes interne priser, og de valutakurser, som anvendes, tjener kun rent bogholderimæssige formål. Beregning af udenrigshandelens økonomiske effektivitet er derfor udelukket, men man har sådan set heller aldrig tilstræbt rationalitet i det udenrigsøkonomiske samkvem, lige så lidt som man har gjort det internt. Hovedmålsætningen har altid været hastig økonomisk vækst gennem opretholdelse af en høj investeringskvote. Planen udtrykkes derfor i kvantitative mål, og de fastlåste priser fungerer således ikke gennem markedsbestemte bevægelser som signal for produktionsbeslutninger, men tjener kun til aggregering af fysiske mængder. Det ville derfor være inkonsistent, om man tilstræbte en særlig effektivitet i udenrigshandelen. Formålet med udenrigshandelen er alene at erhverve varer, som kun under prohibitive omkostninger kan produceres indenlands. Den eneste form for rationalitet i udenrigshandelen består i en indsats for at sikre ækvivalens i handelen med de øvrige CMEA-lande, jfr. afsnit 3. a.

De økonomiske reformer, som påbegyndtes i samtlige CMEA-lande i sidste halvdel af tresserne, har søgt at imødegå de problemer, som den teknologiske udvikling førte med sig, og som kom til udtryk i en faldende økonomisk vækstrate. Man erkendte, at det ikke længere var muligt fra central side detaljeret at planlægge og kontrollere en økonomi, der producerede stadig mere differentierede varer, og man søgte derfor at øge virksomhedernes operative ansvarsområde, således at de centrale planlægningsmyndigheder i større omfang kunne koncentrere sig om hovedretningerne for økonomiens udvikling. Samtidig gennemførtes en række forholdsregler til sikring af en vis rationalitet. Der fastsattes således en afgift for virksomhedernes benyttelse af deres produktionsanlæg, og engrospriserne justeredes, så de i højere grad afspejlede de realøkonomiske omkostninger ved produktionen.

Disse ofte omfattende indenlandske reformer havde ikke umiddelbart nogen konsekvenser for forbindelserne mellem landene. Selv om utilfredsheden med de eksisterende betingelser for det gensidige økonomiske samkvem var voksende, er det først efter afslutningen af de indenlandske reformer, at intra-CMEA-forbindelsernes problemer og fremtidige udvikling på ny er genstand for opmærksomhed på højeste niveau.

c. *konklusion*

De metoder, som landene kan anvende for at fremme den økonomiske integration, er helt bestemt af deres socio-økonomiske system. Traditionelle begreber til analyse af markedsøkonomiernes integration har ingen fornuftig anvendelse i en undersøgelse af planøkonomiernes integration. Socialistisk økonomisk integration fremkommer ikke som resultat af markeds-

kræfternes spontane udnyttelse af de muligheder, som en nedbrydning af skrankerne for det internationale økonomiske samkvem åbner, men følger af beslutninger fra CMEA-landenes myndigheders side vedrørende ikke alene rammerne for det gensidige samkvem, men også dets konkrete indhold. Mens den økonomiske ansvarsfordeling i markedsøkonomierne er diffus, har CMEA-landenes regeringer i kraft af deres magtmonopol et betydeligt udenrigsøkonomisk råderum, hvorfor ethvert skridt på integrationsområdet i høj grad er politisk motiveret.

2. CMEA OG VEDTAGELSEN AF DET KOMPLEKSE PROGRAM

Samarbejdet mellem hovedparten af de europæiske socialistiske lande formidles af CMEA[4]), der oprettedes i januar 1949 som reaktion på Marshall-hjælpen og de vesteuropæiske samarbejdsbestræbelser. Organisationen spillede i sine første leveår ingen nævneværdig rolle, hvilket fremgår af det forhold, at det øverste og dengang eneste organ, rådet, overhovedet ikke samledes i årene 1950–54. Sovjetunionens indflydelse i de øvrige lande var så stor i denne periode, at et formaliseret samarbejde var unødvendigt. Men efter Stalins død i 1953 og den 20. sovjetiske partikongres i 1956 svækkedes den sovjetiske dominans gradvis, og i takt med de fleste østeuropæiske landes øgede selvstændighed udbyggedes CMEA's organisatoriske grundlag. I 1956 blev de første permanente kommissioner dannet, i 1959 vedtoges organisationens statutter (10 år efter oprettelsen!), og i 1962 oprettedes eksekutivkomiteen[5]). CMEA's øverste organ er som nævnt rådet, der mødes mindst en gang om året på regeringschefsniveau, mens eksekutivkomiteen, hvor medlemslandene er repræsenteret af viceregeringschefer, samles mindst en gang hver anden måned. I de efterhånden 20 permanente kommissioner holdes der møde, når behov opstår, som regel et par gange om året. CMEA råder over et sekretariat i Moskva med en stab på flere hundrede økonomer.

Ifølge statutternes formålsparagraf skal CMEA »organisere det multilaterale økonomiske og videnskabelig-tekniske samarbejde mellem rådets medlemslande med henblik på den mest rationelle udnyttelse af deres naturressourcer og fremskyndelse af produktivkræfternes udvikling«. Endvidere skal CMEA »medvirke til at forbedre den internationale socialistiske arbejdsdeling gennem koordinering af medlemslandenes planer for den

[4]) The Council for Mutual Economic Assistance. Den russiske forkortelse er SEV = Sovyet Ekonomicheskoj Vzaimopomoshchi. På tysk anvendes forkortelsen RGW. En populær betegnelse er Comecon, en pendant til Comintern og Cominform. CMEA blev grundlagt af Bulgarien, Czekoslovakiet, Polen, Rumænien og Sovjetunionen. Nuværende medlemmer er foruden disse lande DDR (fra 1950) og Mongoliet (fra 1962); Jugoslavien har siden 1965 været associeret medlem.

[5]) Se CMEA's nuværende opbygning i appendix.

økonomiske udvikling og for produktionsspecialisering og -samarbejde«. CMEA kan træffe *rekommandationer* i spørgsmål vedrørende det økonomiske og videnskabelig-tekniske samarbejde ved enstemmighed, men disse er ikke bindende, eftersom »rådets medlemslandes gennemførelse af de af dem trufne rekommandationer finder sted efter beslutning af disse landes regeringer eller kompetente organer i overensstemmelse med deres lovgivning«. Landene har erklæret sig *enige* i at ville sikre gennemførelse af de vedtagne rekommandationer – men de har ikke *forpligtet* sig dertil. CMEA's organer træffer endvidere *beslutninger* i organisatoriske og proceduremæssige spørgsmål. Alle rekommandationer og beslutninger træffes kun med de interesserede landes samtykke, men ethvert land kan erklære sig interesseret i ethvert spørgsmål, der behandles af rådets organer. Denne bestemmelse er blevet fortolket derhen, at et land har vetoret i samtlige spørgsmål, selv om det ikke er direkte indblandet eller forpligter sig på nogen måde. Rumænien har benyttet denne bestemmelse ved flere lejligheder til blokering af planer, som det mente indebar en indskrænkning af national suverænitet. Den rumænske holdning blev særlig klart markeret i 1962, hvor Sovjetunionen tilkendegav et ønske om oprettelse af et overnationalt organ, der skulle sikre en rationel arbejdsdeling inden for CMEA-området som helhed. Rumænien fandt sig reduceret til producent af rå- og landbrugsvarer, hvis de sovjetiske hensigter førtes ud i livet, og indledte en sej modstand, som bevirkede, at Sovjetunionen til sidst frafaldt forslaget[6]).

Den ambitiøse integrationsmålsætning blev afløst af en mere pragmatisk holdning, som indebar koncentration om projekter af umiddelbar interesse for medlemslandene. Med henblik på smidiggørelse af de indbyrdes betalinger dannedes Den internationale Bank for økonomisk Samarbejde forkortet IBEC efter den engelske betegnelse, der indledte sin virksomhed 1. januar 1964, jvf. nærmere afsnit 3. c. Uden for CMEA's rammer og uden Rumænien som medlem oprettedes i 1964 Intermetal, der fik til opgave at koordinere medlemslandenes metallurgiske industrier; en lignende organisation oprettedes på kuglelejeområdet. Manglen på flydende brændsel og energi i de nordlige CMEA-lande søgtes afhjulpet gennem anlæg af olieledningen »Druzhba« og elektricitetsnettet »Mir«. En fælles godsvognspulje blev dannet. Der var således bevægelse i samarbejdet mellem CMEA-landene, men det fandt sted på konkrete felter, hvor landenes interesser var sammenfaldende, og det foregik i vidt omfang uden for CMEA's rammer. Planer for mere dybtgående reformer af samarbejdet blev skudt til side til fordel for arbejdet med de indenlandske reformer. Samhandelen foregik fortsat på bilateral basis.

Formentlig tilskyndet af de øvrige CMEA-landes øgede manifestation

[6]) Om Rumæniens holdning, se Montias 1967, pp. 187–230 især p. 205 ff.

af national selvstændighed (f. eks. udviklingen i Czekoslovakiet i 1967–68), der indebar øget handel og samarbejde med Vesteuropa, besluttede Sovjetunionen sig for endnu en gang at gøre en indsats for at knytte CMEA-landenes økonomier fastere sammen. Indledningen blev gjort på den 23. rådssamling i april 1969, hvor man vedtog at påbegynde udarbejdelse af »hovedretningslinier for videre udvikling af det økonomiske og videnskabelig-tekniske samarbejde mellem CMEA-landene samt konkrete skridt vedrørende deres gennemførelse over en længere periode«[7]). Ordet integration benyttedes ikke i kommuniqueet, men blev hurtigt samlebetegnelse for arbejdet. Et foreløbigt resultat opnåedes på den 24. rådssamling i maj 1970, hvor beslutning om oprettelse af Den internationale Investeringsbank eller IIB, jvf. nærmere afsnit 4., blev truffet. Fra rumænsk side var man yderst vagtsom over for den nye integrationsbølge, og man spildte ingen lejlighed til at påpege, at et udvidet samarbejde ikke måtte begrænse landenes suverænitet. Da CMEA's princip om enstemmighed i alle afgørelser ifølge IIB's statutter afløstes af princippet om kvalificeret flertal i en række spørgsmål, valgte Rumænien i første omgang ikke at tilslutte sig banken, og først da det havde opnået garanti for, at der ikke ville blive truffet beslutninger, som var uacceptable, lod landet sig i februar 1971 optage som medlem.

Efter over to års arbejde i CMEA's organer fremlagdes resultatet på den 25. rådssamling, der fandt sted i slutningen af juli 1971, under betegnelsen »Det komplekse program«[8]). Dette program er det hidtil vigtigste dokument i CMEA's historie både med hensyn til emnekreds og tidshorisont. Det omfatter alle aspekter af integrationsproblematikken – plankoordinering, produktionsspecialisering og -samarbejde, samhandel, betalinger, prisdannelse og kreditydelser. En betydelig del af programmet behandler det fremtidige samarbejde inden for industri, landbrug, byggeri og transport med detaljeret redegørelse for specifikke felter, som indsatsen skal koncentreres om. Programmet skal gennemføres over en periode på 15–20 år.

a. *den socialistiske integrations mål og midler*

Den integration, som CMEA-landene tilsigter, defineres i det komplekse program som »en af CMEA-landenes kommunistiske partier og regeringer bevidst og planmæssigt reguleret proces i retning af (i) international socialistisk arbejdsdeling, (ii) tilnærmelse af landenes økonomier og dannelse af en moderne, højeffektiv struktur i de nationale økonomier, (iii) gradvis tilnærmelse og udjævning af landenes økonomiske udvikling, (iv)

[7]) Pravda, 27. april 1969, p. 1.

[8]) Pravda, 7. august 1971, pp. 1–7. Den fulde titel er: »Det komplekse program for videre uddybning og forbedring af samarbejdet og for udvikling af socialistisk økonomisk integration mellem CMEA-landene«.

skabelse af snævre og stabile forbindelser inden for økonomiens hovedbrancher og inden for videnskaben og teknikken, (v) udvidelse og styrkelse af landenes internationale marked samt (vi) forbedring af vare–penge-relationerne«. Dette mål skal nås, uden at de enkelte lande afgiver nogen suverænitet, idet »den socialistiske økonomiske integration forløber på grundlag af fuldstændig frivillighed, og den ledsages ikke af oprettelse af overnationale organer«. Fra CMEA-landenes side fremhæves dette forhold som et særligt positivt træk ved den socialistiske integration sammenholdt med integrationen inden for EF. Landenes interne økonomiske politik berøres åbenbart heller ikke. De midler, der skal tages i anvendelse for at nå målet, er nemlig »(i) gennemførelse af multilaterale og bilaterale konsultationer vedrørende den økonomiske politiks hovedspørgsmål, (ii) uddybning af det multilaterale og bilaterale samarbejde på planlægningsområdet, (iii) planmæssig udvidelse af specialiseringen og samarbejdet på produktionsområdet samt (iv) planmæssig udvidelse og forøgelse af samhandelens effektivitet, forbedring af dens organisationsformer på grundlag af statsmonopolet, udvidelse af de indbyrdes handelsforbindelser koordineret med en forbedring af valuta- og finansrelationerne og af udenrigshandelspriserne«.

Denne noget omstændelige formulering af den økonomiske integrations mål og midler gør det klart, at der ikke kan forudses kvalitative ændringer i CMEA-landenes indbyrdes forbindelser. Nogen form for automatik indbygges ikke i samarbejdet. Alle beslutninger træffes fortsat efter gensidige forhandlinger, og der åbnes i det »planmæssigt regulerede« samkvem ikke noget spillerum for markedskræfternes udfoldelse. På dette generelle plan fremtræder programmet derfor som noget af et antiklimaks.

b. *den socialistiske integrations problemer*

Følgende er centrale punkter i de socialistiske landes integration:

- *udenrigshandel* især
  - planlægning og koordinering af samhandelen
  - prisdannelsesproblemer
  - betalingsproblemer
- *kapitalbevægelser* (kreditydelser)
- *arbejdskraftbevægelser*

Arbejdskraftens mobilitet over landegrænserne er ikke omtalt i programmet, men de øvrige punkter gøres alle til genstand for en mere eller mindre indgående behandling. I en række væsentlige spørgsmål er det dog åbenbart, at man ikke har kunnet nå til enighed, og programmet fastlægger da blot de tidsfrister, inden for hvilke nærmere forhandlinger skal gennemføres med henblik på at træffe beslutninger.

I det følgende skal der foretages en mere detaljeret gennemgang af disse centrale problemer, som må afklares, før en egentlig integration er realistisk sammen med en forelæggelse og vurdering af de i det komplekse program forudsete skridt.

3. UDENRIGSHANDEL

a. *planlægning og koordinering*

CMEA-landenes indbyrdes samhandel finder reelt fortsat sted på bilateral basis, således at et land søger at opnå balance i samhandelen med ethvert af de øvrige medlemslande på årsbasis: »Under udenrigshandelsforhandlingerne tilstræber man fortsat nøje bilateralisme«[9]). Samhandelen mellem landene foregår inden for rammerne af femårige handelsaftaler, hvori væksten i den samlede handel og handelens fordeling på hovedvaregrupper er fastlagt. Konkrete aftaler om den gensidige vareudveksling er indeholdt i de årlige samhandelsprotokoller. Som ovenfor gennemgået (afsnit 1. b.) søger det enkelte land her først og fremmest at sikre sig de varer, som er nødvendige for at opfylde den indenlandske plan. Det vil i så stor udstrækning som muligt søge at erhverve »hårde« varer dvs. varer af verdensmarkedskvalitet, som uden for CMEA er omsættelige i konvertibel valuta. Hvis et land kan købe sådanne varer inden for CMEA uden brug af konvertibel valuta, er det fordelagtigt, fordi der herved frigøres konvertibel valuta til andre formål. Begge parter er ved de årlige handelsforhandlinger selvfølgelig klar over graden af »hårdhed« for de varer, som de tilbyder, og resultatet bliver derfor nogenlunde ækvivalens, således at »hårde« varer byttes med »hårde« varer til samme værdi. Derudover søger parterne så vidt muligt at komme af med »bløde« varer til hinanden. Det er klart, at der i denne forhandlingsform er en stærk tilskyndelse til balance i samhandelen. Wyczalkowski et al. har hævdet, at der på dette første stadium af CMEA-landenes forhandlinger ikke behøver at være balance i samhandelen. Først på andet stadium, når den multilaterale afstemning af handelen foregår, skal der sikres balance i hvert lands samhandel med de øvrige CMEA-lande som helhed[10]). Hensigten med oprettelsen af IBEC var netop at nå frem til en sådan multilateralisering af samhandelen, men den er forblevet et ideal. Den ungarske økonom Ausch vurderer betydningen af andet stadium således: »Såkaldte multilaterale samtaler finder sted ved hvert års slutning med henblik på at finde en aftager til de normalt »blødeste« varer, som ikke kunne sælges bilateralt. Handelen er ubetydelig og overstiger ikke 1 pct. af den samlede omsæt-

[9]) Ausch 1969, p. 30.
[10]) Wyczalkowski 1966, p. 189 f.
Francuz 1969, p. 492.

ning«[11]«. Russeren Mazanov hævder, at 1,5 pct. af samhandelen foregår på multilateralt grundlag, men er i øvrigt af samme opfattelse[12]). Det erkendes da også af Francuz, at »der er intet tegn på, at graden af bilateral afbalancering af eksport og import mellem de enkelte CMEA-lande er faldet som resultat af transaktionerne inden for IBEC«[13]). Endelig bekræfter Bogomolov, den mest fremtrædende russiske specialist på CMEA-området, den bilaterale afbalancering såvel totalt som inden for varegrupper: »Som tidligere bliver handelsaftalerne og varelisterne mellem CMEA-landene afsluttet hhv. udarbejdet på bilateralt grundlag. Heri forudses ikke blot gensidig udligning af de samlede betalinger, men endda også af betalingerne inden for enkelte varegrupper«[14]). Det skal i denne forbindelse påpeges, at mekaniske forsøg på at opstille et mål for graden af multilateralisering på grundlag af landenes udenrigshandelsstatistik overvurderer graden af den reelle multilateralisering. Vareleverancer i forbindelse med fælles projekter, jvf. afsnit 4., må nemlig antages at være holdt uden for de omtalte forhandlinger, således at der kun rent tilfældigt bliver ex post-balance i samhandelen mellem de enkelte CMEA-lande.

I det komplekse program forudses større smidighed i samhandelen gennem opdeling af de gensidige vareleverancer i tre grupper. For den første gruppe, der omfatter vigtige varer som råstoffer, brændsel, maskiner og udstyr, fastsættes der fortsat kontingenter i mængdemæssige udtryk. Den anden gruppe indeholder varer, for hvilke kontingenterne fastsættes i værdier, mens der for varer i den tredje gruppe slet ikke fastsættes kontingenter. Det konkrete indhold af de to sidste kategorier aftales efter nærmere forhandlinger. For den tredje kategoris vedkommende skal leverancerne »ikke nødvendigvis balancere bilateralt, eftersom afregninger for disse leverancer kommer til udtryk i hvert lands samlede indtægter og udgifter«. På dette begrænsede område forudses der således en multilateralisering af samhandelen, men det er nærliggende at antage, at landene først og fremmest vil søge at afsætte deres »bløde« varer på denne måde, og at virkningen derfor bliver begrænset. Foreløbig skal problemet studeres nøjere, og i 1973 er det hensigten at nedfælde mere konkrete retningslinier.

Mens indsatsen for at effektivisere samhandelen således kun har givet beskedne resultater, er der opnået større fremskridt med hensyn til specialisering af produktionen og samarbejde omkring konkrete projekter. Generelle retningslinier for udviklingen på dette felt er givet i »Hovedprincipper for den internationale socialistiske arbejdsdeling«, et dokument, som blev vedtaget på den 15. rådssamling i 1961. Der består i dag et net af

11) Ausch 1969, p. 30 n.
12) Mazanov 1970, p. 102.
13) Francuz 1969, p. 495.
14) Bogomolov 1969, p. 176.

hovedsagelig bilaterale aftaler mellem CMEA-landene. Tilskyndelsen til samarbejdet på området er affødt af de mindre landes erkendelse af deres manglende muligheder for ved egne kræfter at følge med i den teknologiske udvikling.

Koordinering af de samfundsøkonomiske planer er således fortsat hovedmidlet til fremme af integrationen. En ulempe ved den eksisterende koordineringsprocedure er, at indpasningen af de udenrigsøkonomiske forbindelser finder sted på et så fremskredent stadium af landenes interne planlægning, at et egentligt samspil mellem produktionskapaciteten og udenrigshandelen kun foregår i begrænset omfang. Denne mangel vil blive søgt afhjulpet gennem en udbygning af CMEA's organer. Det er hensigten, at lederne af landenes centrale planlægningsorganer »skal gennemføre et systematisk samarbejde inden for CMEA's rammer med henblik på at udarbejde effektive veje til løsning af vigtige samarbejdsproblemer inden for økonomiernes hovedbrancher«. Til dette formål oprettes to komiteer, der direkte underordnes eksekutivkomiteen (se appendiks). Man håber herved at kunne styrke CMEA's kontakt med medlemslandenes ansvarlige organer på to centrale områder og dermed at øge organisationens operative funktion.

b. *prisdannelsesproblemet*

De enkelte CMEA-landes virksomheder er som ovenfor nævnt isoleret fra det udenlandske marked, og de interne priser spiller ingen rolle i udenrigshandelen. Da landenes engrosprissystemer kun tjener bogholderimæssige formål, er deres niveau og relative struktur naturligvis forskellige. Lige så lidt som de interne priser har valutakurserne nogen realøkonomisk funktion. For overhovedet at kunne opretholde et økonomisk samkvem indbyrdes har landene været nødsaget til at finde et prisgrundlag, hvis »objektivitet« alle kunne godkende, og man har derfor valgt at handle til såkaldte »verdensmarkedspriser« (VMP). Af praktiske årsager har man taget gennemsnittet af VMP over en årrække og søgt at rense dem for konjunkturmæssige og spekulative elementer; ved den seneste ændring af prisgrundlaget i 1966/67 lagde man VMP i 1960–64 til grund.

Den formelle anvendelse af VMP indebærer imidlertid betydelige praktiske vanskeligheder. For standardvarer kan man forholdsvis let indhente oplysninger om de realiserede priser, men for varer, der er blot en smule differentierede, er det næppe muligt at konstatere VMP. Landene fremlægger da også deres egne »VMP« ved de gensidige handelsforhandlinger, og VMP tjener da nærmest som udgangspunkt for den endelige prisfastsættelse, som også andre faktorer øver indflydelse på. En hollandsk økonom, Brabrant, konkluderer på grundlag af en ungarsk undersøgelse, at »jo lettere det er at sammenligne med VMP, jo mindre er afvigelsen fra de kapitali-

stiske relative priser tilsyneladende«[15]). Hele prisproblemet er i øvrigt stærkt politisk ladet. Sovjetunionen, der er hovedleverandør af råvarer til de øvrige CMEA-lande, har ofte beklaget sig over den ugunstige udvikling i forholdet mellem VMP for rå- og færdigvarer og argumenteret for en forhøjelse af råvarepriserne i intra-CMEA-handelen med den begrundelse, at råvareeksporten ikke er rentabel for Sovjetunionen.

Foreløbig er CMEA-landene ikke nået til enighed i prisdannelsesspørgsmålet, selv om der siden slutningen af halvtredserne er blevet fremsat en række forslag om skabelse af en selvstændig CMEA-prisbasis, der afspejler de reale produktionsforhold i medlemslandene. I det komplekse program hedder det, at »CMEA-landene i den nærmeste periode tager udgangspunkt i de gældende principper for prisdannelsen i samhandelen, dvs. fastsætter dem på grundlag af verdensmarkedspriserne med fjernelse af den skadelige indflydelse fra det kapitalistiske markeds konjunkturmæssige faktorer. CMEA-landene gennemfører efter et aftalt program et dybtgående studium af problemer vedrørende forbedring af udenrigshandelsprissystemet inden udgangen af 1972«. Afklaring af problemet er således foreløbig udsat.

c. *betalingsproblemet*

Betalinger i forbindelse med varetransaktioner mellem landene formidles af IBEC. Som fælles valuta anvendes den »transferable rubel« (TR), hvis formelle guldindhold svarer til den sovjetiske rubels. TR eksisterer dog ikke fysisk, men anvendes udelukkende ved bogholderimæssige afregninger på landenes konti i IBEC. Banken oprettedes som nævnt med henblik på multilateralisering af udenrigshandelen. Til dette formål stillede landene kredit til rådighed for IBEC i form af TR og konvertibel valuta. Af en planlagt grundkapital på 300 mio TR var der ved udgangen af 1970 indbetalt knapt 90 mio TR, heraf 30 mio TR i konvertibel valuta. Hovedparten af bankens balance på 1.161 mio TR bestod dog af medlemslandenes korte (111 mio TR) og lange tilgodehavende (904 mio TR). Sidstnævnte kategori opstår ved konvertering af korte tilgodehavender, som landene indtjener gennem eksportoverskud, og renten herfor andrager efter en nylig forhøjelse ikke over 5 pct. p. a. mod en forrentning af de korte indskud på 2 pct. p. a. Ligesom banken er debitor over for overskudslandene, stiller den kredit til rådighed for underskudslandene; disse kreditter androg ultimo 1970 520 mio TR. Sammenholdt med en samlet betalingsformidling i 1970 på 35,4 mia TR forekommer disse beløb dog temmelig små. Årsagen hertil er, dels at landenes indbyrdes samhandel i princippet skal balancere på kalenderårsbasis, og dels af IBEC's kreditfor-

[15]) Van Brabant 1970, p. 181.

midlingsrolle er begrænset, således at banken reelt fungerer som clearingcentral for landenes bilaterale transaktioner. Mazanov siger herom: »Nødvendigheden af at sikre ligevægt i betalingerne over for en bestemt gruppe lande på årsbasis undergraver grundlaget for anvendelse af kredit og begrænser dens selvstændige rolle som en af de vigtigste løftestænger for overvindelse af bilateralitet i handelsforbindelserne og for udvikling af et multilateralt handelssamkvem«[16]).

Overskud i handelen med et land kan kun anvendes i tredjeland, hvis der er truffet særlig aftale mellem parterne. Den transferable rubel er således ikke transferabel inden for CMEA-området[17]). Den transferable rubel kan heller ikke omveksles til konvertibel valuta. Et overskud i samhandelen med et andet CMEA-land kan derfor kun udlignes gennem vareleverancer fra dette land. Selv om landene i princippet tilstræber bilateral balance, opstår sådanne overskud, når et land ikke opfylder sine eksportforpligtelser. Overskudslandene har derfor argumenteret for, at kreditbalancer i IBEC efter et nærmere aftalt tidsrum skal forfalde til delvis betaling i konvertibel valuta for derved at tilskynde landene til større leveringsdisciplin. Forslaget er aldrig blevet gennemført, men med samme formål for øje er IBEC's rentesatser som nævnt sat i vejret (til max. 5 pct. p. a.), således at debitorlandene ikke længere automatisk får stillet gratis eller meget lavt forrentet kredit til rådighed.

I det komplekse program forudses gradvis overgang til transferabilitet gennem tilpasning af landenes interne priser og fastsættelse af realistiske valutakurser. I 1972–74 skal der forhandles nærmere om mulighederne for at gøre TR og de nationale valutaer gensidigt transferable. Da kurserne i forbindelse med vare- og tjenestetransaktioner er forskellige, forudsætter dette fastsætttelse af en enhedskurs for de nationale valutaer – et problem, der skal arbejdes med i anden halvdel af halvfjerdserne. »Beslutning om indførelse af en enhedskurs samt om tidspunktet for dens indførelse træffes i løbet af 1980«. Kun hvis ikke-kvotehandelen, jvf. afsnit 3. a ovenfor, kommer til at spille nogen væsentlig rolle, kan man imidlertid forestille sig, at indførelse af transferabilitet bliver andet end en formel gestus.

På denne baggrund er det klart, at konvertibilitet vis-a-vis de vestlige valutaer ligger langt ude i fremtiden. En forudsætning herfor er formentlig, som påpeget af Ausch, indførelse af markedsøkonomi i CMEA-landene: »Man kan ikke gå ind for transferabilitet (og konvertibilitet) af valutaerne inden for området ... uden at gøre det samme for dannelse af en planlagt og kontrolleret markedsøkonomi i de enkelte socialistiske lan-

16) Mazanov 1970, p. 92. Alle tal vedr. IBEC hidrører fra »Udenrigshandel«, nr. 9, 1971, pp. 27–30.

17) Selv om Francuz 1969, p. 493, hævder det modsatte.

de«[18]). Sammenholdes dette med den sovjetiske afvisning af anvendelse af markedsrelationer[19]), må konklusionen blive, at indførelse af konvertibilitet for CMEA-landenes valutaer forudsætter revolutionerende omdannelser i disse landes økonomiske systemer. Behandlingen af problemet i det komplekse program er da også helt uforpligtende: »Den kollektive valuta (TR) kan i takt med styrkelsen af dens rolle i fremtiden blive benyttet i afregninger med tredjelande og indtage en plads blandt andre valutaer, der benyttes til internationale afregninger, som svarer til CMEA-landenes rolle og betydning i verdensøkonomien«.

4. KAPITALBEVÆGELSER

Det er indlysende, at der som følge af landenes økonomiske struktur ikke foregår spontane kapitalbevægelser over grænserne. Långivning og -optagelse fastlægges i de nationale planer. Hovedparten af lange kreditter blandt CMEA-landene formidles på bilateral basis, ofte således at kreditgiveren leverer maskiner og udstyr til en virksomhed, hvis produktion benyttes til tilbagebetaling af lånet. Som delvis kompensation for de urentable råvarepriser ved eksport til de øvrige CMEA-lande har Sovjetunionen siden midten af tresserne modtaget lån fra DDR, Polen og Czekoslovakiet til udvikling af de sibiriske naturressourcer og anlæg af olie- og naturgasledninger.

Multilateral kreditgivning er sjældent forekommende. Det var oprindelig hensigten, at IBEC skulle stille lange kreditter til rådighed for de enkelte lande. Banken viste sig imidlertid ikke i stand til at løse denne opgave, og på CMEA's 24. rådssamling i maj 1970 blev det derfor besluttet at oprette IIB netop med henblik på at yde lange kreditter. IIB indledte sit arbejde 1. januar 1971 med en grundkapital, der efter Rumæniens tilslutning med tiden skal udgøre 1.053 mio TR, hvoraf en trediedel skal bestå af guld eller konvertibel valuta. Landenes første indbetaling til grundkapitalen udgjorde 180 mio TR. På bankrådets tredie samling i juni 1971 blev det besluttet at fordoble dette beløb i 1972, hvorefter banken vil råde over 240 mio TR og et beløb i konvertibel valuta svarende til 120 mio TR. De enkelte landes bidrag til grundkapitalen fastlægges på grundlag af deres andel af CMEA's samlede eksport.

IIB skal fortrinsvis formidle kredit til projekter, der fremmer arbejdsdelingen mellem CMEA-landene. Foreløbig er der ydet lån til et beløb af

[18]) Ausch 1969, p. 48.

[19]) Jvf. Kosygins bemærkning herom ved forelæggelsen af direktiver for den nye femårsplan på den 24. sovjetiske partikongres: »Det er klart, at vi afviser alle fejlagtige forestillinger, der sætter en regulering via markedet i stedet for den centrale statslige planlægning«. Pravda, 7. april 1971, p. 5.

47 mio TR til Ungarn og Polen. Det polske lån på 14,6 mio TR består for 10 mio TR's vedkommende af konvertibel valuta. Beløbene skal anvendes til modernisering af en finmekanisk fabrik, og det oplyses, at Polen efter afslutningen heraf vil kunne nedskære importen fra de kapitalistiske lande med mere end 8 mio dollars om året[20]). Hvis sådanne overvejelser er afgørende ved långivningen, har man åbenbart valgt at se stort på landenes komparative fordele i verdensmålestok. Bankens rentesatser kan sammenlignes med de vestlige kapitalmarkeders, og det er da også hensigten, at man på et tidspunkt skal emittere værdipapirer i Vesten for at øge bankens beholdning af konvertibel valuta. Bl. a. dette forhold tyder på, at IIB vil få en vis betydning som formidler af lange kreditter mellem CMEA-landene, men det er selvsagt ikke muligt på nuværende tidspunkt at vurdere bankens resultater.

5. ARBEJDSKRAFTBEVÆGELSER

CMEA-landene kan ikke fremvise et sidestykke til tressernes omfattende arbejdskraftbevægelser i Vesteuropa. Selv om der er mangel på arbejdskraft i DDR og Czekoslovakiet (og delvis i Sovjetunionen), mens der er overskud i de øvrige lande, har man afvist at lade arbejdskraften vandre over landegrænserne. Nogle mindre forsøg på at indføre mobilitet på bilateralt grundlag synes ikke at være faldet tilfredsstillende ud[21]).

Man vil formentlig heller ikke i fremtiden åbne mulighed for vandring af arbejdskraft mellem CMEA-landene. En fremtrædende russisk økonom, Senin, har ganske vist argumenteret for et nøje studium af problemerne og tilbagevist de ideologiske skrupler, der måtte være forbundet med »eksport« og »import« af arbejdskraft[22]), men det er karakteristisk, at der i det komplekse program overhovedet ikke findes nogen omtale af spørgsmålet.

6. DEN FREMTIDIGE UDVIKLING

Den økonomiske integration mellem CMEA-landene lader sig kun realisere, hvis den nødvendige politiske vilje er til stede i medlemslandene. Det komplekse program bærer i vidt omfang præg af, at der på en række vitale områder fortsat hersker uenighed mellem landene. Synspunkterne spænder fra nødvendigheden af at indføre markedsøkonomi til ønskvær-

[20]) Tallene vedr. IIB hidrører alle fra Ekonomicheskaya Gazeta, nr. 39, september 1971, p. 21.

[21]) Se nærmere herom i Heiss 1970, p. 540 f.

[22]) Senin 1969, p. 325 f. Senin er siden udnævnt til direktor for det i 1971 oprettede institut for studium af CMEA-landenes økonomiske problemer (se appendix).

digheden af at oprette overnationale organer til planlægning af landenes økonomier. I det komplekse program afvises begge dele, men virkningen på den økonomiske vækst af de alternativer, der opstilles, kan der på nuværende tidspunkt siges meget lidt om, fordi de endnu ikke er præciseret i tilstrækkeligt omfang. At CMEA-landenes økonomiske struktur hidtil har hæmmet det udenrigsøkonomiske samkvem kan der imidlertid næppe herske tvivl om. En indikation herpå er, at mens deres andel af verdens totale nationalindkomst andrager 27 pct., tegner de sig kun for 12 pct. af verdenshandelen[23]).

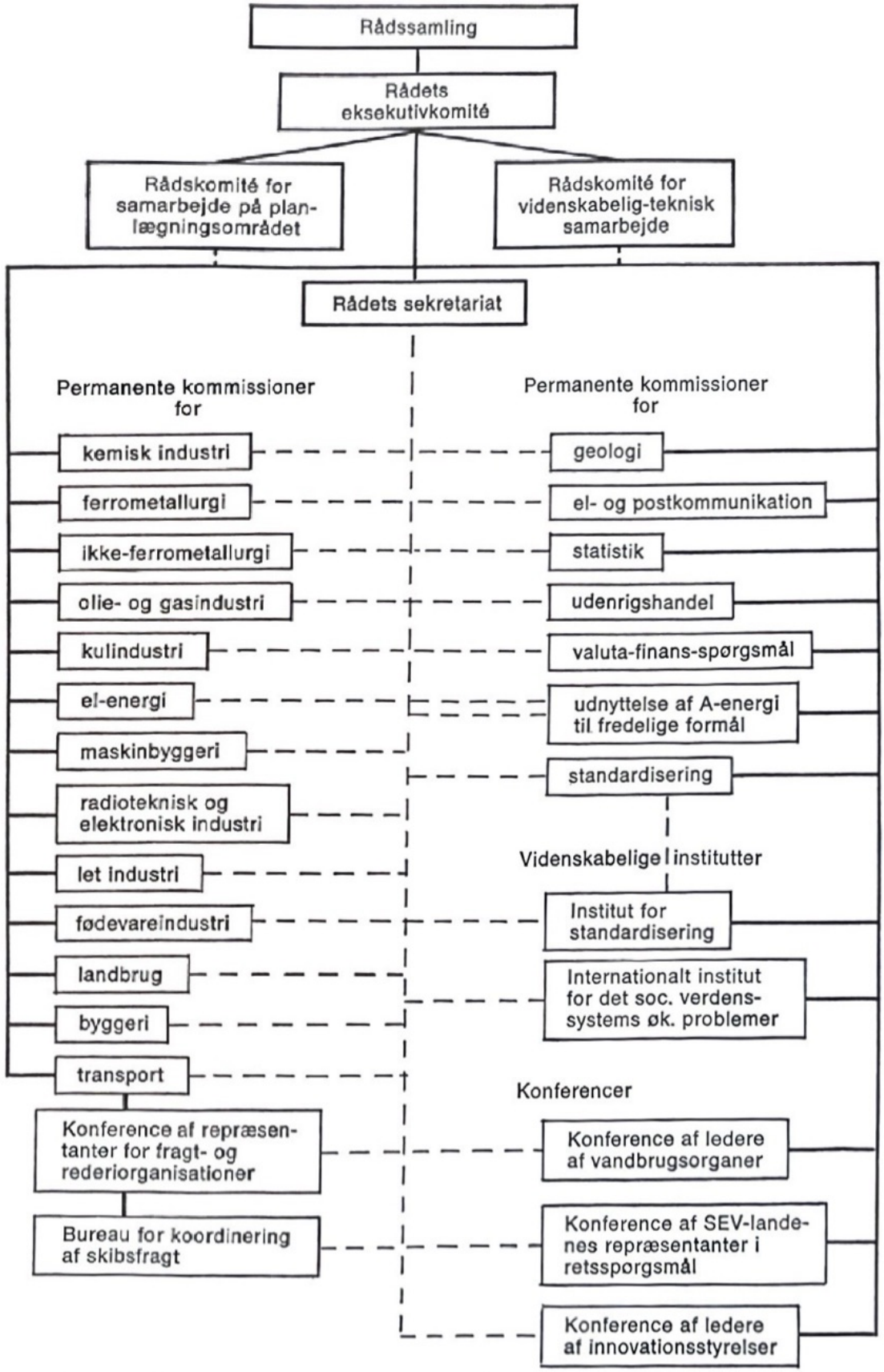
LITTERATUR

Alekseyev, A. M. & Shiryayev, Yu.S., ed. 1970. De socialistiske landes økonomiske samarbejdsmekanisme (russisk). Moskva.
Ausch, Sandor. 1969. Bilateralism and multilateralism in the CMEA. Budapest.
Balassa, Bela. 1961. The theory of economic integration. London.
Bogomolow, O. T. 1969. Theorie und Methodologie der internationalen sozialistischen Arbeitsteilung. Berlin (øst).
Ekonomicheskaya Gazeta (ugentlig). Moskva.
Francuz, Henryk. 1969. The international Bank for Economic Cooperation. IMF Staff Papers. Washington D.C.
Heiss, Hertha W. 1970. CMEA – Developments since the mid-1960's i Economic developments in countries of Eastern Europe. JEC. Washington D. C.
Kaser, Michael. 1967. Comecon. Integration problems of the planned economies. 2nd ed. London.
Köhler, H. 1965. Economic integration in the Soviet Bloc. New York.
Mazanov, G. 1970. Internationale afregninger mellem SEV-landene (russisk). Moskva.
Montias, J. M. 1967. Economic development in communist Rumania. Cambridge.
Multilateralt økonomisk samarbejde mellem de socialistiske stater (dokumentsamling, russisk). 1967. Moskva.
Pravda (daglig). Moskva.
Pryor, Frederic L. 1963. The communist foreign trade system. London.
Senin, M. V. 1969. Socialistisk integration (russisk). Moskva.
Sorokin, G. M. & Alampiyev, P. M., ed. 1970. Problemer vedrørende SEV-landenes økonomiske integration (russisk). Moskva.
Udenrigshandel (flere sprog, månedlig). Moskva.
Van Brabrant, Jozef M. 1970. Socialist world market prices: content and controversy. Osteuropa Wirtschaft, nr. 3.
Wiles, P. J. D. 1969. Communist international economics. Oxford.
Wyczalkowski, Marcin R. 1966. Communist economics and currency convertibility. IMF Staff Papers. Washington D. C.

[23]) Andel af nat.indk.: Ekonomicheskaya Gazeta, nr. 40, oktober 1971, p. 20. Andel af verdenshandelen: »Udenrigshandel«, nr. 2, 1971, p. 55.

Appendix

CMEA's STRUKTUR

Kilde: Ekonomicheskaya Gazeta, nr. 33, august, 1971, p. 18.

DE NYE PRINCIPPER FOR DEN SOCIALE SEKTORS PLANLÆGNINGSSYSTEM

ERLING RASMUSSEN

A. SOCIAL PLANLÆGNING

Udtrykket »social planlægning« bruges normalt i 2 betydninger:

1) Samfundsmæssig planlægning.
2) Planlægning af den socialpolitiske udvikling.

Den samfundsmæssige planlægning kan groft opdeles i tre hovedgrupper – den sociale, den økonomiske og den fysiske planlægning. Den økonomiske og fysiske planlægning kan betragtes som underordnet den sociale planlægning, idet de økonomiske og fysiske faktorer er begrænsninger i eller betingelser for at opnå de opstillede sociale (samfundsmæssige) mål, hvori indgår velfærd i videste forstand, og hvor f. eks. tryghed og trivsel er væsentlige faktorer.

Den socialpolitiske planlægning tager sit udgangspunkt i det sociale område, idet opgaven er en tilrettelæggelse af de socialpolitiske foranstaltninger – service- og kontantydelser – i takt med samfundets behov. Her skal vi hovedsageligt beskæftige os med udbygningsplanerne for det sociale serviceområde, der kun er en del af den overordnede socialpolitiske planlægning, idet f. eks. planlægningen af bygning og indretning af den enkelte institution ikke vil blive berørt.

En sektoropdeling af den administrative struktur bevirker for det første, at der inden for hver sektor i planlægningen må foretages en afvejning mellem de sociale, økonomiske og fysiske faktorer, og for det andet, at der må ske en koordinering af planlægningen mellem de forskellige sektorer (niveauplanlægningen). Sektorkoordineringen har især betydning mellem tilgrænsende sektorer, hvor der i grænseområderne ofte vil være substituerende og komplementære foranstaltninger.

Som eksempler på substituerende foranstaltninger kan nævnes børnehaver og småbørnsklasser, plejehjem og langtidsmedicinske afdelinger, og som eksempler på komplementære foranstaltninger revalidering og fysisk genoptræning, underholdshjælp og undervisning.

Der er derfor en stærk sammenhæng mellem den administrative struktur og den konkrete opbygning af planlægningssystemet.

En væsentlig forudsætning for planlægningsarbejdet er indsamling og bearbejdelse af oplysninger til brug for de politiske myndigheders beslutninger. Det er derfor vigtigt, at der sker en sammenkobling af informations- og planlægningssystemet på en sådan måde, at det integreres i det administrative system.

B. BEHOVET FOR PLANLÆGNING

Behovet for planlægning stiger i takt med den stigende arbejdsdeling i samfundet. Behovet for planlægning påpeges meget kraftigt i perspektivplanredegørelsen. Således ønsker perspektivplanarbejdsgruppen afsluttende at understrege, »at det er en afgørende forudsætning for, at eventuelle beslutninger om omprioritering kan ske på et fyldestgørende grundlag og kan få de tilsigtede konsekvenser, at de herfor fornødne *styringsmuligheder tilvejebringes*. Mangel på samlet overblik over udviklingen og utilstrækkelige instrumenter til at påvirke forløbet har bidraget sit til den voldsomme udgiftsvækst i 1960'erne«.

Det sociale områdes store andel af de offentlige udgifter og væsentlige beslaglæggelse af ressourcer medfører, at dette område har en central placering i denne problematik.

Gennemførelsen af kommunalreformen og socialreformen er væsentlige forudsætninger for samordning af den offentlige planlægning, idet man her har grundlaget for en rationel prioritering.

1. *Principper og konsekvenser bag reformerne*

Både bag kommunalreformen og bag socialreformen ligger et stærkt ønske om en decentralisering af hidtil statslige opgaver, en organisatorisk samling af beslægtede opgaver og en klarere kompetencedeling mellem de enkelte forvaltningsniveauer.

Inddelingen i kommuner og amtskommuner bygger især på 2 offentlige hovedopgaver. Kommunerne skulle have et befolkningsunderlag, der kunne bære et udbygget skolevæsen, idet skolen måtte betragtes som et væsentligt og centralt led i det kulturelle arbejde. Amtskommunernes befolkningsunderlag skulle først og fremmest kunne bære et moderne sygehusvæsen.

Der har været røster fremme, der har ment, at større kommuner ville overflødiggøre den amtskommunale forvaltning, hvorved man kunne undgå kompetenceproblemer mellem de to kommunale niveauer.

Ifølge socialreformkommissionens betænkning vil der på det sociale område være opgaver, der kan løses på et mindre befolkningsgrundlag (af

kommuner), og opgaver der bør løses på et større befolkningsgrundlag (af amtskommuner). Hovedprincippet for opgavefordelingen må tage sit udgangspunkt i, at den direkte kontakt til borgerne skal ligge i kommunerne, mens den specialiserede sociale service skal ligge i amtskommunerne. Det er væsentligt for effektiviteten af et samlet enstrenget socialt system, at man undgår dobbeltkompetence, ikke alene fordi det vanskeliggør styringen af systemet, men også fordi den kan være spiren til nedbrydning af et enstrenget system.

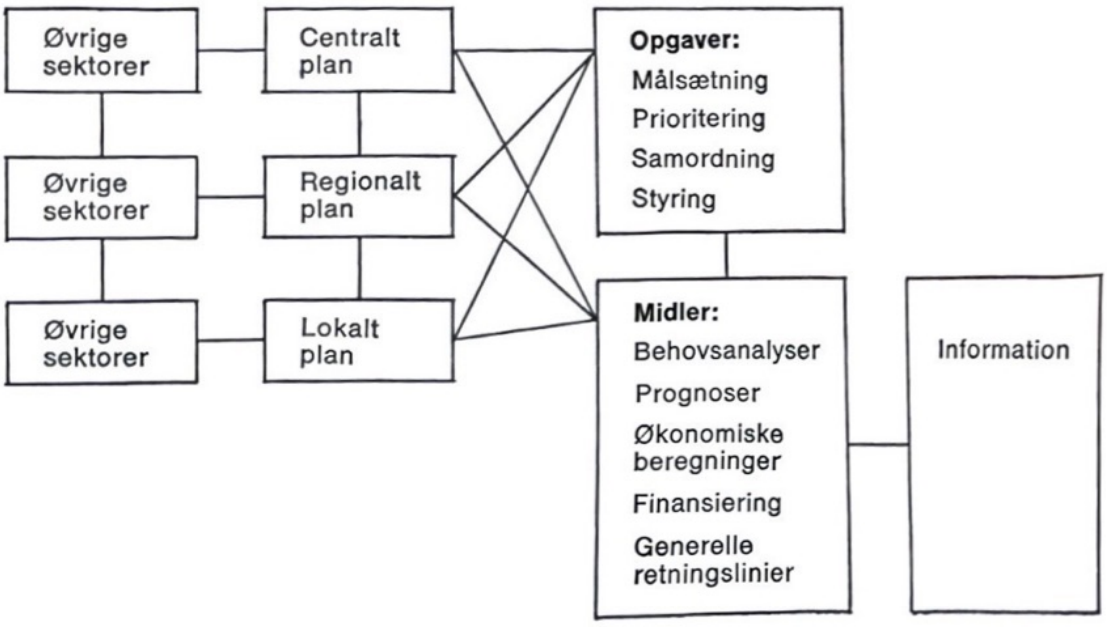
Med decentraliseringen af og integrationen i det sociale system følger også en række planlægningsmæssige opgaver, som målopstilling, prioritering, koordinering og styring. Det er derfor ikke nok, at man giver kommuner og amtskommuner det lovmæssige grundlag og de økonomiske muligheder for at varetage de sociale opgaver, men man må også sørge for, at kommuner og amtskommuner får det nødvendige beslutningsgrundlag for planlægningen.

2. *Lovgrundlaget for informations- og planlægningssystemet*

Lov nr. 227 af 27. maj 1970 om styrelse af sociale og visse sundhedsmæssige anliggender (styrelsesloven) giver nogle retningslinier for opstilling af et informations- og planlægningssystem (som vist i figur 1).

Figur 1

Planlægningssystemet (midler, opgaver og niveauer)

Af styrelseslovens § 3, stk. 2, fremgår det, at kommunalbestyrelsen hvert år udarbejder en oversigt over kommunens sociale og sundhedsmæssige virksomhed, og at denne oversigt indsendes til amtsrådet.

I § 10 fremgår, at hvor ikke andet er bestemt, fører amtsrådet tilsyn med den kommunale virksomhed.

Ifølge § 11 udarbejder amtsrådet ved forhandling med de kommunale myndigheder en plan for udbygning af den sociale og sundhedsmæssige virksomhed i amtet. Planerne skal godkendes af socialministeren efter forhandling med indenrigsministeren. Udbygningsplanen optages til ressourcer med højst 5 års mellemrum. Socialministeren kan efter forhandling med indenrigsministeren fastsætte regler for udforskningen af udbygningsplanerne.

Ifølge § 12 træffer amtsrådet beslutning om godkendelse af skitseprojekter til institutionsbyggeri, herunder at byggearbejdet er i overensstemmelse med den godkendte udbygningsplan.

Ifølge § 15 udarbejder amtsrådet på grundlag af kommunernes oversigter en samlet årsberetning over kommunernes virksomhed samt en årsberetning for amtskommunens tilsvarende virksomhed.

Ifølge § 22 fører socialministeren overtilsyn med kommunernes socialvæsen og tilsyn med amtskommunernes socialvæsen.

C. INFORMATIONSSYSTEMET

1. *Principper*

Lovgrundlaget danner det formelle grundlag for et sektoralt planlægningssystem, og man er i socialstyrelsen i samarbejde med Amtsrådsforeningen, Kommunernes Landsforening, Sundhedsstyrelsen og Danmarks Statistik i gang med opbygningen af et informationssystem, der er den nødvendige forudsætning for rationelle planlægningsovervejelser på alle niveauer.

I socialstyrelsen har man haft den opfattelse, at en hensigtsmæssig måde at løse informationsproblemerne på kunne rent praktisk gøres ved at bruge beretningsudarbejdelsen som basis for planlægningen. Dette kræver en vis standardisering af beretningernes indhold, hvilket kan udgøre en fare for udviklingen på det sociale område. Det er derfor vigtigt, at beretningen ud over en fast kerne af standardoplysninger er åben i den forstand, at de enkelte amtskommuner har mulighed for at omtale undersøgelser, initiativer og eksperimenter foretaget af kommunerne eller amtskommunen.

I denne forbindelse kan man også pege på, at sammenhængen med planlægningssystemet bevirker, at beretningssystemet må have en høj grad af fleksibilitet fra år til år. Det er nødvendigt, at der foregår en løbende ajourføring af beretningens standardoplysninger.

Det er endvidere påkrævet, at dataindsamlingen og databearbejdelsen foregår så hurtigt, at oplysningerne er aktuelle og fremkommer på en tid af året, så resultaterne kan nå at indgå som et integreret led i budgetovervejelserne.

2. *Det konkrete indhold i den første beretning*

Indholdet af de første beretninger vil nok adskille sig væsentligt fra de kommende beretninger. En af følgerne af sammenkoblingen af informations- og planlægningssystemet er, at man må have et udgangspunkt i form af en opgørelse over de sociale ressourcer inden for kommunernes og amtskommunernes geografiske områder.

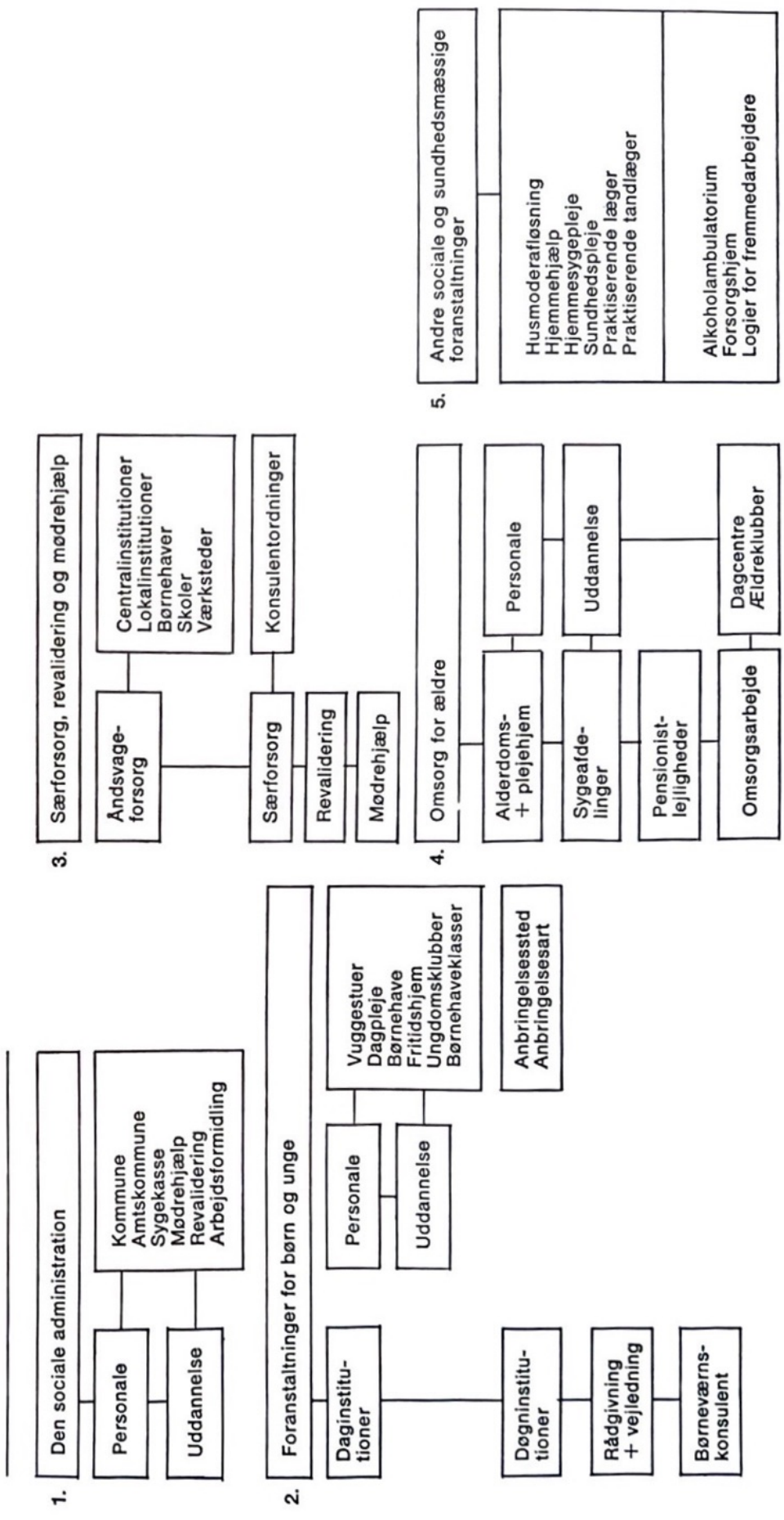
Den første beretning er derfor en status over de sociale og visse sundhedsmæssige ressourcer, dvs. bygninger og personale, hvad enten der er tale om statsligt, amtskommunalt, kommunalt eller privat tilhørsforhold, således at man får et totalt billede af de sociale og sundhedsmæssige ressourcer inden for hver kommune og hvert amt. De statslige ressourcer er også medtaget, fordi man må forvente en yderligere decentralisering af de statslige opgaver.

Systemets fleksibilitet og visse ydelsers substitution – (f. eks. børnehave-, børnehaveklasser og plejehjem – medicinsk langtidsbehandling) – medfører, at afgrænsningen over for tilgrænsende sektorer ikke kan og ikke må være så skarp. Derfor må der indgå oplysninger fra andre sektorer især fra skole- og sygehusvæsen.

I denne forbindelse er det af betydelig interesse, at der både på skoleområdet og sygehusområdet findes lignende retningslinier for planlægningen, som der findes på det sociale område, således at man også på disse områder har grundlaget for at kunne opbygge tilsvarende sektorale planlægningssystemer.

Et af de gennemgående træk i beretningen er en specificeret uddannelsesopdeling. Ekspansionen i og behovet for uddannelse på det sociale og sundhedsmæssige område bevirker, at det er særligt vigtigt at få et mere dybtgående indblik på dette område af hensyn til forberedelsen af den videre udbygning af det sociale servicesystem. Hertil kommer, at det er muligt, at en del af uddannelsesaktiviteterne kan tænkes decentraliseret til amtskommunerne.

Med henblik på en kortlægning af kommunernes og amtskommunernes anlæg af de sociale institutioner findes der i beretningen oplysninger vedrørende den fysiske planlægning af sådanne for en kommende 5-års periode. Oplysningerne er tænkt revideret hvert år, således at de kommer til at svare til de rullende 5-årsbudgetter, som flere kommuner er begyndt at udarbejde.

Figur 2. Beretningens indhold

Det er hensigten at bearbejde materialet på en sådan måde, at det kan sammenlignes fra kommune til kommune og fra amt til amt. Disse sammenligninger vil i første række blive foretaget ved hjælp af befolkningsstatistiske data, idet nogle af oplysningerne vil blive sat i forhold til hele befolkningen eller de relevante aldersgrupper. Sådanne beregnede sammenligningstal må kun betragtes som grove indikatorer for den relative indsats af ressourcer, på den anden side er selv grove indikatorer bedre end ingen.

Når 5-års udbygningsplanerne sættes i værk, kan man ved at sammenholde disse med 5-års befolkningsprognosen få et indtryk af den fremtidige dækning med sociale ressourcer inden for de relevante aldersklasser.

3. *Udbygning af informationssystemet*

Naturligvis er det skitserede beretningssystem kun en begyndelse til et mere omfattende informationssystem. Der er således meget få klientstatistiske oplysninger i systemet. Klientstatistikker indskrænker sig hovedsageligt til en geografisk fordeling af visse klientgrupper. Det er imidlertid hensigten, at der i videre omfang bør indgå klient- og personstatistik i beretningsmaterialet, og det vil blive overvejet, i hvor høj grad det er muligt ved hjælp af de EDB-systemer, der er under opbygning, at fremskaffe relevant materiale.

Med henblik på de økonomiske forhold må det overvejes, om de enkelte kommuners, amtskommuners og institutioners regnskaber og budgetter kan opstilles på en sådan måde, at der på dette grundlag kan indgå nogle meningsfulde oplysninger om de økonomiske forhold i beretningen. Det vil også være væsentligt af hensyn til prioriteringen af opgaverne, at der ved hjælp af beretningens udbygning skabes mulighed for en nærmere belysning af regnskaber og budgetter.

Måleproblemerne udgør en af de største vanskeligheder for beretningssystemet. Det er i første række problemerne omkring måling af kvalitet og behov, to begreber, der er meget vanskeligt kvantificerbare, der skal berøres.

Kvaliteten af de sociale serviceydelser er afhængig af en række forhold, ikke alene kvaliteten af de institutionelle faciliteter, størrelser og kvaliteten af personalet og fleksibiliteten i og indholdet af den enkelte ydelse, men der er også nogle subjektive elementer, der medfører at en måling altid kun kan betragtes som en indikator for ydelsens kvalitet.

Med hensyn til måling af behov for de sociale ydelser er befolkningsstatistikken og en udvidet klient- og personstatistik væsentlige indikatorer, men ikke mindst på baggrund af substitutionen mellem de enkelte ydelser må der kræves yderligere metoder til måling af de sociale behov, således

at sammenligninger af omfanget af de sociale ydelser ikke udelukkende foregår på basis af rene dækningsgrader.

Der er dog for tiden en omfattende international forskning i gang omkring disse forhold »social indikatorforskningen«, som eventuelt kan forbedre operative målemetoder på dette felt.

D. ANDRE FORMER FOR PLANLÆGNINGSGRUNDLAG

1. *Behovsanalyser*

Som udgangspunkt for en vurdering af den videre udbygning af den sociale service bør ligge analyser af befolkningens og forskellige befolkningsgruppers behov for de sociale analyser.

Udarbejdelse af sådanne analyser er væsentligt mere begrænset end opstilling af mere generelle operative behovsmål, og selv grovere analyser kan være til stor nytte i beslutningsprocessen.

Behovsanalyserne bør tillige ses i sammenhæng med de forskellige prognoser, og hvor det er muligt bør man tillige udarbejde behovsprognoser og planer over dækningen af de beregnede behov for de sociale ydelser.

2. *Prognoser*

Som grundlag for udbygningsplaner og budgetter bør ligge et sæt af prognoser ikke alene over befokningsudviklingen og udviklingen i boligbyggeriet, men også skøn over den kommende erhvervsudvikling, og indkomstudvikling i området er det hensigtsmæssigt at inddrage som grundlag for planlægningen.

Prognoseudarbejdelsen kan hermed give et væsentligt bidrag til koordineringen af den sociale, økonomiske og fysiske planlægning.

3. *Økonomiske beregninger*

En betydelig del af prioriterings- og planlægningsovervejelserne foregår i økonomiske termer. Det er derfor uhyre vigtigt at foretage økonomiske beregninger af konsekvenserne af alternative løsninger på påtænkte sociale foranstaltninger eller af en påtænkt udbygningsplan. På det sidste område er det ikke mindst de driftsøkonomiske konsekvenser af planlagte anlæg af sociale institutioner, der har betydning, idet anlægsudgiften normalt er lille i forhold til de afledte driftsudgifter.

Endvidere kan man foretage egentlige cost-benefitanalyser og sammen med velfærdsbetragtninger foretage en vurdering af det hensigtsmæssige i den pågældende foranstaltning. Sådanne analyser må som regel opstilles på en række usikre forudsætninger, men alene opstillingen af forudsætningen betyder ofte en konkretisering af behovet for oplysninger.

4. *Generelle retningslinier*

For de centrale myndigheder er de generelle retningslinier et betydningsfuldt middel såvel til prioritering og samordning på som til styring af det regionale og lokale plan. Udarbejdelsen af hensigtsmæssige retningslinier er en nødvendig forudsætning for en målbevidst videre udbygning af den sociale service.

Grundlaget for sådanne generelle retningslinier må derfor komme fra informationssystemet, den sociale forskning, som fra konkrete eksperimenter med uddannelsesformer, institutionstyper og andre former for social service.

E. PLANLÆGNINGSNIVEAUERNE

Planlægningen foregår på tre niveauer – det centrale, det regionale og det lokale plan –. Planlægningsfunktionen er på hvert af niveauerne begrænset af opgavefordelingen samt af godkendelses- og tilsynsbeføjelserne.

1. *Det centrale plan*

Hovedopgaverne på det centrale plan består af målopstilling, prioritering og samordning i den overordnede økonomiske planlægning samt uddannelsesplanlægning, som i de kommende år vil få en central placering i hele socialreformproblematikken.

De centralt udarbejdede operative mål er grundlaget for de overvejelser og forhandlinger, der skal foregå på det regionale og lokale plan omkring udarbejdelsen af udbygningsplanerne for den sociale og sundhedsmæssige virksomhed.

Prioriteringen og samordningen mellem sektorerne på det centrale plan vil i væsentlig grad bestå i fastlæggelse af de generelle økonomiske rammer for de enkelte sektorer under hensyn til de økonomiske muligheder og den økonomiske balance.

En hensigtsmæssig struktur og et relevant indhold i de sociale uddannelser er en af de væsentligste forudsætninger for et effektivt socialt apparat.

Det sociale uddannelsesområde er på det centrale plan opsplittet mellem flere ministerier og styrelser. En samling af de sociale uddannelser ville formentlig være hensigtsmæssig.

2. *Det regionale plan*

Hovedopgaverne på det regionale plan er den geografiske prioritering og samordning og styring af den sociale- og sundhedsmæssige virksomhed. Ikke mindst samordningen af det sociale og sundhedsmæssige område med sygehusområdet er en væsentlig opgave, ligesom samordningen af de sociale

udbygningsplaner med hele områdets fysiske planlægning er et led i den regionale planlægning.

Det er af stor betydning, at der er gode samarbejds- og kommunikationslinier mellem det regionale og lokale plan. Hele proceduren ved udarbejdelse af udbygningsplanerne forudsætter dette.

Godkendelses- og tilsynsbeføjelserne på det regionale plan er et meget vigtigt led i styringen af den videre udbygning på det sociale område. Omfanget af de regionale planlægningsopgaver bevirker, at hovedvægten i planlægningssystemet med hensyn til de mere detaljerede hovedlinier for den faktiske udbygning ligger på det regionale plan.

3. *Det lokale plan*

Den væsentligste opgave på det lokale plan er udarbejdelse af et forslag til udbygningsplan for det lokale områdes sociale og sundhedsmæssige virksomhed som grundlag for forhandlingerne på det regionale plan om en samlet udbygningsplan for amtet.

Denne opgave indeholder således hele spektret af planlægningsopgaver, afstemning af målene, prioritering og samordning af de lokale opgaver såvel med økonomien som med den fysiske planlægning.

Som det fremgår ovenfor, er det hensigten, at informationssystemet skal kunne give den fornødne basis af planlægningsrelevante oplysninger bl. a. til udarbejdelse af en sådan udbygningsplan.

F. PLANLÆGNINGSOPGAVERNE

En decentraliseret planlægning forudsætter, at der på de enkelte niveauer inden for rammerne af den generelle planlægning foretages en mere konkret og detaljeret sektorplanlægning og niveauplanlægning (samordning med andre sektorer).

Selve planlægningsfunktionen kan opspaltes i en række planlægningsopgaver, målopstilling, prioritering, samordning og styring, der tillige beskriver planlægningsprocessen.

1. *Målopstilling*

Forudsætningen for, at de overordnede sociale målsætninger, som f. eks. tryghed og trivsel kan danne grundlag for planlægningen, er at målsætningerne omformuleres til praktisk anvendelige mål. Som eksempler på praktiske operative måltal kan nævnes normer og standarder, f. eks. personalenormer og bygningsstandarder.

Et af formålene med de centralt udarbejdede generelle retningslinier er, at de gennem deres indhold af operative mål skal kunne danne en hensigtsmæssig ramme om den regionale og lokale planlægning.

2. *Prioritering*

På basis af de opstillede mål foretages der en prioritering af løsningen af de sociale opgaver. Hvilke opgaver der har prioritet afhænger i væsentlig grad af lokalsamfundets struktur, og der må derfor være ret vide rammer for denne vurdering.

Prioriteringsopgaven består både af en intern prioritering mellem de sociale opgaver indbyrdes og af en prioritering af de sociale opgaver over for opgaver i andre sektorer.

Prioriteringen skal derfor ses i nøje sammenhæng med samordningen mellem sektorerne.

3. *Samordning*

I et integreret samfund er koordineringen af forskellige foranstaltninger mellem de enkelte sektorer et meget væsentligt led i planlægningsprocessen. Det gælder ikke alene de substituerende foranstaltninger, hvor samordningen er nødvendig for en effektiv ressourceallokering, men også de komplementære foranstanltninger, hvor samspillet mellem foranstaltningerne er af afgørende betydning for disses effektivitet.

En af de væsentligste fordele ved decentraliseringen skulle netop ligge på dette felt. En hensigtsmæssig samordning forudsætter ofte et betydeligt detailkendskab, som man ikke vil kunne forvente ved en koncentreret central planlægning.

På baggrund af målopstillingen, prioriterings- og samordningsovervejelserne udarbejdes planerne for den videre udbygning af den sociale sektor. Samordningen er således på en måde sidste trin i planlægningsprocessen.

4. *Styring*

Styringen af planlægningen kan betragtes både som et middel og som et opfølgende led i planlægningen.

Styringen kan enten ske i form af generelle retningslinier, f. eks. ved opstilling af maksimums- eller minimumsstandarder eller ved godkendelse af de enkelte planer og projekter.

I denne forbindelse bør det påpeges, at finansieringsreglerne er et væsentligt grundlag for styringsprocessen.

G. MIKROSAMMENHÆNGE

Denne artikel har næsten udelukkende beskæftiget sig med den sociale og sundhedsmæssige virksomhed i en makrosammenhæng. Dette er ikke ensbetydende med, at mikrosammenhængene negligeres eller bør negligeres i den sociale planlægning. Såvel socialreformundersøgelserne som en række

af Socialforskningsinstituttets øvrige publikationer påpeger mikrosammenhængenes store betydning for de sociale foranstaltningers effektivitet.

Det er væsentligt, at disse sammenhænge inkorporeres i planlægningen. Det gælder såvel de sociale ydelsers filtreringsmekanismer som deres indhold. Det andet punkt, der er værd at fremhæve, er forholdet med de forskellige personalegrupper i det integrerede sociale system, samarbejdslinierne og kommunikationen mellem grupperne ved de sammensatte serviceydelser har stor betydning både for ydelsens kvalitet og for hele det sociale apparats effektivitet.

En stor del af dette led i planlægningen må nødvendigvis foregå i nær kontakt med den sociale forskning, og det hænger tillige nøje sammen med analyser af behovene for forskellige sociale foranstaltninger.

Et hensigtsmæssigt planlægningssystem er en af forudsætningerne for at kunne påvirke de store sociale forandringer og styre den sociale udvikling i den ønskede retning.

De sidste år har vist, at alternativet til en sådan planlægning har været pludselig indgreb af hensyn til den økonomiske balance foretaget ud fra ret grove tommelfingerregler. Men selv under en stram økonomi vil der være betydelige fordele ved en velovervejet planlægning, idet man vil kunne opnå betydelige gevinster ved en bedre allokering af de ressourcer, der stilles til rådighed for det sociale og sundhedsmæssige område.

RESSOURCERNE OG DEN FYSISKE PLANLÆGNING[1])

POUL ERIK GROHNHEIT

1. PROBLEMSTILLING

Denne artikel er dels et forsøg på at give en kritisk vurdering af det økonomiske grundlag for den fysiske planlægning, dels et forsøg på at antyde, hvilke konsekvenser en sådan kritik måtte få for den fysiske planlægning – specielt kommunernes byplandispositioner.

Økonomi var oprindelig læren om den optimale anvendelse af knappe ressourcer; men økonomerne har taget ved lære af teknologien og ved nu at ressourcernes knaphed kan overvindes af den stadig fremadskridende tekniske udvikling, og fra psykologien har man lært at menneskenes behov er umættelige. Som en naturlig konsekvens heraf er den vigtigste målsætning for den økonomiske politik en økonomisk vækst karakteriseret ved en stadig større tilfredsstillelse af stadigt voksende behov, der lægger beslag på ressourcer. Økonomisk vækst spiller samtidig en central rolle for den fysiske planlægning.

Den fysiske planlægning spiller en vigtig rolle ved styringen af den kapitaldannelse, der er en afgørende forudsætning for den økonomiske vækst. Det er en central målsætning for den fysiske planlægning at medvirke til koordineringen, dimensioneringen og lokaliseringen af de fysiske anlæg og den infrastruktur, der skal betjene det stadigt rigere samfund, der bliver resultatet af den økonomiske vækst. Men den økonomiske vækst er samtidig en nødvendig forudsætning for realiseringen af sådanne projekter; anlæg og drift af kraftværker og transportanlæg samt indretningen af de nye byområder vil kræve en forøgelse af produktionen, der vil lægge beslag på en voksende mængde ressourcer, omfattende råstoffer, arbejdskraft og kapital samt bidrag til forureningen.

Spørgsmålene, om den øgede produktion også medfører øget velstand, og om den nødvendige stadig større mængde ressourcer vil være til rå-

[1]) De mere teoretiske problemer, der er omtalt i denne atrikel, findes uddybet i forfatterens notat *Byplan og ressourcer*. Statens Byggeforskningsinstitut 1971, SBI-NOTAT 18.

dighed, stilles ofte. I forlængelse heraf må man stille spørgsmålet om, hvilke konsekvenser det vil få for samfundets generelle målsætning om økonomisk vækst og for den fysiske planlægning, hvis disse spørgsmål må besvares benægtende.

2. PRODUKTIONEN SOM MÅL FOR VELSTANDEN

I »*Perspektivplanlægning 1970–1985*«[2]) hedder det i et afsnit med denne overskrift (p. 40*):

> »Et hovedemne for perspektivplanlægningen er størrelsen og anvendelsen af den produktion, der står til rådighed til at dække befolkningens behov.
>
> Udgangspunktet tages da sædvanligvis i nationalproduktet, som et udtryk for den forædlingsværdi, der opstår ved al økonomisk aktivitet i landet. (...)
>
> Denne målestok for samfundets samlede forsyning med varer og tjenester er et særdeles anvendeligt ståsted i den mere kortsigtede økonomiske politik og vil også i det følgende udgøre en væsentlig del af den baggrund, ud fra hvilken ændringerne i den økonomiske struktur og udviklingen i den offentlige sektor må bedømmes. Alligevel kan der være god grund til allerede her at trække frem, at denne bekvemme målestok er et primitivt redskab, specielt når det – som her – drejer sig om at vurdere udviklingen over længere perioder.«

Der sættes således her et forsigtigt spørgsmålstegn ved anvendeligheden af den samlede produktion som mål for velstanden. Kritikken mod nationalproduktet koncentrerer sig især om fire punkter: (i) kortere arbejdstid eller et mere roligt arbejdstempo kan være af større værdi for velstanden end en produktionsstigning, (ii) en del af produktionen har omkostningskarakter, men indgår alligevel i nationalproduktet, f. eks. transport mellem bolig og arbejdsplads, (iii) forureningsspørgsmålet, og (iv) de statistiske og tekniske vanskeligheder ved selve opgørelsen af det summariske produktionsmål.

Med de nævnte forbehold anvender de fleste samfundsøkonomiske rapporter – herunder perspektivplanen – stadig nationalproduktet som det vigtigste mål for velstanden, og væksten i nationalproduktet fremtræder da også som det vigtigste mål for den økonomiske politik.

Som begrundelse for at betragte den samlede produktion som et *helt uanvendeligt mål* for velstanden, kan fremføres følgende tre argumenter:

---

[2]) *Perspektivplanlægning 1970–1985. Redegørelse fra den af regeringen i november 1968 nedsatte arbejdsgruppe.* (1970) København: Schultz.

(i) Ufuldstændig behovstilfredsstillelse. Produktionen – og herved forstås såvel frembringelsen af varer som tjenester – er kun i stand til at tilfredsstille en del af befolkningens behov. Behovet for føde og beskyttelse mod klimaet kan kun tilfredsstilles gennem produktionen; behovene for oplevelse, hvile og kontakt med andre mennesker kan ikke alene tilfredsstilles gennem produktionen, og produktion er ofte ikke nogen forudsætning for tilfredsstillelsen af disse behov.

(ii) Negative bivirkninger. Produktion og forbrug har en række bivirkninger, der medfører en forringelse af befolkningens velfærd: forurening, trafikulykker, arbejdsulykker, sygdom, sociale ulykker o. s. v.

(iii) »Behovsinflation«. En række af de behov som produktion og forbrug skal tilfredsstille er netop skabt af stigende produktion og forbrug. Kritikken mod forbrugersamfundet og reklamen – der skaber kunstige behov for de varer, som industrien ønsker at producere – er velkendt; men også den fysiske planlægning bidrager til at skabe nye til dels kunstige behov ved at være et led i en proces, hvor individuelle og kollektive behov gensidigt stimulerer hinanden. Det bedste eksempel er byen og bilen. Forbruget af biler skaber et behov for ombygning af byen, der igen skaber et behov for flere biler, fordi afstandene bliver større, cykling bliver umulig og den kollektive transport bliver ringere. Forurening og forureningsbekæmpelse rummer uanede muligheder for behovsinflation: produktionen medfører forurening, hvis bekæmpelse skaber behov for yderligere produktion. Eksempler kan nævnes også inden for andre sektorer, især social- og sundhedssektorerne. Samfundets specialisering og omstrukturering skaber øgede behov for forebyggende og behandlende indsats i disse sektorer[3]).

På denne baggrund vil velstandsvirkningen af en produktionsstigning kunne blive både positiv, negativ og neutral, afhængig af hvor vigtig tilfredsstillelsen af produktionskrævende behov bliver betragtet sammenlignet med andre behov, hvor meget man er rede til at acceptere af negative bivirkninger, og hvordan man vurderer »behovsinflationen«. Den gamle økonomiske sætning om et godes faldende grænsenytte, må også kunne anvendes på nationalproduktet som helhed. Det kan så diskuteres om græn-

[3]) En del af den kritik, der er fremført her, findes udførligt behandlet i John Kenneth Galbraith: *Det rige samfund.* København: Gyldendal, især kap. X *Forbrugsefterspørgslens imperativ* og kap. XI *Afhængighedseffekten* (= »behovsinflation«). Men Galbraith retter sin kritik mod en økonomi, hvor der gennem reklame skabes kunstige behov for en stadig større mængde private forbrugsvarer på bekostning af nødvendige og forsømte kollektive goder som trafik, sundhedsvæsen, socialvæsen m.v. Galbraith nærmest overser, at en del af behovet også for sådanne kollektive goder kan være skabt af produktionen.

senytten efterhånden er blevet nul eller måske endog negativ, på grund af produktionens negative bivirkninger.

Det er imidlertid tvivlsomt, om denne primitive totalvelfærdsbetragtning – der tilmed ser bort fra ethvert fordelingsproblem mellem befolkningsgrupperne – er den virkelige begrundelse for de fleste – også rige – landes erklærede målsætninger om økonomisk vækst.

En OECD-rapport fra december 1970 »*The Growth of Output 1960–1980*«[4]) nævner som den første af to begrundelser for økonomisk vækst som en central målsætning for den økonomiske politik, at givet at den moderne økonomi har stærke indbyggede kræfter, der arbejder for en øget produktivitet, vil et stigende efterspørgsels- og udbudsniveau være nødvenigt for opretholdelsen af den fulde beskæftigelse. Den anden begrundelse er, at øget produktion også giver mulighed for øget velstand.

Altså: Vi bliver desværre mere og mere effektive, så vi må producere og forbruge mere og mere for at kunne få noget at bestille.

3. PRODUKTIONSFAKTORSYNSPUNKTET OG RESSOURCESYNSPUNKTET

I teorien for økonomisk vækst betragtes produktionen som en funktion af de to produktionsfaktorer arbejde og kapital. Hensigten er at beskrive produktionens vækst over tiden som et resultat dels af den tilvækst i kapitalapparatet, der er en følge af de løbende investeringer, dels af den forøgelse af kapitalens og arbejdskraftens produktivitet, der vil blive en følge af anvendelsen af tekniske fremskridt. Den samlede mængde af råstoffer forudsættes ubegrænset, men tilvejebringelsen af råstoffer kræver indsats af produktionsfaktorer. Tilsvarende forudsættes omgivelserne at være uendelige, således at forurening ikke akkumuleres eller får irreversible økologiske konsekvenser, hvorimod forureningsbekæmpelse kræver indsats af produktionsfaktorer.

Økonomien er her anskuet ud fra et *produktionsfaktorsynspunkt*. Klodens muligheder er ubegrænsede, og produktion, forbrug og velstand begrænses alene af menneskets arbejdsindsats, dets redskaber og dets tekniske snilde. Det er derfor en naturlig målsætning for den økonomiske politik at tilstræbe en forøgelse af produktionsfaktorernes mængde og produktivitet med det formål at øge produktion, forbrug og velstand.

Forudsætningerne om ubegrænsede råstofmængder og forureningsmuligheder har selvfølgelig aldrig været opfyldt, men har været betragtet som en rimelig modelforenkling. Den modsatte modelforenkling, der kan tænkes som grundlag for en økonomisk teoridannelse, vil være at betragte

[4]) OECD (1970) *The Growth of Output 1960–1980: Retrospect, Prospect and Problems of Policy*. Paris.

kloden som et rumskib, hvor alt er stærkt begrænset[5]). Økonomien må da anskues ud fra et *ressourcesynspunkt,* hvor hovedinteressen ikke er produktionens forøgelse, men begrænsningen i forbruget af knappe ressourcer, der omfatter såvel produktionsfaktorerne arbejde og kapital som råstoffer og omgivelsernes muligheder for at uskadeliggøre forurening.

Ressourcesynspunktet er uforeneligt med en målsætning om fortsat økonomisk vækst. Råstofkilderne, jordens areal, og naturens evne til at akkumulere forurening er begrænsede. Ligeledes er de forhåndenværende mængder af kapital og arbejdskraft begrænsede. Af speciel nationaløkonomisk interesse som ressourcebegrænsning er desuden betalingsbalancen, idet mulighederne for import af råstoffer, maskiner og forbrugsgoder begrænses af produktion og afsætning af eksportvarer. Ressourcesynspunktet udelukker hverken kapitaldannelse eller tekniske fremskridt; men hovedinteressen er at økonomisere med de ressourcer, hvis knaphed i den givne situation anses for mest akut. En konsekvent anvendelse af ressourcesynspunktet i en situation med befolkningseksplosion, forudsigelig udtømning af råstofkilderne og en tiltagende forurening af ikke blot vandløb og byluft, men også oceaner og atmosfære, må føre til en målsætning om genskabelse af eller tilnærmelse til én eller anden form for økologisk balance[6]).

Den økonomiske politik vil altid indeholde elementer af både produktionsfaktorsynspunktet og ressourcesynspunktet. Hvilket synspunkt, der vil være det dominerende vil være bestemt af et mere eller mindre bevidst politisk valg, der vil være stærkt påvirket af hvor alvorlige ressourcebegrænsninger, man står over for.

Under besættelsen og helt frem til slutningen af 1950'erne har ressourcesynspunktet været mere eller mindre dominerende, først begrundet i manglende leverancer af nødvendige råstoffer; siden af valutavanskeligheder. Fra slutningen af 1950'erne har produktionsfaktorsynspunktet fået lov til at dominere næsten fuldstændigt. I »Perspektivplanlægning 1970–1985« dominerer produktionsfaktorsynspunktet stadigvæk, men selve redegørelsens fremkomst vidner om, at ressourcebegrænsningen er ved at blive følelig; der nævnes særlig to områder: betalingsbalancen over for udlandet og det offentliges forbrug af arbejdskraft. Derimod savner man fuldstændigt ressourcesynspunktet anvendt på forureningsproblemet. Dette er måske det helt centrale kritikpunkt for perspektivplanen, der jo ikke er en plan for hvad der skal gøres, men en redegørelse for grundlaget for en perspektiv-

[5]) Kenneth E. Boulding (1966) *The Economics of the Coming Spaceship Earth* i H. Jarrett (ed.) *Environmental Quality in a Growing Economy.* Baltimore: John Hopkins Press. pp. 3–14.

[6]) En kortfattet og konsekvent formulering af en sådan målsætning er givet af Peter Naur: *Speederen i bund – fuld fart mod afgrunden* i Villy Sørensen (red.) (1971) *Midler uden mål. Kommentarer i perspektivplanlægningen.* København: Spektrum pp. 9–13.

planlægning. Forureningen betragtes ikke som en ressourcebegrænsning, som langtidsplanlægningen er nødt til at respektere; men betragtes primært som et selvstændigt problem, hvis løsning kræver udvikling af teknik og en produktiv indsats med henblik på forureningsforebyggelse og rensning.

De nationalproduktbegreber, der beregnes og anvendes i de fleste lande er i det væsentlige udarbejdet ud fra produktionsfaktorsynspunktet. Selv om nationalproduktet betragtes som uanvendeligt som mål for velstanden, forbliver det et vigtigt udtryk for den økonomiske aktivitet. I relation til ressourcesynspunktet bliver nationalproduktet et udtryk for det samlede ressourceforbrug. En mere *økologisk* vurdering af den økonomiske aktivitet vil herudover kræve opstilling af en *materialebalance,* der beskriver det økonomiske systems samlede interaktion med de naturgivne omgivelser. Hensigten med opstillingen af sådanne materialebalancer eller materialestrømme er at finde veje til at begrænse det gennemløb, der finder sted når råstoffer graves op af jorden, anvendes til produktion og forbrug og vender tilbage til jorden som forurening; og at finde veje til at affaldsstoffer kan genanvendes i nye produktionsprocesser[7]).

4. PLANLÆGNINGEN OG DEN ØKONOMISKE VÆKST

Perspektivplanredegørelsen er den vigtigste kilde til vurdering af de produktionsmæssige rammer for den fysiske planlægning. Der regnes her med en årlig vækst i den samlede produktion i de næste 15 år på 3,2 pct. mod 5 pct. i 1960'erne (p. 50*), d. v. s. en ikke uvæsentlig reduktion af den vækst, man hidtil har været vant til. Der kan tilmed fremføres i hvert fald to argumenter for, at selv denne reducerede vækst er overvurderet. Den noget utilstrækkelige behandling af forureningen er allerede omtalt. Det andet argument hænger sammen med produktionens uanvendelighed som mål for velstanden. Jo mindre produktionen kan betragtes som et udtryk for velstanden, jo mindre må man forvente, at den enkelte vil være villig til at yde en indsats for at forøge produktionen. Dette kan allerede iagttages idag; mange unge mennesker søger idag væk fra erhvervslivet og væk fra de erhvervsbetonede uddannelser. Den økonomiske vækst kan således blive yderligere reduceret ved, at færre vil yde den nødvendige produktive indsats.

På trods af de argumenter, der kan fremføres mod såvel ønskeligheden af som muligheden for en stadig økonomisk vækst, er dette fortsat den vigtigste og hyppigst fremhævede målsætning for den økonomiske politik. Noget uvidenskabeligt kan man påstå, at dette først og fremmest skyldes

7) Allen V. Kneese (1971) Background for the Economic Analysis of Environmental Pollution. *The Swedish Journal of Economics* Vol. 73, no. 1, pp. 1–24

en *vækstmani*[8]). Vækst, udvidelse, ekspansion, effektivitet betragtes traditionelt som goder i sig selv. En påstand om det modsatte vil stemple den person, der fremsætter den, som drømmer og romantiker. Maskinstormer har i snart 200 år været et skældsord. En teknisk avanceret løsning må dog foretrækkes frem for en mindre avanceret, selv om omkostningerne måske er større. Snarere end økonomiske ræsonnementer er dette nok udtryk for en mentalitet – der netop i de senere år er ved at ændre sig; men en stor del af den økonomiske teori og den økonomiske debat har indrettet i overensstemmelse med denne mentalitet. Det er vanskeligt at angribe ét område af økonomien ud fra en forestilling om, at økonomisk vækst ikke er særlig ønskelig, uden at løbe ind i selvmodsigelser på andre områder. En målsætning, der tilsigter at begrænse den økonomiske vækst, vil komme i konflikt med andre vigtige målsætninger for den økonomiske politik. Der vil således være en indbygget modsætning mellem en kortsigtet politik, der tilsigter fuld beskæftigelse gennem en *forøgelse* af den økonomiske aktivitet, og en langsigtet politik, der tilsigter ressourcebesparelse gennem en *begrænsning* af den økonomiske aktivitet. En begrænsning af den økonomiske vækst vil ikke mindst være i konflikt med de kræfter, der er et resultat af, at samfundet består af mange beslutningstagere, der hver følger deres egne målsætninger.

Ligesom enhver anden videnskab er økonomien opbygget på grundlag af forenklinger og generaliseringer af begrænset gyldighed. Der er her grund til at hæfte sig ved to vigtige forudsætninger for den centrale økonomiske teori, der bliver stadig mere urealistiske.

For det første ser den centrale økonomiske teori bort fra det forhold, at virksomheders og husholdningers produktion og forbrug kan være en fordel eller ulempe for andre end dem, der producerer eller forbruger. Disse eksterne fordele og ulemper har været en hovedpine for økonomer gennem mere end 50 år; men løsningen af de problemer, der er en følge af eksterne fordele og ulemper, har været hovedopgaven for fysiske planlæggere. Alligevel vil enhver økonomisk lærebog gennemføre de centrale ræsonnementer under denne forudsætning om fravær af eksterne virkninger; og derpå bemærke at dette selvfølgelig er urealistisk, og at man må modificere resultatet af sit ræsonnement i overensstemmelse hermed.

I en økonomi, hvor forureningen udgør en stigende trussel mod velstanden, forekommer denne behandling af de eksterne ulemper mere og mere urimelig[9]).

Inden for rammerne af en liberalistisk økonomi er »internalisering« af

[8]) Udtrykket (Growthmania) er hentet fra E. J. Mishan (1967) *The Costs of Economic Growth*. London: Stables Press.

[9]) Dette er udgangspunktet for den ofte citerede artikel Robert U. Ayres og Allen V. Kneese (1969) Production, Consumption and Externalities, *American Economic Review* Vol. 59, pp. 282–297.

eksterne omkostninger et vigtigt middel til bekæmpelse af forureningen. I praksis betyder det at produktionen belastes med afgifter i forhold til den forurening den er skyld i[10]).

En anden afgørende forudsætning for den centrale økonomiske teori er forudsætningen, om at økonomien består af små konkurrerende virksomheder, der har som målsætning at maksimere deres profit; medens sandheden er den, at økonomien domineres af store private korporationer og offentlige institutioner, der alle har som målsætning at overleve og øge deres egen betydning.

På grund af eksistensen af eksterne fordele og ulemper, er efterspørgsel og behov størrelser, der kan påvirkes (jvf. »behovsinflation«). En virksomheds – og særlig en stor virksomheds – omsætning kan øges gennem reklame og ved at sætte produktionen ind på områder, hvor mulighederne for »behovsinflation« er størst.

De eksterne virkninger gør det også muligt for virksomhederne at »eksternalisere« nogle af deres omkostninger, d. v. s. spare nogle af deres egne omkostninger ved at lægge dem over på kunderne eller det offentlige. Dette fænomen går ofte under betegnelsen »rationalisering«. Som særlig oplagte eksempler kan nævnes bilistvarehuse, hvor varehusene sparer omkostningerne til en dyr centergrund, medens kundernes transportomkostninger forøges, og det offentlige kan blive tvunget til at foretage dyre kapacitetsudvidelser af veje. Yderligere kan det medføre fjernelse af eksistensgrundlaget for småhandlende med udgifter for de sociale budgetter og forringelse af serviceniveauet i boligområderne til følge. Køres processen videre kan byens service blive fuldstændig afhængig af bilistvarehuse. Dette er blot ét eksempel på, hvordan »behovsinflationen« kan ske via virksomhedernes eksternalisering af omkostningerne.

Samfundets stigende specialisering forøger muligheden for at private virksomheder og offentlige institutioner kan eksternalisere omkostninger, og gør samtidig de enkelte økonomiske enheder mere sårbare og mere afhængige af hinanden. Der er en lang tradition for at betragte specialisering og arbejdsdeling som bidrag til at forøge økonomiens effektivitet. Effektivitet vil sige, at den samme produktion kan gennemføres ved indsats af færre ressourcer, men hvis en »effektivitetsforøgelse« medfører eksterne omkostninger, der lægger beslag på flere ressourcer end dem, der blev sparet, er det ikke en effektivitetsforøgelse; tværtimod – en sådan foranstaltning er efter økonomiens egen definition ineffektiv.

Det har længe været den offentlige planlægnings opgave – på det fysiske såvel som det sociale område – at forbedre mulighederne for en øget specialisering og arbejdsdeling og at forebygge og afhjælpe de skader som

[10]) Erik Dahmén (1970) *Sæt pris på miljoet,* København: Spektrum.

denne udvikling medfører. Herved har den offentlige planlægning utvivlsomt bidraget til at forøge økonomiens effektivitet og velstanden. Men den samme offentlige planlægning har tillige været med til at muliggøre den ineffektivitet, der ligger i en eksternalisering af virksomheders og institutioners omkostninger, og har hermed givet et væsentligt bidrag til en økonomisk vækst, der i højere grad er karakteriseret ved en forøgelse af ressourceforbruget, end ved en forøgelse af den samlede velstand.

5. MÅLSÆTNINGER OG STRATEGI

De målsætninger, der motiverer beslutningerne vedrørende den økonomiske politik og den fysiske planlægning, er langt fra altid begrundet i bevidste politiske valg. Snarere tværtimod; målsætninger er ofte »nødvendiggjort« af samfundets struktur og af den tekniske udvikling. Også den måde den fysiske planlægning er organiseret på er med til at udvikle og fastholde målsætninger.

Der er ingen dansk tradition for klare politisk formulerede målsætninger, som bliver genstand for politisk debat og beslutning. Og selv om man havde en sådan tradition er det usikkert, hvilken betydning dette ville have for valget af målsætninger. Målsætninger er i meget høj grad et udtryk for beslutningstagernes *gensidige forventninger* om hverandres handlinger; og sådanne gensidige forventninger lader sig ikke uden videre ændre ved markante politiske beslutninger. Målsætninger ændres ikke ved at man beslutter, at de skal ændres; men ved at nogle beslutningstagere handler i overensstemmelse med andre målsætninger, og der herigennem sker ændringer i de gensidige forventninger. Væsentligt for en sådan proces vil det være, om de enkelte beslutningstagere er i stand til at foretage et valg mellem handlingsalternativer, der indebærer forskellige konsekvenser.

I bogen »*Local Government and Strategic Choice*«, der er udarbejdet på grundlag af fire års studier af planlægningsprocessen i Coventry, definerer Friend og Jessop planlægning som en *proces af strategiske valg*. »Valg« angiver at der er tale om beslutninger, der på én eller anden måde er motiveret i nogle målsætninger, »proces« angiver et tidsforløb, og »strategi« antyder problemerne med mange beslutningstagere, og usikkerhed såvel med hensyn til konsekvenserne af trufne beslutninger som vurderingen heraf[11]).

Planlægning er således andet og mere end en beskrivelse af fremtidige ønskværdige tilstande. Der er tale om fortløbende beslutninger, der inde-

[11]) J. K. Friend og W. N. Jessop (1969) *Local Government and Strategic Choice*, London: Tavistock.
Bogens centrale afsnit er gengivet som artikel »Hvad er planlægning« *Byplan* nr. 135, 1971, pp. 134–140.

bærer valg mellem handlingsalternativer med konsekvenser for fremtiden. Som kriterium for valget mellem foreliggende handlingsalternativer, er det ikke nok at det valgte alternativ »peger frem mod« en fremtidig tilstand, der er optimal set ud fra foreliggende målsætninger. Et andet vigtigt kriterium er, at pres for løsning af aktuelle problemer efterkommes, herunder at der træffes beslutninger, der er forpligtigende og troværdige, således at planlægningen kan tjenes om beslutningsgrundlag for andre beslutningstagere. For det tredje er det vigtigt at sikre sin fremtidige beslutningsfrihed. En fleksibilitet, der indebærer at mange muligheder holdes åbne, er særlig vigtig i en situation, hvor der hersker usikkerhed om i hvilket omfang eksisterende målsætninger også vil gælde i fremtiden.

6. MÅLSÆTNINGER OG OMKOSTNINGER

Målsætningsproblemet kan forekomme forholdsvis enkelt, når man alene beskæftiger sig med enkelte fysiske anlæg. Anlægget af en skole kan således være motiveret i at give børnene i et nyt boligområde den undervisningsstandard, som loven kræver. Vanskeligere bliver det, når man skal tage stilling til prioriteringer mellem forskellige typer af anlæg, eller når man skal vurdere en dispositionsplan for en by. Endnu vanskeligere bliver det, når man søger at vurdere elementer af den fysiske planlægning på baggrund af mere fundamentale målsætninger. Overvejelser vedrørende velfærd og resourcer indgår på én eller anden måde i de fleste planlægningsbeslutninger. Hvis målsætningen om økonomisk vækst var eneafgørende, kunne man vurdere et planlægningsvalg alene ved effekten på nationalproduktet. I erkendelsen af at dette mål er et utilstrækkeligt og til dels misvisende udtryk for velstanden, har man inden for socialvidenskaberne og fremtidsforskningen i de senere år arbejdet på konstruktionen af *sociale indikatorer,* i et forsøg på at frembringe bedre og mere direkte mål for velstanden end nationalproduktet. Sådanne indikatorer kan omfatte mål for sundhedstilstand, uddannelse, boligstandard, miljøværdier, kulturværdier, demokrati, retssikkerhed, arbejdsforhold, overlevelsesmuligheder og meget mere.

Problemerne i forbindelse med vurderingen af omkostningerne ved anlæg og drift af de projekter, der indgår i planlægningsbeslutninger er nok til at beskæftige en hel budgetvidenskab, indeholdende en lang række teorier og metoder som *investeringsteori, programbudgettering, cost-benefit analyse, lineær programmering m. v.* Disse metoder skal ikke beskrives her, kun skal problemstillingen belyses med udgangspunkt i den *kommunale planlægning.*

Traditionelt har den kommunale budgetlægning været begrænset til *ét-årsbudgettet.* I de senere år er der sket en udvikling i retning af *flerårsbudgetter* og *fysisk-økonomisk planlægning,* således at man ved anlægs-

beslutninger systematisk kan tage hensyn til projektets konsekvenser for kommunens udgifter i såvel anlægsperiodens enkelte år som i den efterfølgende driftsperiode[12]).

Sådanne metoder er nødvendige for at kommunen kan økonomisere med én af sine mest knappe ressourcer, nemlig budgetbegrænsningen; og jo mere følelig budgetbegrænsningen bliver gennem skatteloft og låneramme, jo vigtigere bliver det for kommunen at finde metoder, således at den kan løse sine opgaver inden for denne ressourcebegrænsning.

Set fra et ressourcesynspunkt er det en udmærket idé at staten pålægger kommunerne en skrap budgetbegrænsning. Det giver den kommunalbestyrelse, der har fantasi til at løse sine opgaver ved indsatsen af færre ressourcer en fordel over for den, der kun har haft fantasi til at udnytte refusioner og finde nye lånemuligheder. (Metoden forudsætter selvfølgelig en hæderlig skattegrundlagsudligning og visse tilskud efter objektive kriterier). Men – stadig ud fra et ressourcesynspunkt – rummer metoden visse ulemper fordi kommunale udgifter i kroner og øre er et utilstrækkeligt og primitivt mål for ressourceforbruget.

De kommunale udgifter er et utilstrækkeligt mål for ressourceforbruget, fordi udgifterne kan medføre et afledet ressourceforbrug (eller ressourcebesparelse) der ikke mærkes på kommunens udgifter. Reguleringen af et farligt vejkryds kan spare penge i hospitalssektoren; udvidelsen af vejkapaciteten kan medføre øget biltrafik og dermed større benzinforbrug og luftforurening.

De samlede udgifter målt i kroner er desuden et primitivt mål for ressourceforbruget. Der er jo tale om en sammenvejning af inkonvertible fysiske ressourcer ved hjælp af et prissystem, der gerne skulle afspejle ressourcernes relative knaphed. Prissystemets afspejling af ressourcernes relative knaphed er imidlertid noget tvivlsom; dels er prissystemet et udtryk for markedskræfter, der blandt andet ikke sætter pris på f. eks. forurening, dels har lovindgreb gennem tiden fået til resultat at visse prisrelationer kan virke ganske tilfældige (f. eks. boligmarkedet). Selv om der tages hensyn til inflationsproblemet vil en fremskrivning af et ressourcemål angivet i penge være principielt forkert; normalt vil det nemlig indebære en implicit forudsætning om konstante prisrelationer over tiden. En fremskrivning af ressourceforbruget over en længere periode og for et større område (f. eks. hele landet) må nødvendigvis foretages i fysiske størrelser. For en enkelt kommune spiller dette problem ikke den helt store rolle, med mindre det er vanskeligt at skaffe arbejdskraft, kommunen mangler admi-

[12]) *Skitseforslag til en økonomisk langtidsplanlægning i Roskilde kommune* (1970) Kommunernes Landsforening, Statens Byggeforskningsinstitut, Roskilde kommune. Kurt Egelund Larsen og Johannes Møllgaard (1970) At planlægge er at ville, *Byplan* nr. 126, pp. 52–56.

nistrativ kapacitet eller andre ressourcer lokalt viser sig at være meget knappe; kommunens ind- og udbetalinger sker jo netop i penge, og kommunens forbrug af bestemte ressourcer vil ikke have nogen afgørende indflydelse på det samlede forbrug heraf – og dermed på prissystemet.

7. DEN OVERORDNEDE PLANLÆGNING

Den overordnede planlægning har to hovedopgaver, dels at lokalisere og dimensionere anlæg, der har betydning for hele landet – motorveje, broer, lufthavne, jernbaner m. v.; dels at forsyne kommunerne med normer vedrørende byplaner, lokal offentlig service, bygninger, kloakker, rensningsanlæg og meget mere. Den overordnede planlægnings målsætning er ikke blot at koordinere; men tillige at sikre befolkningens forsyning med anlæg, der svarer til et fremtidigt højere niveau. Der er tradition for, at den overordnede planlægning er sektorstyret (trafikministerium, boligministerium o. s. v.); og hver enkelt sektor planlægger at skulle tilfredsstille de stigende behov, der er en følge af økonomisk vækst. Overvejelser over tilstedeværelsen af de nødvendige ressourcer spiller en mere beskeden rolle. Perspektivplanen er en spæd begyndelse til en samlet ressourceovervejelse for samtlige sektorer, idet man dog forudsætter, at en – ganske vist behersket – økonomisk vækst vil sikre tilstedeværelsen af en begrænset men dog voksende mængde ressourcer.

Den overordnede planlægnings handlingsalternativer er forholdsvis vidtgående, især når det drejer sig om beslutninger, hvis konsekvenser ligger langt ude i fremtiden.

Hvis man analyserer den overordnede planlægning ud fra et ressourcesynspunkt ved hjælp af fysiske mål for forbruget af arbejdskraft og råstoffer samt for forureningen, er det næppe usandsynligt, at både de planlagte store anlæg, og de normer kommunerne skal planlægge efter vil lægge beslag på ressourcer, der ikke eksisterer.

Det er næppe politisk tænkeligt, at man motiveret af et ressourcesynspunkt vil foretage drastiske ændringer af beslutninger, der vil få konsekvenser for den nærmeste fremtid. Men det må være rimeligt, når det gælder langsigtede afgørelser at lade ressourcesynspunktet spille en afgørende rolle for valget mellem vidt forskellige alternativer.

En lang række af de restriktive normer kommunerne og borgerne skal rette sig efter i dag medfører mere ressourceforbrugende anlæg end normer man tidligere har fulgt; byggelovgivningen rummer mange eksempler herpå. Måske kunne der spares en del ressourcer ved at slække på sådanne normer og overlade flere beslutninger til lokal fantasi og omtanke. Derimod vil en meget restriktiv politik over for kommunerne være ressourcebesparende, når det gælder sikringen af lokaliseringsmuligheder, linjeføring og udvidelsesmuligheder for landsdækkende anlæg. Et særligt grelt eksempel

på en utilstrækkelig restriktiv planlægning er konflikten mellem Kastrup Lufthavn og Amager-kommunerne, hvor den overordnede planlægning ikke har kunnet hindre kommunernes godkendelse af opførelsen af de byområder i støjzonerne, der nu bruges som argument for lufthavnens flytning til Saltholm.

8. DEN LOKALE PLANLÆGNING

Kommunernes muligheder for at vælge mellem forskellige alternativer for deres udvikling begrænses af en lang række forhold, nemlig den overordnede planlægnings dispositioner med hensyn til lokalisering af trafikanlæg og institutioner, planlægningslovgivningen, en lang række normer og forskrifter, og den præjudicerede udvikling, der er et resultat af beslutninger, der allerede er truffet af kommunen eller andre, samt potentielle private dispositioner inden for rammerne af den juridisk bindende planlægning. Endelig er kommunens valgfrihed begrænset af den organisation, de metoder og den »ideologi«, der er nedfældet i selve planlægningsprocessen.

Den tilbageblevne beslutningsfrihed rummer betydelige muligheder for ret forskellige alternativer. Man behøver blot at kaste et blik på kommunerne rundt om København. Nord-kommunernes ret spredte parcelhusområder, Høje Gladsaxe, Ballerups sociale boligbyggeri, Glostrups industri, og Herstedernes trafikdifferentiering. Disse forskelle er et udtryk for et kompliceret spil mellem en historisk udvikling, kommunalpolitiske prioriteringer og private dispositioner.

Alligevel vil kommunens valgmuligheder i konkrete beslutningssituationer ofte blive fremstillet som meget snævre, hvad enten det drejer sig om et enkelt projekt eller om en hel dispositionsplan.

Kommunen kan have visse valgmuligheder med hensyn til, hvor den vil placere byudviklingen, i hvilket omfang den vil søge at tiltrække industri, om den vil udbygge sit eksisterende center eller opbygge et nyt på bar mark, om udvidelsen af en overbelastet vej skal gennemføre nu eller udskydes til senere. Set fra et ressourcesynspunkt er alle disse alternativer såre marginale. Der kan højst være tale om besparelser på nogle få procent, hvorimod en radikal anvendelse af ressourcesynspunktet vil kunne kræve, at milliardprojekter blev erstattet af millionprojekter.

Nu er det meget få kommuner, der er i stand til at erstatte milliardprojekter med millionprojekter. Dette er hovedsageligt en opgave for den overordnede planlægning, for hovedstadsregionens ikke-eksisterende samlede planmyndighed, og for enkelte meget store kommuner; men det er vigtigt at påpege, at en meget stor del af den forøgelse af det samlede ressourceforbrug, der planlægges at ske de næste 15 år, vil være en følge af kommunernes planlægning.

Forskellige bystrukturer stiller vidt forskellige krav til ressourcer. Dette kan tydeligst illustreres ved forskellen i ressourceforbruget til tilfredsstillelse af transportbehovet. Et storbyområde, der ligger spredt over et betydeligt areal, der næsten udelukkende betjenes af biler, og hvor der er store afstande fra bopæl til arbejdsplads og detailhandel, kræver langt flere ressourcer end et storbyområde, hvis areal ikke er større end hvad der må krævcs for at sikre de nødvendige friarealer, hvor der er tilstræbt størst mulig bopæl-arbejdsplads balance, hvor den vigtigste detailhandel er placeret inden for gangafstand, og som i størst muligt omfang trafikbetjenes af cykler og kollektiv transport. Hvor den samlede velstand er størst, kan ikke umiddelbart afgøres; kun er personer, der på grund af alder, økonomi og helbred er afskåret fra at køre bil, langt ringere stillet i den første bystruktur end i den sidste.

Transporten er langt fra det eneste element i bystrukturen, hvor forskellige alternativer kan betinge vidt forskellige ressourcekrav; boligernes størrelse, bolig- og erhvervsområdernes udformning, center- og detailhandelsstruktur, samt sanering og byfornyelse rummer alternative muligheder med vidt forskellige ressourcekrav.

Imidlertid er byen og bilen nok det vigtigste eksempel på »behovsinflation«, der omfattes af den fysiske planlægning, og transportsystemet er et af de væsentligste elementer i bystrukturen. »Bilen ud af byen« er tilmed ved at blive et populært slagord. Men det er vigtigt at fremhæve, at transporten kun udgør en ret begrænset andel af det samlede kraftforbrug, der er en af de mest kritiske ressourcer både med hensyn til råstofforbrug og forurening. Kraftforbruget til såvel industrien som til boligopvarmning vejer langt tungere end kraftforbruget til transport. Noget i sig selv så vidtgående som en politik, der går i retning af privatbilismens afskaffelse, vil måske om 15–30 år blive betragtet som én af de mindre vidtgående konsekvenser af ressourcernes knaphed.

Der findes ret få undersøgelser om ressourceforbruget ved byudvikling, og ingen af dem søger at analysere forskelle i ressourceforbruget ved alternative bystrukturer.[13])

Ved dispositionsplaner for byer og regioner vil der ikke sjældent blive

---

13) Bilag 5 til »Perspektivplanlægning 1970–1985« *Notat om byudviklingsomkostninger* udarbejdet af Landsplanudvalgets sekretariat.
Knut Olav Moen, Trygve M. Sigholt (1970) *Byplankostnader,* en undersøkelse av arealudnyttelse og kostnader ved ulike former for boligbenyttelse, Oslo, Norsk Institutt for by- og regionsforskning.
P. A. Stone (1970) *Urban Development in Britain*: Standars, Costs and Resources. Vol. 1. Population Trends and Housing, Cambridge University Press.
David E. Boyce, Norman D. Day, Chris McDonald (1970) *Metropolitan Plan Making*: An Analysis of Experience With the Preparation and Evaluation of Alternative Land Use and Transportation Plans, Regional Science Research Institute. Monograph Series Number Four, Philadelphia.

udarbejdet alternative forslag til bystrukturer, som beslutningstagerne – og i enkelte tilfælde tillige offentligheden – vil kunne tage stilling til. Sådanne alternativer vil ofte være udpræget fysiske: skal byudviklingen gå mod øst eller mod vest? Skal dette eller hint område udlægges til boliger eller industri? Sjældent vil alternativerne have andet end marginale økonomiske konsekvenser, og der er tilmed en udbredt tro på at forskellige bystrukturalternativer ikke vil kunne få særlig vidtgående økonomiske konsekvenser. Årsagerne hertil er vel at samtlige alternativer respekterer nogenlunde de samme ressourcekrævende normer, og – sagt meget forenklet – at den fysiske planlægning skal respektere den økonomiske politiske målsætning om at fremme den økonomiske vækst.

Men hvad kan motivere en individuel kommune til at planlægge ud fra anvendelsen af et mere radikalt ressourcesynspunkt? Det forekommer af mange grunde absurd og urealistisk at anføre hensynet til globale økosystemer, råstofressourcerne, og forureningen af atmosfæren og oceanerne. Mere nærliggende motivationer må nødvendigvis anføres, og de vil omfatte hensynet til den lokale forurening, kommunens budget, og forventninger om den overordnede planlægnings fremtidige dispositioner.

Det er ikke opgaven her at gå ind på detaljer vedrørende forureningen. Hensynet til kommunens budget er allerede omtalt; men det må fremhæves, at kommunens budget vil være afhængigt af skattegrundlaget, der jo er fundamentalt afhængig af den generelle økonomiske udvikling i samfundet, således at en svagere økonomisk vækst vil medføre et ringere skattegrundlag.

Der er al mulig grund til at forvente at den overordnede planlægnings dispositioner langsomt vil blive mere og mere præget af et ressourcesynspunkt; perspektivplanlægningen er et første varsel herom. Det er allerede erkendt at der ikke vil være ressourcer til at gennemføre alle de store anlæg, der står på de forskellige ministeriers ønskesedler. Hvilke prioriteringer og hvilke alternativer, der vil fremkomme gennem et fortsat arbejde med perspektivplanlægningen er endnu meget usikkert. Arbejdet med perspektivplanlægningen vil også med tiden kunne føre til en revision af nogle af de ressourcekrævende normer, der i dag pålægges kommunerne. En sådan usikkerhed kunne motivere kommunerne til en betydelig forsigtighed med hensyn til en planlægning, der bygger på en forudsætning om gennemførelsen af store overordnede anlæg, eller som direkte eller indirekte lægger beslag på betydelige ressourcer. En sådan forsigtighed behøver ikke at medføre, at kommunen helt undlader at føre nogen politik. Tværtimod vil det stille store krav til planlægningsprocessen og kræve, at der i kommunens planlægning lægges stor vægt på planlægningens fleksibilitet.

Korrektion til

Harald Rømer:

VALGKAMPEN 1971 – ET EKSEMPEL PÅ TV-PÅVIRKNING.
Økonomi og Politik, nr. 3, 1971.

Sætternissen var alvorligt på færde i ovennævnte artikel i sidste nr. af Økonomi og Politik, hvorfor vi haster med at bringe en korrektion:

Note 3, side 279 skulle rettelig have haft følgende indhold:

Det første større valgstudie i Danmark er faktisk foretaget i forbindelse med det netop overståede folketingsvalg under ledelse af et forskerhold fra Århus Universitet.

I tabel 4 på side 275 havde der indsneget sig en fejl i tallene ud for den 9/9, *hvorfor vi bringer den rigtige tabel i sin helhed:*

TABEL 4

Partiernes vælgertilslutning før og under valgkampen ifølge forskellige opinionsmålinger

	A	B	C	V	F	Ø[1]	Ialt
	%	%	%	%	%	%	%
7–15/8: Gallup-måling[2]	39	12	18	16	7	7	99
28/8: Observa-måling[3]	39	13	17	17	9	5	100
31/8: Valg udskrives							
3/9: Tinget hjemsendes							
5/9: TV-Markedsdebat							
6/9: Rømer/Vilstrup-måling[4])	39	14	18	16	6	7	100
TV-Retsforbundet							
7/9: TV-Krist. Folkep.							
8/9: TV-Kommunisterne							
9/9: Rømer/Vilstrup-måling[4])	39	13	17	16	8	7	100
TV-VS							
10/9: TV-Økonomisk debat							
12/9: TV-Venstre							
13/9: Rømer/Vilstrup-måling[4])	36	13	14	21	9	7	100
TV-SF							
14/9: TV-Radikale							
15/9: TV-Konservative							
16/9: Rømer/Vilstrup-måling[4])	33	12	17	16	13	9	100
TV-Socialdemokratiet							
17/9: TV-Slutdebat							
21/9: Valg	37	14	17	16	9	7	100

[1]) Ø = øvrige partier, d.v.s. Kommunister, VS, Retsforbundet, Kristeligt Folkeparti og Slesvigsk Parti.
[2]) Offentliggjort i Berlingske Tidende den 5. sept.
[3]) Offentliggjort i Aktuelt den 12. sept.
[4]) Undersøgelserne er afsluttet *før* parti-udsendelserne samme aften starter i TV. Antal interviews: 250–400.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

VALUTAURO – VALUTAFORLIG – VALUTARO?

Tilsyneladende var suspensionen af dollarens guldindløselighed den vigtigste af de foranstaltninger, præsident Nixon traf den 15. august, til beskyttelse af den amerikanske dollar og den amerikanske økonomi i almindelighed. Ret beset var dette farvel til guldfoden ikke særlig eksceptionelt. Dollaren havde længe kun været indløselig i den forstand, at udenlandske centralbanker havde haft en principiel adgang til at sælge dollars mod guld til det amerikanske finansministerium. En udtalt forståelse mellem U. S. A. og de vigtigste centralbanker havde dog siden 1968 forhindret ombytning i større målestok af dollartilgodehavender med guld. Den reelle suspension af guldindløseligheden kan således i en vis udstrækning betragtes som blot formaliseret den 15. august.

De amerikanske foranstaltninger medførte, at alle betydende valutaer blev gjort flydende, hvilket D-marken og den hollandske gylden i øvrigt havde været siden valutakrisen i maj. Først den sidste weekend før jul lykkedes det for 10-landegruppens finansministre i Washington at finde frem til nye valutakursrelationer. Den amerikanske dollar devalueredes med 7,89 pct., idet guldprisen blev forhøjet fra 35 til 38 dollar pr. ounce. Den vesttyske, schweiziske, hollandske, belgiske og japanske valuta revalueredes i forhold til guld, mens Frankrig og England valgte uændret guldpris. Den italienske lire og den svenske krone devalueredes med 1 pct., og Danmark valgte at følge denne linie.

Tilsyneladende var ophævelse af den amerikanske særtold på 10 pct. en amerikansk »betaling« for valutaaftalens revaluering af betydningsfulde valutaer. Denne særtold blev nemlig ophævet fra valutaaftalens indgåelse. Imidlertid fastholdt den amerikanske regering i de næstfølgende dage, at loven om ændring i guldprisen kun ville blive forelagt kongressen til godkendelse, hvis U. S. A. opnåede tilfredsstillende handelspolitiske indrømmelser fra Japan, Canada og EF som modydelse for særtoldens ophævelse.

Den første forhandlingsrunde mellem U. S. A. og EF sluttede uden resultat den 22. december. EF-kommissionen gav under disse møder nærmest udtryk for det synspunkt, at særtoldens ophævelse var en normalisering af forholdene, som ikke kunne kræve modydelse specielt fra EF. End-

videre fremhævede kommissionen, at U. S. A. på det handelspolitiske område ikke havde noget at lade EF høre. EF's toldsatser for import af industrivarer var lavere end U. S. A.'s, og ingen af de seks' toldsatser oversteg 20 pct., mens dette var tilfældet for 13,6 pct. af de amerikanske toldsatser. På landbrugsområdet mente EF heller ikke, at U. S. A. havde grund til klage, eftersom en femtedel af den amerikanske landbrugseksport (2 mia. $ i 1970, gik til fællesmarkedet. Imod alt dette fremhævede amerikanerne EF's store vægt på kvotaordninger og andre former for importrestriktioner, som havde hindret enhver mængdemæssig forøgelse af den amerikanske landbrugseksport til EF.

Anden forhandlingsrunde mellem U. S. A. og EF startede den 14. januar i Bruxelles og var endnu ikke afsluttet ved månedens udgang. Dette forårsagede i januars sidste uge en tiltagende uro på de internationale valutamarkeder, hvor især dollaren svækkedes stærkt. Guldprisen var i hele anden halvdel af januar stærkt stigende. Det samme var tvivlen om Washington-aftalens holdbarhed i internationale finanskredse.

KRONENS PLACERING I DET NYE VALUTAKURSMØNSTER

8 lande ikke alene fulgte dollarens devaluering, men foretog en yderligere nedskrivning. I forhold til dollaren var disse landes devaluering af følgende størrelse (devalueringen i forhold til kronen altså næsten 8 pct. større): Ghana 43,88 pct., Israel 16,67 pct., Jugoslavien 11,67 pct., Burma 10,97 pct., og Botswana, Lesotho, Swaziland og Sydafrika 4,76 pct.

En lang række lande fulgte dollarens devaluering og opskrev guldprisen med 8,57 pct. Over for alle disse lande er den danske krone blevet 7,45 pct. mere værd. Det drejer sig blandt andet om følgende lande: Argentina, Bolivia, Brasilien, Burundi, Ceylon, Chile, Costa Rica, Dominikanske Republik, Ecuador, El Salvador, Formosa, Grækenland, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Indonesien, Iran, Island, Jemen, Jordan, Khmer, Kenya, Korea, Laos, Libanon, Liberia, Mexico, Nepal, Nicaragua, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Philippinerne, Sudan, Syrien, Tanzania, Thailand, Uganda, Uruguay, USA, Viet-Nam, Zambia, Zaire og Ægypten.

En hel del lande valgte at følge dollarens devaluering delvis. Det drejer sig om Bahamaøerne, der kun har revalueret over for dollar med 3,09 pct., Danmark med 7,45 pct., Finland med 2,44 pct., Indien med 3,03 pct., Italien med 7,45 pct., Hollandske Antiller med 5,35 pct., Norge med 7,45 pct., Portugal med 5,50 pct., Surinam med 5,43 pct., Sverige med 7,45 pct., Tyrkiet med 7,14 pct., og Venezuela med 2,28 pct.

De fleste lande traf det valg at holde guldprisen uændret. Denne store gruppe lande revaluerede således i forhold til dollaren med 8,57 pct. I forhold til disse lande devaluerede Danmark altså med ca. 1 pct. Den her

nævnte landegruppe bestod af: Algier, Australien, Barbados, Centralafrikanske Republik, Congo (Brazzaville), Cypern, Dahomey, Ethiopien, Frankrig, Gabon, Gambia, Guinea, Guldkysten, Iraq, Irland, Jamaica, Kuwait, Libyen, Malagasy, Malawi, Malaysia, Mauritanien, Marokko, New Zealand, Niger, Nigeria, Rwanda, Saudi Arabien, Senegal, Sierre Leone, Singapore, Somalia, Spanien, Storbritannien, Togo, Trinidad og Tobago, Tunis, Øvre Volta og Yemen (Aden).

Endelig opskrev 7 lande – foruden Schweiz, der ikke optræder på I. M. F.'s oversigt, da landet ikke er medlem af Valutafonden – deres valutaer så meget, at der ikke blot var tale om opskrivning i forhold til dollaren, men også en formindskelse af guldprisen. Revalueringsprocenterne i forhold til dollaren er anført i parentes – i forhold til kronen er revalueringsprocenten 7,45 pct. mindre, men der er i alle tilfælde tale om en devaluering af kronen: Japan (16,88 pct.), Vesttyskland (13,58 pct.), Østrig (11,59 pct.), Belgien, Holland og Luxembourg (11,57 pct.) og Malta (11,29 pct.).

For alle lande med medlemsskab af Valutafonden betød Washingtonaftalen en udvidelse af spillerummet mellem højeste og laveste kurs til 2 1/2 pct. på hver side af de nye paritetskurser. Hidtil havde dette spillerum været 1 pct. efter I. M. F.'s regler og i praksis i Vesteuropa endda kun 3/4 pct.

EURODOLLAR- OG EUROBONDMARKEDET

I overensstemmelse med rentefaldet i U. S. A. sivede også rentesatserne på Eurodollarmarkedet nedad i 4. kvartal og i det nye års første måned. Omkring årsskiftet var renten for 3 måneders lån i sterling ca. $4^1/_2$ pct., i dollar ca. 5 1/2 pct., i D-mark ca. 4 pct. og i schweizerfranc ca. 1 pct. – alle satser p. a.

Emissioner af eurobonds fordelt efter valutaer, men udtrykt i $

	1967	1968	1969	1970	1971
Dollars	1.716,3	2.361,5	1.630,5	1.733,0	2.148,0
D-mark	148,3	662,5	1.053,6	542,2	805,9
Hollandske gylden	–	–	33,1	390,8	290,0
Europæisk valutaenhed	–	–	–	50,0	85,0
Europæisk regneenhed	19,0	57,0	60,0	54,0	166,5
Franc	12,2	20,3	–	–	46,8
Andre	20,2	28,8	–	–	52,0
I alt	1.916,5	3.130,1	2.777,2	2.770,0	3.594,2

Under valutakriserne i 1969 og 1970 var eurobondmarkedet i perioder ved at gå helt i stå. På denne baggrund kan den store emissionslyst i 1971 på trods af de ofte forvirrede valutaforhold ikke undgå at virke overraskende.

Af omstående oversigt fremgår, at eurobondmarkedet har bevist sin levedygtighed i de fem år, det har eksisteret. I denne periode er der udstedt eurooobligationer for i alt ca. 14 mldr. dollars, og efter den nævnte stagnation på markedet i 1969 og 70 nåede den samlede udstedelse i 1971 op på sit hidtil højeste niveau med godt 3,5 mia. $.

Den nominelle rentesats lå ved årets slutning på 7½ til 8 pct. for dollaremissioner og den effektive rente en lille smule højere.

EFs UDVIDELSE

Med 356 stemmer mod 244 traf det britiske parlament den 28. oktober sin principbeslutning om Storbritanniens medlemskab af det europæiske fællesmarked. I Europafællesskabets udviklingshistorie vil *den 28. oktober 1971* blive stående i lighed med *den 2. december 1969,* da de seks nuværende medlemslande på topmødet i Haag vedtog at åbne for udvidelsen. Nogle vil måske også kalde *den 21. maj 1971,* da Heath og Pompidou i Paris traf deres politiske beslutning om, at udvidelsesforhandlingerne *skulle* lykkes, for skelsættende. I datoernes »kongerække« bør måske endog *den 23. juni 1971* medtages, idet champagnepropperne denne dag knaldede i Luxembourg til bekræftelse på, at enigheden mellem Heath-regeringen og de seks om hovedbetingelserne for britisk optagelse nu var en realitet. Tiltrædelsestraktaten om medlemskab af EF for Storbritannien, Irland, Danmark og Norge undertegnedes dels af ministre fra de enkelte EF-lande, dels af de 4 ansøgerlandes regeringsledere den *22. januar 1972* i Bruxelles.

DEN INTERNATIONALE KONJUNKTURSITUATION

U. S. A. Bestræbelserne på at få sat aktiviteten i vejret har i årets sidste kvartal først og fremmest været udøvet af the Fed. En stærk forøgelse af pengemængden og fortsat rentefald har været de anvendte midler. Midt i december nedsattes diskontoen til 4½ pct., og en af de vigtigste rentesatser, renten for tilbagekøb af statsforskrivninger, blev i begyndelsen af januar nedsat til 3½ pct. – det laveste niveau siden 1964. Statsforskrivninger kan sælges til centralbanken af banker og vekselerere, som dog forpligter sig til tilbagekøb inden en vis frist. I tidsrummet mellem salg og tilbagekøb skal den nævnte rente betales. I perioder med lav rente pumper denne mekanisme erfaringsmæssigt store summer ud. På trods af kon-

junkturafmatning og særtold fra august fik U. S. A. for første gang i dette århundrede et år med underskud på sin handelsbalance. Udenrigshandelen i 1971 gav et samlet underskud på 2.046.800.000 dollar (ca. 14,3 milliarder kr.). I 1970 var der et overskud på 2,7 milliarder dollar (næsten 20 milliarder kr.). Det er første gang siden 1888, at U. S. A.'s handelsbalance er negativ. Underskuddet var dengang på tre millioner dollar.

Storbritannien. Virksomhedernes uudnyttede kapacitet, arbejdsløsheden på 4 pct., den nedsatte strejkeaktivitet, den reducerede lønstignings- og prisstigningstakt, betalingsbalanceforbedringen, skattelettelserne, rentenedsættelserne, de offentlige arbejder, kreditlempelserne etc. – alle disse indikatorer for et lavt aktivitetsniveau – var fremtrædende i hele 2. halvår af 1971.

Vesttyskland. Heller ikke i 4. kvartal var der tegn til bedring. Tværtimod steg arbejdsløsheden støt, således i december med 62.000. Ved årsskiftet var der 270.000 arbejdsløse, det højeste tal ved et årsskifte siden 1968, og antallet af arbejdere på nedsat tid var også steget stærkt. Bortset fra kreditpolitiske lempelser har regeringen ikke villet sætte ekspansionistiske midler ind mod konjunkturafmatningen.

Frankrig. Der skete heller ikke i årets sidste måneder noget større afbræk i den franske økonomis ekspansive karakter. Alligevel nåede arbejdsløsheden op over 500.000 i januar.

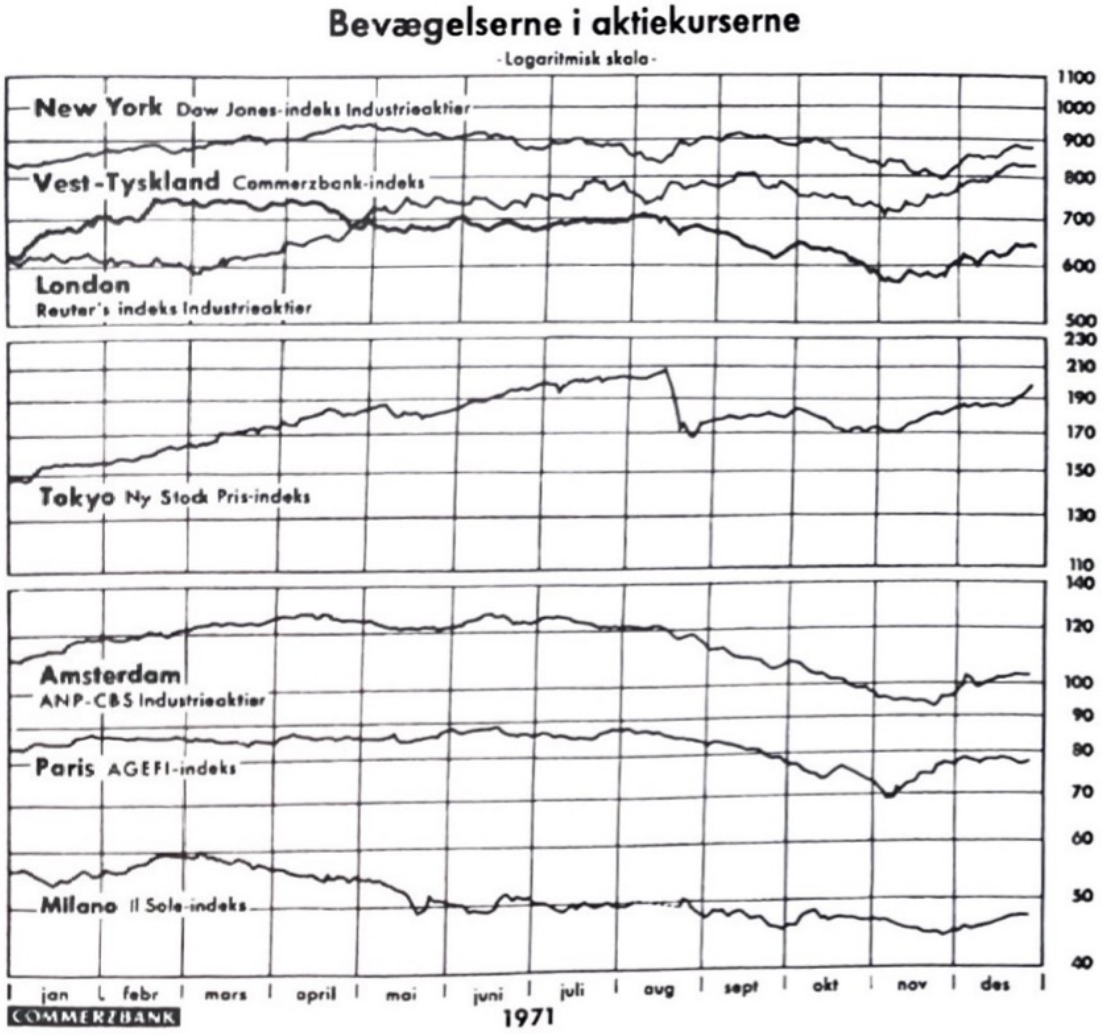
Italien. Usikkerheden om økonomiens retning fortsatte året ud. Ved årsskiftet var mere end en million arbejdsløse.

Benelux landenes stagflationære karakteristica ændredes ikke i 4. kvartal. I *Holland* skete inflationen på trods af dæmpet efterspørgsel fra udlandet og efter investeringsgoder. I *Belgien* styrkedes inflationen af en betydelig underbudgettering.

Sverige. Også årets sidste måneder var præget af lav økonomisk aktivitet. Mens væksten i hele OECD-området i 1971 blev på ca. 3½ og i Vesteuropa på ca. 3 pct., var den svenske produktionsfremgang kun på ca. 0,3 pct.

BEVÆGELSERNE I AKTIEKURSERNE

Kursudviklingen på de internationale børser i 1971 fremgår af omstående oversigt fra Commerzbank. Faldene i 3. kvartal vendte til opgang i 4. kvartal som følge af de fleste betydende landes bevidst ekspansionistiske økonomiske politik. Forventninger i 4. kvartal om snarlig bilæggelse af valutastridighederne bidrog til optimismen. Efter at valutaforliget var en kendsgerning, steg kurserne stærkt mellem jul og nytår og i begyndelsen af januar.

1. februar 1972

H. Thustrup Hansen

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION

Som det fremgår af den første tabel skønner Danmarks Statistik i sin nytårsoversigt over økonomien i 1971, at værdien af den samlede produktion bliver 140 mia kr. eller 13 mia kr. mere end året før. I faste priser andrager stigningen i 1971 ca. 3,5 pct. Målt i forhold til 1970 har produktionsstigningen været mindre i byerhvervene i 1971. Svækket efterspørgselsstigning og en mindre tilgang til arbejdsstyrken samt forkortelsen af arbejdstiden fra september 1970 og den større ledighed er forklaringer herpå. Der har kun været en ubetydelig stigning i byerhvervenes beskæftigelse. Væksten i industriens produktion skønnes at andrage 2 pct. mod godt 5 pct. i 1970 og godt 10 pct. i 1969.

Målt i faste priser forventes importen af varer og tjenester at blive uændret i forhold til 1970, og i markedspriser andrager stigningen kun ca. 5 pct. mod omkring 13 pct. fra 1969 til 1970. For udførselens vedkommende lyder skønnet på en stigning i løbende priser på ca. 9 pct. og omkring 5 pct. i faste priser. Underskuddet på betalingsbalancens løbende poster antages at blive på godt 3 mia kr. eller ca. 1 mia kr. mindre end rekorden i 1970 og på niveau med forholdene i 1969. Det skal dog tages i betragtning, at bytteforholdet i udenrigshandelen i årets første halvdel forringedes mærkbart, ligesom en konjunkturafmatning på flere af de vigtigste danske eksportmarkeder har været udtalt i næsten hele året.

Værdien af varer og tjenester til rådighed til indenlandsk anvendelse antages at have været ca. 9 pct. større, men i faste priser kommer væksten helt ned på 2 pct. Prisstigningerne svarer til omkring 7 pct. Det er frem for alt det offentlige forbrug der tegner sig for stigningen i den indenlandske efterspørgsel. I faste priser andrager væksten i det offentlige konsum omtrent 7 pct. mod knap 2 pct. for det private. I årets priser bliver vækstprocenterne henholdsvis ca. 15 og ca. 8 pct. Som det fremgår af tabellen, har investeringerne i faste priser været en smule faldende i 1971, og Danmarks Statistik forventer, at dette også vil gælde ind i 1972.

Prisniveauet er i 1971 omkring 6 pct. højere end i 1970 og lønniveauet antages at være hævet med 13–14 pct. Den stramme finanspolitik i forening med de fortsat høje prisstigninger har imidlertid reduceret væksten i de disponible realindkomster til omkring 1 pct., og nedgangen i opsparingskvoten synes at være fortsat.

Nationalproduktet og dets anvendelse

	Årets priser			1955-priser		
	1969	1970	1971	1969	1970	1971
	mia. kr.					
Bruttonationalprodukt i markedspriser	114,5	127,1	140,1	59,7	61,6	63,7
Import af varer og tjenester	33,0	37,3	39,0	29,2	31,2	31,3
Samlet tilgang af varer og tjenester	147,5	164,4	179,1	88,9	92,8	95,0
Eksport af varer og tjenester	30,7	34,1	37,2	25,7	27,0	28,2
Varer og tjenester til rådighed	116,8	130,3	141,9	63,2	65,8	66,8
Offentligt forbrug	18,7	22,0	25,3	7,4	7,7	8,2
Privat forbrug	65,7	72,5	78,0	37,6	39,3	40,1
Samlede bruttoinvesteringer	32,4	35,8	38,6	18,2	18,8	18,5

UDENRIGSHANDEL OG BETALINGSBALANCE

Underskuddet på betalingsbalancens løbende poster foreligger opgjort for de tre første kvartaler af 1971. I denne periode har underskuddet været på 2,7 mia kr., hvilket er 300 mill. kr. mindre end i de samme kvartaler året før, men 400 mill kr. mere end i 1969. Underskuddet var i årets første kvartal ekstraordinært stort, medens både april og juli kvartaler har peget i retning af en tydeligt gunstigere balance. Nedgangen i valutalikviditeten har kun været på ca. 600 mill. kr., idet der frem til oktober skønnes at have været en privat kapitalimport af størrelsesordenen 1.200 mill. kr. og en offentlig på omkring 700 mill. kr. I november måned har staten yderligere hjemtaget et udenlandsk lån på omkring 800 mill. kr. og i december 440 mill. kr. Danmarks internationale likviditet udgjorde herefter ved udgangen af året 4.360 mill. kr.

Handelsbalanceunderskuddet for perioden januar-november er på 6,5 mia kr. Dette er godt 700 mill kr. mindre end i de elleve første måneder af 1970, i hvilket år det samlede underskud blev på 8,2 mia kr.

Værdien af den samlede indførsel for de elleve måneder af 1971 er på 30.852 mill. kr., hvilket svarer til 1.063 mill. kr. mere end året før eller mindre end 4 pct. stigning. Med prisstigninger på 5–6 pct. har der således formentlig været tale om et svagt fald i de importerede mængder. Importprisstigningerne vedrører i første række årets første halvdel, og der har siden da været tale om faldende priser. Værdien af brændselsimporten er først og fremmest som følge af prisstigningerne omkring 30 pct. over niveauet for 1970, svarende til ca. 750 mill. kr. En beløbsmæssig tilsvarende stigning har der været i importen af maskiner og transportmidler, der for den opgjorte periode beløber sig til 9,1 mia kr. Procentvis andra-

Handelsbalancen

	Indførsel		Udførsel		Merindførsel	
	1970	1971	1970	1971	1970	1971
	mill. kr.					
Januar	2437	2399	1755	1820	682	579
Februar	2524	2575	1841	1969	683	605
Marts	2655	3492	2086	2332	569	1159
April	3028	2471	2194	2098	834	373
Maj	2692	3003	1878	2356	815	646
Juni	2939	3241	2141	2397	799	843
Juli	2462	2487	1852	1879	610	609
August	2456	2581	1997	2292	459	289
September	2641	2809	2147	2298	494	512
Oktober	2793	2886	2302	2485	491	401
November	3159	2908	2342	2405	817	503
December	3120		2139		982	
I alt	32909		24673		8236	

ger stigningen på dette område dog kun godt 9 pct. Importen af motorkøretøjer er uændret i forhold til året før.

Eksportværdien for årets første elleve måneder er 1.800 mill. kr. over den tilsvarende periode i 1970, hvilket svarer til en opgang i totaleksporten på i underkanten af 8 pct. Specielt for visse dele af maskineksporten har der været forholdsvis betydelige prisstigninger, og for eksporten under ét anslås prisstigningerne at være af størrelsesordenen 2 pct.

Værdien af den samlede eksport er kommet op på 24.332 mill. kr., hvoraf industriens andel udgør 15.907 mill. kr. Stigningen i industrieksporten i tidsrummet januar til november måned har været på knap 10 pct. Ved vurderingen heraf må det haves i erindring, at der som nævnt har været tale om relativt store prisstigninger igennem året, og at afsætningsvilkårene på flere af de vigtigere markeder har været en del ringere end året før. Det senest foreliggende månedstal, november måned, var lidet opmuntrende, idet der i forhold til november 1970 var tale om en fuldstændig uændret eksportværdi.

Eksporten af maskiner og instrumenter, der tegner sig for ca. 1/3 af den samlede industrieksport, er øget med knap 10 pct., men mængdemæssigt har opgangen været en hel del mindre.

For tekstiler og beklædningsvarer har eksportstigningen været på knap 17 pct. Eksporten af kød- og mælkekonserves er øget med 12–13 pct. og fiskeeksporten godt 20 pct.

Eksporten af animalske landbrugsvarer har været forholdsvis kraftigt

stigende igennem året, men for hele den forløbne periode har eksportværdien dog kun været ca. 60 mill. kr. større end i 1970 samme tidsrum. I de seneste måneder har værdien af eksporten ligget omkring 10 pct. over 1970. For den indtil nu opgjorte periode har værdien af den samlede animalske og vegetabilske landbrugseksport været 5,2 mia kr.

PENGE- OG KREDITFORHOLDENE

Forretningsbankernes samlede indlån voksede i 1971 med knap 11 pct. svarende til 3.587 mill. kr., og udlånene øgedes med 1115 mill. kr. eller 3,6 pct. Udlånsstigningen har på baggrund af de foregående års vækst været usædvanlig lille. I 1970 var stigningen således 5,2 pct. og året før knap 17 pct. Ved årets udgang var de samlede udlån på 32,3 mia kr. og indlånene i forretningsbankerne på 36,5 mia kr. Ultimo december 1971 var udlån i procent af indlån 88,6 mod 94,8 og 93,1 i samme måned i de to foregående år.

De større sparekassers indlån voksede i 1971 med 1.596 mill. kr. mod 991 mill. kr. i 1970. Udlånsstigningen i sparekasserne har andraget 923 mill. kr. mod 1.282 mill. kr. i 1970.

I december måned faldt forretningsbankernes indlån med 206 mill kr., medens de i samme måned året før steg med 299 mill. kr. Udlån gik i denne måned op med 786 mill. kr. mod 818 mill. kr. i samme måned året før. For sparekassernes vedkommende gav december et fald i indlån med 602 mill. kr. og et udlånsfald med 84 mill. kr. I 1970 faldt indlån kun med 454, medens udlån faldt med 108 mill. kr.

Fra statsfinanserne er der i årets løb sket en likviditetsudpumpning, som i januar kvartal 1972 vendes til en meget kraftig likviditetsstramning. For at hjælpe pengeinstitutterne igennem denne likviditetsstramning har disse ved aftale med nationalbanken fået adgang til ekstraordinært at låne 2.500 mill. kr. Ifølge aftalen får bankerne adgang til at låne 25 pct. af egenkapitalen ved årsskiftet. Denne ordning er tænkt at skulle løbe fra 1. februar til 15. april 1972 og giver mulighed for at låne op til 90 pct. af kursværdien af deres obligationsbeholdning mod hidtil kun 75 pct. Kreditgrundlaget øges herved med ca. 900 mill. kr.

Sparekasserne får den samme adgang til belåning af deres obligationsbeholdning, hvilket øger kreditgrundlaget med 300 mill. kr. Sparekasserne kan hertil låne 2 pct. af indskudskapitalen ultimo 1971 eller omkring 100 mill. kr.

Nettotilgangen af børsnoterede obligationer rundede i 1971 14 mia kr. I forhold til 1970 er der tale om en stigning på 3.200 mill. kr. eller næsten 30 pct. Alene i december måned var nettotilgangen næsten 500 mill. kr. større end i december 1970. Obligationskøberne har imidlertid også væ-

Nettotilgang af børsnoterede obligationer

	1968	1969	1970	1971
Januar	357	949	485	459
Februar	605	1208	886	1116
Marts	596	1540	917	1450
April	495	1101	883	1568
Maj	693	864	759	1071
Juni	548	873	1292	1440
Juli	623	817	982	999
August	885	769	1055	1215
September	911	918	930	1077
Oktober	1247	855	963	1138
November	1200	1047	868	1203
December	1105	835	758	1273
Hele året	9265	11776	10778	14009

ret flere. Således er Den sociale Pensionsfond begyndt at optræde som obligationskøber i 1971, ligesom de private banker og sparekasserne som følge af udlånsloftet har aftaget en betragtelig større andel i 1971 end i 1970. Nationalbanken har endvidere forøget sin obligationsbeholdning med ca. 700 mill. kr. mod et salg på ca. 600 mill. kr. i 1970.

I januar måned er nationalbankens diskonto blevet nedsat med 1/2 pct. til 7. Satsen har været uændret siden april 1971.

PRISER, FORBRUG OG INVESTERING

Udviklingen i forbrugerprisindekset, der inkluderer statslige afgifter, viser for 1971 en stigning svarende til 1970, hvor der indgik en forhøjelse af momsen fra 12,5 til 15 pct. medio året. Udviklingen var rolig i årets første kvartal. April og maj bragte et par betydelige hop, som er blevet gentaget i oktober og november måneds indeks. I december nåede indekset op på 158,3, en stigning på 0,4 points i forhold til november og for halvdelens vedkommende forårsaget af højere priser på fødevarer. I de umiddelbart foregående måneder har forhøjelsen af en række offentlige takster bidraget betydeligt til prisstigningerne. I øvrigt har især prisstigningerne på fødevarer igennem året forårsaget stigningerne. Det er endvidere karakteristisk, at den overvejende del af prisstigningerne i forbrugsprisindekset er betinget af indenlandske årsager.

Månedsprisindekset til brug for beregningen af reguleringspristallet steg fra oktober til november med 0,8 points og fra november til december med yderligere 0,3 points til 106,3. Det er disse to sidste måneder, der sammen

med indekset for januar 1972 bliver til det lønregulerende reguleringspristal for januar. Dette var i oktober 104,7. Spændingen omkring den eventuelle udløsning af en dyrtidsportion, der nu udgør 30 øre i timen, er således forsvundet forlængst, eftersom indeks 106 er grænsen for udløsning. Ved overgangen til de nye og tungere dyrtidsportioner fik indekset 1971 = 100 som basis. Gruppen fødevarer nåede i december 108,4, transport 108,0 og boligposten 107,9. Sidstnævntes indregning i novemberindekset betød en stigning i indeks på 2,8.

Engrosprisindekset har været uændret i årets fire sidste måneder, – 117. Råvareprisindekset har været faldende igennem året og nåede i december ned på 99 mod 107 i januar.

Det foreløbige indeks for detailomsætningen i november viste en omsætningsfremgang på 10 pct. i forhold til året før. Gruppen nærings- og nydelsesmidler var steget 11 pct., beklædningsgruppen 4 pct. og andre forbrugsvarer 12 pct. Korrigeret for sæson viser det foreløbige november-indeks en fremgang på godt 7 pct. Tages der yderligere hensyn til de sted-

Prisindeks

	Råvare-prisindeks	Engros-prisindeks	Forbrugerprisindeks		Måneds-prisindeks
	1971	1971	1970	1971	1971
	1970 = 100	1968 = 100	1964 = 100		Jan. 1971 = 100
Januar	107	114	140,3	149,7	100,0
Februar	108	114	141,3	149,7	100,0
Marts	109	114	142,1	149,8	100,1
April	108	115	142,5	151,3	101,2
Maj	107	115	143,8	153,7	103,1
Juni	106	116	143,9	154,2	103,4
Juli	105	116	146,8	154,4	103,5
August	102	116	147,1	155,0	104,0
September	101	117	148,4	156,1	104,8
Oktober	100	117	148,8	156,8	105,2
November	100	117	149,8	157,9	106,0
December	99	117	149,7	158,3	106,3

Indeks for detailomsætningen

	Januar–februar	Marts–april	Maj–juni	Juli–august	September–oktober	November–december
	1968 gnstl. = 100					
1969	96	102	109	111	111	133
1970	109	113	124	124	124	144
1971	115	125	130	134	136	

fundne prisstigninger når man frem til en real vækst i omsætningen på ca. 2 pct. I september og oktober tog detailomsætningen et betydeligt hop opad, men synes i november at være faldet til den hidtidige tendens igennem året.

Danmarks Statistik har skønnet det samlede private forbrug til 78 mia kr. i 1971 mod 72,5 i 1970.

Det samlede etageareal under opførelse var ved indgangen af oktober kvartal ca. 7 pct. lavere end samme tidspunkt året før. For så vidt angår beboelsesejendomme var arealet omkring 13 pct. lavere. Byggeriet har imidlertid været i vækst igennem året. Det påbegyndte boligbyggeri har været en smule større end i 1970, og hvad angår fuldført boligbyggeri har stigningen andraget ca. 7 pct. mere etageareal i 1971's tre første kvartaler. Såvel det påbegyndte som det fuldførte erhvervsbyggeri har ligget 7–8 pct. over niveauet i det samme kvartal af 1970.

I de større byområder, der foruden hovedstadsområdet omfatter de 43 kommuner, der har de største byområder, var der ultimo november måned 36.155 lejligheder under opførelse mod 39.510 året før. Fuldførelserne var i denne måned ca. 200 flere, og påbegyndelserne 2.689 mod 1.215 lejligheder i 1970.

PRODUKTION OG BESKÆFTIGELSE

Medens arbejdsløshedsprocenten i årets tre første måneder lå noget under niveauet for 1970, har den resterende del af 1971 vist en større ledighed. Udviklingen i den seneste tid peger i retning af, at man ikke når de høje ledighedstal, som det pessimistisk blev spået i efteråret. Ledigheden i 1971 i forhold til 1970 viser en forskel på 1 procentpoint.

Antallet af ledige stillinger har ifølge arbejdsformidlingsstatistikken igennem hele 1971 været mindre end året før. Det senest foreliggende tal, der vedrører december måned ultimo, viste, at der stod 2.880 pladser ledige. Året før var tallet 4.823. For 1971 i gennemsnit blev antallet af ledige pladser 4.238 mod 8.823 for 1970.

Industriens beskæftigelse faldt fra september til oktober med ca. 2.000 til 394,100. I forhold til oktober måned 1970 er der tale om et fald i beskæftigelsen på 4,0 pct. Antallet af arbejdere i industrien var i oktober 17.600 færre end året før, medens funktionærtallet er steget 1.300. Kun inden for sten-, ler- og glasindustri er antallet af arbejdere og funktionærer under ét større end året før. Fra oktober 1970 til oktober 1971 er der en beskæftigelsestilbagegang på 7,1 pct. inden for træ- og møbelindustri, 6,4 pct. inden for jern- og metalindustrien og 6,3 pct. i fodtøjs- og beklædningsindustri.

Beskæftigelsesindekset, der er et indeks for de af industriens arbejdere

Industriens beskæftigelse og løn

	Antal ansatte		Beskæftigelsesindeks		Lønsums-indeks 1971	Timelønsindeks 1971
	1970	1971	1970	1971		
	1000 prs.		1968 gnstl. = 100			
Januar	402,0	403,9	102,3	102,8	137,0	132,2
Februar	405,4	403,1	107,0	104,0	139,3	133,9
Marts	406,6	402,3	110,9	102,9	142,5	138,5
April	406,0	399,2	111,7	105,2	152,0	144,5
Maj	405,2	399,5	109,4	103,9	150,8	145,2
Juni	411,8	403,7	109,5	103,3	149,8	145,0
Juli	408,7	399,3	71,9	69,9	104,6	149,6
August	409,4	396,0	106,0	96,8	141,5	146,3
September ..	410,3	396,0	108,7	101,7	152,7	150,2
Oktober	410,4	394,1	108,4	101,4	153,6	151,6
November ..			108,0			
December ..			96,6			

udførte arbejdstimer, og derfor påvirket af ferie o. l., blev i oktober 101,4, svarende til en tilbagegang på 6,5 pct. i forhold til oktober 1970. Fra september til oktober faldt indekset med 0,3 points.

Lønsumsindekset, der er et indeks for den samlede løn til industriens arbejdere, steg i oktober måned med 0,6 pct. i forhold til september måned. Timelønsindekset, der er et indeks for den gennemsnitlige timeløn til industriens arbejdere for udførte arbejdstimer, steg i oktober med 0,9 pct. i forhold til september. I september steg indekset med 2,7 pct. Målt i forhold til januar måned 1971 viser timelønsindekset en stigning i lønningerne på 13,8 pct. for industrien under ét. Stigningen har været størst inden for nærings- og nydelsesmiddelindustrien, jern- og metal- samt fodtøjs- og beklædningsindustrien.

KONJUKTURBAROMETRENE

Industriens forventninger til udviklingen i oktober kvartal var præget af en vis optimisme med hensyn til produktion og ordreindgang især fra eksportmarkedet. Dette var vurderingen på trods af en i forhold til forventningerne skuffende udvikling i såvel april som juli kvartal. De nu foreliggende oplysninger om den faktiske udvikling i årets sidste kvartal viser, at optimismen for så vidt angik produktionen ikke var overvurderet. 26 pct. af virksomhederne forventede stigende produktion, men faktisk fik 32 pct. en større, medens 15 pct., mod forventet 18, fik en mindre produktion end i juli kvartal. Udviklingen i antallet af beskæftigede arbejdere blev en smule mindre optimistisk end forventet. Antagelserne om eksportordreindgang var tilsvarende præget af en betydelig optimisme, som

Konjunkturbarometer. Hele industrien

	Faktisk forløb i okt. kvartal 1971 i forhold til juli kvartal 1971			Forventet forløb i jan. kvartal 1972 i forhold til okt. kvartal 1971		
	mindre	omtrent uændret	større	mindre	omtrent uændret	større
	pct.					
Produktion	15 (18)	53 (56)	32 (26)	17	65	18
Antal beskæftigede arbejdere, ultimo kvartalet	22 (19)	65 (69)	13 (12)	14	76	10
Ordreindgang fra hjemmemarked	19 (12)	56 (70)	25 (18)	22	62	16
Ordreindgang fra eksportmarked	15 (13)	54 (62)	31 (25)	11	67	22
Færdigvarelagre, ultimo kvartalet	29 (21)	51 (61)	20 (18)	23	60	17
Råvarelagre, ultimo kvartalet	28 (20)	55 (68)	17 (12)	18	76	6
Samlede løbende investeringer	14 (12)	72 (78)	14 (10)	12	70	18
Investeringsplaner, ændret i kvartalet ...	9 –	85 –	6 –	–	–	–

Anm. Tallene i parentes angiver forventningerne for oktober kvartal, således som de fremgik af forrige konjunkturbarometerundersøgelse.

tilsyneladende har vist sig at have været for behersket. 25 pct. forventede en større ordreindgang, men faktisk fik 31 pct. større ordreindgang til eksport. Indgangen af ordrer fra hjemmemarkedet udviklede sig i det store og hele som ventet. Lagrene af råvarer reduceredes som antaget, medens færdigvarelagrene formindskedes mere end antaget.

Ved udgangen af juli kvartal oplyste 15 pct. af virksomhederne, at de manglede arbejdskraft. Ultimo 1971 er det kun 11 pct. der anfører, at de mangler arbejdskraft. Ifølge oplysningerne fra Danmarks Statistik er billedet uensartet for de forskellige brancher. Fremgang har der især været inden for læderindustri, jern- og metalværker samt tekstilindustri, og tilbagegang især inden for elektroindustri og grafisk industri.

Industriens forventninger til det første kvartal i 1972 er i udpræget grad præget af stagnation. 18 pct. forventer større og 17 pct. mindre produktion i januar kvartal i forhold til oktober kvartal. Beskæftigelsen vil være vigende. Bedømmelsen af den hjemlige efterspørgsel er klart pessimistisk, idet 22 pct. forventer mindre og kun 16 pct. en større ordreindgang fra hjemmemarkedet. Den forventede stigning i eksportordreindgangen i oktober kvartal, som blev overgået af den faktiske udvikling, har smittet af på forventningerne til januar kvartal, hvor 22 pct. af virksomhederne

Konjunkturbarometer. Bygge- og anlægsvirksomhed

	Faktisk forløb			Forventet forløb		
	Oktober kvartal 1971 i forhold til juli kvartal 1971			Januar kvartal 1972 i forhold til oktober kvartal 1971		
	mindre	omtrent uændret	større	mindre	omtrent uændret	større
	pct.					
Udførte bygge- og anlægsarbejder	30 (31)	53 (57)	17 (12)	30	57	13
Beskæftigelse i alt (ultimo)	34 (34)	50 (56)	16 (10)	33	56	11
Heraf ved:						
Nybyggeri	37 (32)	45 (55)	18 (13)	30	55	15
Reparation og vedligeholdelse	25 (30)	63 (64)	12 (6)	30	63	7
Anlægsarbejder	39 (48)	47 (42)	14 (10)	48	47	5
Ordrebeholdning (ultimo)	33 (39)	48 (47)	19 (14)	32	48	20

Anm. Tallene i parentes angiver det forventede forløb, således som det fremgik af indberetningerne i begyndelsen af oktober.

i industrien forventer opgang mod kun 11 pct. en mindre nedgang. Der forventes en mærkbar nedgang i såvel lagrene af færdigvarer som lagrene af råvarer. De løbende investeringer er justeret i opadgående retning. Fremgangen ventes især at finde sted blandt virksomheder i den kemiske industri, i tekstilindustri, fodtøjs- og beklædningsindustri og jern- og metalvareindustri. Tilbagegang ventes i blandt andet næringsmiddelindustrien, møbelindustrien og sten-, ler- og glasindustrien.

Blandt bygge- og anlægsvirksomhederne var den forventede udvikling i 4. kvartal 1971 klart præget af pessimisme, som det nu foreliggende konjunkturbarometer viser har været lidt for udtalt. Kun 12 pct. af virksomhederne forventede en større mængde udførte arbejder i forhold til juli kvartal, men faktisk fik 17 pct. en større. Også for så vidt angår antagelserne om beskæftigelsen og ordrebeholdningen har pessimismen vist sig at være for stærk.

Den forventede udvikling i januar kvartal 1972 viser en nedgang i såvel produktion som beskæftigelse og ordrebeholdning målt i forhold til den faktiske udvikling i sidste kvartal. Tilbageslaget synes at skulle ramme næsten alle faggrene inden for bygge- og anlægsvirksomhed.

29.1. 1972
P. M.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Oktober 1971

1. – Den tidligere hollandske udenrigsminister Joseph Luns overtager posten som NATO's generalsekretær efter italieneren Manlio Brosio.

1.–2. – Sovjetunionens præsident Nikolaj Podgornij opholder sig på besøg i New Delhi. I en tale erklærer han, at Sovjetunionen vil yde enhver tænkelig hjælp for at bilægge konflikten mellem Indien og Pakistan. – 12. Præsident Yahya Khan anklager i en radiotale Indien for at koncentrere tropper langs grænsen til Pakistan. Han opfordrer Sovjetunionen til at gøre sin indflydelse gældende over for Indien for at undgå en væbnet konflikt. Han roser USA og Kina for at have vist forståelse over for Pakistan og opfordrer på ny Indien til at lade flygtningene fra Østpakistan vende tilbage til deres hjem. – 16. Det indiske forsvarsministerium oplyser, at den pakistanske hær har foretaget betydelige troppebevægelser meget nær ved grænsen til Indien i vest og øst, og at Indien har gennemført tilsvarende foranstaltninger for i givet fald at kunne møde et angreb. – 19. På en pressekonference fremhæver premierminister Indira Ghandi, at Indien vil gøre alt for at undgå en krig med Pakistan, men det er ikke et ensidigt spørgsmål. Hun oplyser, at antallet af østpakistanske flygtninge i Indien nu nærmer sig 10 millioner. – 20. Pakistan hævder i en protestnote til Indien, at der i løbet af 11 dage er foretaget 20 angreb på pakistansk område. – 25. Det meddeles, at præsident Yahya Khan har anmodet FN's generalsekretær U Thant om at forsøge en mægling i konflikten mellem Indien og Pakistan.

3. – Præsidentvalget i Sydvietnam, hvor præsident Van Thieu er eneste kandidat (se 19/8) boycottes af buddhister og andre grupper, og i byerne Da Nang og Hue kommer det til svære uroligheder. Ifølge den officielle opgørelse er stemmeprocenten 87,0, og 94,3 pct. af de afgivne stemmer falder på Van Thieu. I gennemsnit for hele landet opgives 5,5 pct. af stemmesedlerne at være ugyldige, men i byerne Hue, Da Nang og Saigon er procenten henholdsvis 36, 25 og 16. Præsident Thieu har før valget erklæret, at han ville træde tilbage, hvis han ikke fik mindst 50 pct. af de afgivne stemmer. Til vicepræsident i stedet for Nguyen Cao Ky vælges buddhisten, senator Tran Van Huong, premierminister 1964–65 og 1968–69 og kandidat ved præsidentvalget i 1967. – 6. Vicepræsident Cao Ky erklærer valgresultatet for åbenlyst bedrageri, og 70 deputerede og senatorer meddeler 14/10, at de anser valget for ulovligt. Valgets gyldighed bestrides over for den øverste domstol, der 22/10 afviser klagen med 8 stemmer mod 1. En anden klage fra en tilhænger af general Minh afvises med 6 stemmer mod 3.

4. – På arbejderpartiets kongres i Brighton vedtages med 5.073.000 mod 1.032.000 stemmer en resolution mod Storbritanniens indtræden i EEC på de betingelser, den konservative regering har opnået. – 5. Fhv. premierminister Harold Wilson frem-

hæver, at alle Labours underhusmedlemmer, uanset deres principielle stilling til EEC, i hvert fald ikke må støtte regeringen ved at stemme for tilpasningslovgivningen. Han karakteriserer de betingelser, der er opnået, som ydmygende. – På kongressen, der slutter 8/10, finder radikaliseringen af partiforeninger og fagforeninger bl. a. udtryk i, at kongressen trods ledelsens advarsler vedtager resolutioner om nationalisering af banker, forsikringsselskaber og byggeselskaber. Til ny partiformand for det kommende år vælges Anthony Wedgwood Benn.

Den kristelig-demokratiske union (CDU) vælger på sin kongres i Saarbrücken partiets 47-årige gruppeleder i forbundsdagen Rainer Barzel til formand efter fhv. forbundskansler Kurt Georg Kiesinger, der har ønsket at trække sig tilbage (se 5/7), og som vælges til partiets æresformand. Barzel får 344 stemmer mod 174, som tilfalder ministerpræsidenten i Rheinland-Pfalz Helmut Kohl. Barzel kritiserer stærkt den nuværende forbundsregerings Øst- og Tysklandspolitik.

Præsident Anwar Sadat, Ægypten, vælges på Føderationen af arabiske Republikkers konstituerende møde i Cairo til føderationens første præsident af præsidentrådet, der foruden Sadat selv består af oberst Kadhafi, Libyen, og præsident Assad, Syrien. 5/10 udses Cairo til føderationens hovedstad. På mødet, der afsluttes 6/10, drøfter de tre statschefer koordineringen af de tre landes politik.

5. – Oppositionsmedlemmerne, der boycotter det nordirske parlament (se 9/8), danner et »modparlament«, Det nordirske folks forsamling, med John Hume, det socialdemokratiske arbejderparti, som formand. – 7. Premierminister Brian Faulkner forhandler i London med den britiske regering om situationen i Nordirland, der er præget af fortsatte blodige uroligheder og voldshandlinger med hyppige sammenstød mellem medlemmer og tilhængere af den irske republikanske hær, IRA, og sikkerhedsstyrkerne. I et communiqué meddeles, at de britiske tropper i Nordirland vil blive forstærket med 3 bataillioner (ca. 1500 mand). Forstærkningen vil muliggøre bl. a. en mere effektiv grænsekontrol. Imidlertid fortsætter urolighederne, og mange mennesker mister livet. – 20. Den irske Republiks premierminister Jack Lynch protesterer i parlamentet mod grænsekrænkelser ved Castleblaney, som han hævder, at de britiske tropper i Nordirland har gjort sig skyldige i, og bebuder, at hans regering i gentagelsestilfælde vil appellere til FN.

Ledelsen af det tyrkiske (konservative) Retfærdighedsparti, der har flertallet i parlamentet, meddeler, at den har besluttet at trække partiets 5 ministre ud af Nihat Erims samlingsregering, der blev dannet i marts (se 4/3) efter hærens indgriben med det formål at genoprette ro og orden samt gennemføre en forfatningsændring og en radikal reformlovgivning, bl. a en agrarreform. – 26. Nihar Erim indgiver regeringens afskedsbegæring til præsident Cevdet Sunay, der nægter at modtage den, idet han erklærer, at regeringen har parlamentets, de væbnede styrkers og den offentlige menings fulde støtte. Erim erklærer sig derefter rede til at fortsætte. – 29. Præsident Sunay opfordrer Retfærdighedspartiet til at tage beslutningen om ikke at medvirke i regeringen tilbage; hvis dette ikke sker, vil der kunne opstå fare for regeringen, Retfærdighedspartiet og parlamentet.

6. – Premierminister Golda Meïr beklager i Knesset den amerikanske udenrigsminister William P. Rogers tale i FNs generalforsamling 4/10, hvor han foreslog en begrænset tilbagetrækning af de israelske tropper fra Suezkanalens østbred, og siger, at talen kun vil forstærke Ægyptens ueftergivende holdning og forringe udsigterne til en midlertidig løsning. Israel fastholder sit standpunkt, at de ægyptiske tropper inden for en delløsnings rammer ikke må overskride Suezkanalen, og det må også stadig gælde, at en sådan delløsning ikke må knyttes sammen med en samlet

løsning. Israel opretholder også kravet om en ikke tidsbegrænset våbenstilstand. – 25. Israels regering offentliggør et kommuniqué om indholdet af to taler af premierminister Meïr og forsvarsminister Dayan, hvori de hævdede, at USA ved tilbageholdenhed med flyleverancer forsøger at få Israel til at gøre politiske indrømmelser. – 26. Golda Meïr erklærer i Knesset, at der må ske en afklaring af Washingtons Mellemøstenpolitik, før Israel kan indlade sig på samtaler om det amerikanske forslag om genåbning af Suezkanalen.

8. – I Argentina gør et par regimenter under ledelse af oberst Manuel Garcia et mislykket forsøg på at styrte præsident Alejandro Lanusse, der 17/9 meddelte, at regeringen havde besluttet at afholde valg af præsident og lovgivende forsamling 25/3 1973. Det viser sig, at præsident Lanusse støttes af den overvejende del af de væbnede styrker og den civile befolkning, og allerede 9/10 overgiver oprørerne sig til regeringens overlegne styrker, uden at der er affyret et skud. En række officerer arresteres, bl. a. den tidligere præsident, general Roberto Levingston (se 23/3), der havde hilst oprøret velkomment som begyndelsen til enden på præsident Lanusses »korrupte regime«. Levingston løslades dog igen allerede 16/10.

9. – En tyrkisk militærdomstol afsiger dødsdom over 16 medlemmer af den tyrkiske befrielseshær, anklaget for forsøg på oprør, bortførelse af amerikanske soldater, bankrøveri og andre voldsforbrydelser. Blandt de dødsdømte er organisationens leder Deniz Gezmis. Tre af de i alt 24 anklagede får domme på 5 års fængsel, medens 3 frifindes. Dommene er de første, der er afsagt i regeringens bestræbelser for at nedkæmpe den venstreorienterede ungdomsbevægelse i Tyrkiet.

10. – Ved valget til Østrigs Nationalrat (andetkammer) opnår forbundskansler Bruno Kreisky sin hensigt med udskrivning af valg kun 18 måneder efter det foregående valg (se 1/3 1970): et rent socialistisk flertal. I mellemtiden er der (november 1970) gennemført en valgreform, hvorefter antallet af valgkredse er formindsket fra 25 til 9, medens antallet af deputerede er forøget fra 165 til 183. Det socialistiske parti får 50,04 (1970: 48,40) pct. af de afgivne stemmer og 93 (81) mandater, det (konservative) folkeparti 43,12 (44,69) pct. og 80 (78) mandater og frihedspartiet 5,45 (5,45) pct. og 10 (6) mandater. Kommunisternes andel af stemmerne er 1,35 pct. mod 1,01 pct. i 1970, men partiet bliver ikke repræsenteret i parlamentet. Det offensive venstre, der består af tidligere medlemmer af kommunistpartiet, der brød ud efter invasionen i Czekoslovakiet i 1968, og som kun opstiller i Wien, opnår kun 0,04 pct. af de afgivne stemmer. Det demokratiske fredsparti og det højreekstremistiske nationaldemokratiske parti, som deltog i valget i 1970, opstiller ikke ved dette valg. – 21. Forbundskansler Kreisky foretager en partiel omdannelse af regeringen. Alfred Sinowitz bliver undervisningsminister i stedet for Leopold Gratz, der er blevet leder af det socialistiske partis parlamentsgruppe efter Bruno Pittermann, Ingrid Leodolter udnævnes til minister uden portefølje for senere at skulle overtage et nyoprettet sundheds- og miljøministerium, og der oprettes et særligt statssekretariat for familiepolitik under Elfriede Karl. Familiepolitik såvel som anliggender vedrørende sundhed og miljø har hidtil ligget under socialministeriet.

Ved valget til lokalparlamentet (Bürgerschaft) i Bremen opnår socialdemokraterne (SPD) godt 55 pct. af samtlige afgivne stemmer og genvinder dermed det absolutte flertal, som de mistede i 1967. Også de kristelige demokrater (CDU) har fremgang i forhold til 1967, men en lille tilbagegang sammenlignet med forbundsdagsvalget i 1969. De to store partiers mandatgevinster sker på bekostning af de frie demokrater (FDP) og især nationaldemokraterne (NPD), der får mindre end 5 pct. af de afgivne stemmer og derfor

ikke bliver repræsenteret. Mandatfordelingen bliver: SPD 59 (50), CDU 34 (32), FDP 7 (10), NPD 0 (8).

13. – Det konservative partis kongres i Brighton vedtager med 2474 stemmer mod 324 en resolution, der går ind for Storbritanniens indtræden i EEC. Kongressen vedtager også – med betydeligt flertal – en resolution om genindførelse af dødsstraf for mord på politifolk og fængselsbetjente.

17. – På det radikalsocialistiske partis kongres i Suresnes ved Paris vælges generalsekretær Jean Jacques Servan-Schreiber (se 20/9 1970) til partiets formand med 431 stemmer mod 267, der tilfalder den hidtidige formand Maurice Faure. Den nye formand vil arbejde for, at der med det radikale parti som kerne dannes en reformbevægelse, der omfatter partierne til venstre for de ortodokse gaullister og de uafhængige republikanere (hvis leder er økonomi- og finansminister Giscard d'Estaing) og til højre for kommunisterne. – 24. Det demokratiske centrum vedtager på en kongres i Nantes at opfordre partiets ledelse til straks at indlede samtaler med ledelserne af andre politiske partier for at fastlægge program, målsætning og organisation for en reformbevægelse. Partiets formand, Jean Lecanuet, genvælges.

20. – Det norske stortings Nobelkomité tildeler forbundskansler Willy Brandt Nobels fredspris.

20.–26. – Præsident Nixons rådgiver i sikkerhedspolitiske spørgsmål, Henry A. Kissinger, opholder sig i Peking for at forberede Nixons besøg (se 6/7). Under opholdet møder han bl. a. ministerpræsident Chou En-lai.

21. – Ved valget i den canadiske provins Ontario har det progressive konservative parti betydelig fremgang, idet det får 78 (1967: 69) af i alt 117 mandater. De liberale får 20 (28) og Nyt demokratisk parti (NDP) 19 (20) mandater. De progressive konservative har haft magten i provinsen uafbrudt siden 1945, og deres nye mandattal er det højeste siden 1955. (I provinsen Alberta, hvor der var valg 30/8, skete der endnu større forskydninger: Progressive konservative under ledelse af Peter Longhead, 49 (1967: 6), Social Credit partiet, der havde haft magten helt siden 1935, 25 (55), Nyt demokratisk parti 1 (0), liberale 0 (3) og uafhængige 0 (1). Valgresultatet i Alberta må ses på baggrund af, at antallet af valgkredse siden 1967 er forøget med 10 til nu 75 ved nedlæggelse af 3 og oprettelse af 13 nye valgkredse, hvorved antallet af landkredse er gået ned fra 38 til 37 og antallet af bykredse vokset fra 27 til 38).

25. – FNs generalforsamling vedtager på forslag af Albanien med 76 stemmer mod 35 en resolution om at give Folkerepublikken Kina adgang til at blive medlem af FN med permanent sæde i sikkerhedsrådet og samtidig udstøde Republikken Kina (Formosa eller Taiwan) af FN. Forinden er et forslag fra USA, hvorefter spørgsmålet om Formosas udstødelse af FN er et »vigtigt spørgsmål«, der i henhold til FN-pagten kun kan vedtages med 2/3 majoritet, blevet forkastet med 59 stemmer mod 55. Desuden har USA foreslået en resolution, der går ind for, at Kina optages i FN med permanent sæde i sikkerhedsrådet, men at Formosa fortsat skal være repræsenteret i FN. Medforslagsstillere til de to amerikanske resolutionsforslag er bl. a. Japan, Australien og New Zealand. – 28. Formosas præsident, marskal Chiang Kai-shek erklærer, at FNs beslutning er ulovlig og i strid med FN-pagten, og siger, at FN er »bukket under for det ondes kræfter«. – 29. Pekingregeringen betegner i en erklæring om optagelsen i FN og udstødelsen af »Chiang Kai-shek kliken« som en fallit for de amerikanske imperialisters politik gennem mere end 20 år.

26. – På grund af stærk uenighed i den finske firepartiregering (se 17/3) mellem Socialdemokratiet og Centerpartiet meddeler præsident Kekkonen i et brev til statsminister Ahti Karjalainen (cp), at hvis der ikke opnås enighed inden 29/10, vil regeringen blive afskediget og rigsdagen opløst. Et sidste forsøg af centerpartiets formand Johannes Virolainen fører ikke til nogen løsning af konflikten, og 29/10 træder regeringen tilbage og afløses af et forretningsministerium, som skal fungere, til der efter valget kan dannes en parlamentarisk regering. Overborgmesteren i Helsingfors Teuvo Aura, der også stod i spidsen for et forretningsministerium under de langvarige forhandlinger om regeringsdannelsen efter valget i 1970 (se 5/5 1970) bliver statsminister med Paivö Hetemäki som vicestatsminister og finansminister og Olavi J. Mattila som udenrigsminister. Nyvalg til rigsdagen udskrives til 2. og 3. januar 1972.

På de frie demokraters kongres i Freiburg vælges med 345 af 348 stemmer Karl-Hermann Flach til en nyoprettet post som partiets generalsekretær. Flach, der er redaktør ved Frankfurter Rundschau, ledede i 1961 FDPs hidtil mest vellykkede valgkampagne.

27. – Congo (Kinshasa) tager navneforandring til Republikken Zaire. Zaire er det gamle portugisiske navn for Congofloden (af zadi, det store vand). Ved navneforandringen undgås forveksling med nabostaten Congo (Brazzaville).

28. – Efter 6 dages debat godkender underhuset med 356 stemmer (282 konservative, 69 Labour og 5 liberale) mod 244 (198 Labour, 39 konservative og 7 andre, deriblandt 1 liberal) regeringens principbeslutning om Storbritanniens indtræden i EEC på de betingelser, man har forhandlet sig til i Bruxelles. Medens de konservative medlemmer er blevet stillet frit med hensyn til, om de vil stemme ja eller nej, har arbejderpartiet pålagt sine medlemmer at stemme imod regeringens forslag. I overhuset vedtages regeringens forslag med 451 stemmer mod 58. 26/10 sender 101 Labour-medlemmer af underhuset, deriblandt 15 tidligere ministre, et brev til gruppens næstformand, fhv. finansminister Roy Jenkins, der er leder af tilhængerne af medlemskab af EEC inden for arbejderpartiet. I brevet henstiller de indtrængende til ham, at han uanset sit personlige standpunkt betænker den skade, hans ja-stemme og eksempel vil volde landet og partiet. I sit svar erklærer Jenkins, at han ikke betragter sin ja-stemme som en stemme for den konservative regering, men som en stemme for europæisk socialisme. 27/10 melder også formanden for arbejderpartiets parlamentsgruppe, Douglas Houghton, sig som markedstilhænger. Samtidig erklærer han, at et ja til principbeslutningen ikke er det samme som et ja til den følgelovgivning, der skal gennemføres i det kommende år, og siger, at til den tid må regeringen stole på sine egne tilhængere eller gå. Ved afslutningen af debatten erklærer arbejderpartiets leder, fhv. premierminister Harold Wilson, at en fremtidig Labour-regering vil søge forhandling med EEC om ændrede intrædelsesbetingelser.

31. – Ved valget til nationalrådet (andetkammeret) i Schweiz fortsætter de 4 regeringspartier – de radikale demokrater, socialdemokraterne, de kristelige demokrater og Bonde-, håndværker- og borgerpartiet – tilbagegangen ved valget i 1967, men har dog fremdeles et overvældende flertal. Medens de i 1963 fik 87,2 pct. af det samlede antal afgivne stemmer, opnåede de i 1967 kun 81,6 pct. og denne gang kun 76,2 pct. I alt taber de 4 partier 6 mandater, socialdemokraterne 5, hvorved de mister stillingen som det største parti til fordel for de radikale demokrater, og de kristelige demokrater 1 mandat. Også De uafhængiges parti (Landesring der Unabhängigen) går tilbage. Gevinsten tilfalder to partier uden for det traditionelle schweiziske partimønster, nemlig Den republikanske bevægelse og Den na-

tionale aktion (Nationale Aktion gegen die Überfremdung von Volk und Heimat), der ønsker antallet af udenlandske arbejdere i Schweiz begrænset, og som på dette program får tilsammen 11 mandater i det nye nationalråd mod hidtil kun 1 mandat. Valget er det første, siden kvinderne fik valgret og valgbarhed til forbundsparlamentet (se 7/2), og kvinderne får 11 mandater i nationalrådet, der tæller 200 medlemmer. Partistillingen i det nye nationalråd er: De radikale demokrater 49 (49), socialdemokraterne 46 (51), de kristelige demokrater 44 (45), Bonde-, håndværker- og borgerpartiet 21 (21), de uafhængige 13 (16), Den liberaldemokratiske union 6 (6), kommunisterne (Partei der Arbeit) 5 (5), Den republikanske bevægelse 7 (1), Den nationale aktion 4 (–), Det evangeliske folkeparti 3 (3) og Demokraterne 2 (3). Det bemærkes, at Den republikanske bevægelses ene medlem i det gamle nationalråd, Dr. James Schwarzenbach, i 1967 indvalgtes som repræsentant for Den nationale aktion, men senere blev leder af Den republikanske bevægelse, og at Demokraterne i Grisons (Graubünden) og Glarus umiddelbart før valget sammensluttedes med Bonde-, håndværker- og borgerpartiet under navnet Det schweiziske folkeparti, men at de to partier deltog i valget under deres gamle navne. I Zürich gik Demokraterne i august op i de radikale demokrater og opstillede ikke separat ved valget.

November 1971

1. – Det indiske forsvarsministerium meddeler, at der i de sidste 11 dage har været vedvarende gevær- og artilleriild fra pakistansk side i grænseegnene ved Kamalpur, og at de indiske tropper har fået ordre til at gøre ende på beskydningen. Også fra andre afsnit af grænsen mellem Indien og Østpakistan meldes der i de følgende dage om grænseepisoder. – 4. Den pakistanske regering protesterer over for Indien mod vedvarende og uprovokeret beskydning af østpakistansk territorium og advarer mod konsekvenserne af de indiske væbnede styrkers aggressive virksomhed. – 14. Fra pakistansk side meldes om nye kampe i grænseområdet mellem Indien og Østpakistan. – 15. Premierminister Indira Ghandi aflægger i parlamentet rapport om sin rejse til Vesteuropa og USA, hvor hun har haft lejlighed til at gøre rede for den indiske regerings standpunkt. Hun udtaler håbet om, at det vil lykkes statsmændene at overbevise militærregimet i Pakistan om en militær konflikts meningsløshed. – 16. Premierminister Ghandi afviser generalsekretær U Thants tilbud om mægling og opfordrer FN til at skride ind i Østpakistan, hvor roden til konflikten findes. – 20. Fra indisk side meldes på ny om svære ildkampe i grænseområdet mellem Indien og Østpakistan. – 22. Ifølge Pakistans radio har regulære indiske tropper uden formel krigserklæring åbnet en omfattende offensiv mod Østpakistan. – 23. Den indiske regering dementerer meddelelserne fra pakistansk side om, at Indien har begyndt en uerklæret krig mod Pakistan med regulære tropper; det drejer sig om afdelinger af den østpakistanske befrielseshær Mukhti Bahini. Præsident Yahya Khan proklamerer undtagelsestilstand. En talsmand for den pakistanske regering afviser, at det drejer sig om østpakistanske guerillaafdelinger, idet der henvises til anvendelsen af artilleri, tanks og fly. – 24. Pakistan mobiliserer. Regeringen meddeler, at den har underrettet stormagterne om Indiens angreb på Østpakistan. En indisk militær talsmand meddeler, at de indiske tropper har fået tilladelse til at overskride grænsen til Pakistan i selvforsvar, hvis dette er nødvendigt. – 25. Præsident Yahya Khan erklærer, at Pakistan vil undgå en ildebrand på subkontinentet,

men Indiens optræden må føre til et punkt, hvor der for begge lande ikke er nogen vej tilbage. – 26. meddeler et indisk pressebureau, at præsident Yahya Khan har foreslået premierminister Indira Ghandi et møde. – 27. En talsmand for den indiske regering meddeler, at premierminister Ghandi har svaret Yahya Khan, at en løsning alene er mulig på grundlag af enighed mellem militærregimet i Pakistan og den østpakistanske befolkning. – 30. Premierminister Ghandi erklærer i parlamentet, at tilstedeværelsen af pakistanske tropper i Bangla Desh er en trussel mod Indiens sikkerhed. Indien kan ikke tillade, at et helt folk i dets umiddelbare nærhed bliver udryddet.

2. – Den kinesiske viceudenrigsminister Chi Peng-fei meddeler FNs generalsekretær U Thant, at Kinas delegation til FN vil blive ledet af viceudenrigsminister Chiao Kuan-hung med ambassadøren i Ottawa Huang Hua som stedfortræder, og at Huang Hua skal være Kinas permanente repræsentant i sikkerhedsrådet med Chen Chu, et medlem af delegationen, som stedfortræder. Den kinesiske delegation indtager sin plads i FNs generalforsamling 12/11.

2.–5. – Senegals, Zaires, Kameruns og Nigerias præsidenter opholder sig i Jerusalem for på OAUs vegne at orientere sig om mulighederne for en fredelig løsning af Mellemøstenkonflikten. – 4. I Cairo meddeles officielt, at præsident Anwar Sadat som følge af landets politiske og militære situation har overtaget overkommandoen over de væbnede styrker. – 5.–8. opholder OAU-delegationen sig i Cairo .– 11. Præsident Sadat erklærer i den nyvalgte nationalforsamling, at afgørelsen om krig eller fred vil falde endnu i år. En midlertidig overenskomst om genåbning af Suezkanalen i overensstemmelse med forslaget af 4/2 (se 2/2) er kun mulig som en del af en samlet løsning af Mellemøstenkonflikten, og hvis den indbefatter de israelske troppers fuldstændige tilbagetrækning bag de nationale grænser. Om USA udtaler Sadat, at de ikke arbejder på en fredelig løsning i Mellemøsten, men stræber efter at fordrive Sovjetunionen fra området. – 13. Ifølge meddelelser i den franske presse er Israel nu principielt gået med til, at Frankrig tilbagekøber de 50 Mirage-kampfly, som Israel har købt og betalt, men som Frankrig efter seksdageskrigen i 1967 nægtede at udføre til Israel. – 20. Præsident Sadat erklærer på en inspektionsrejse til de ægyptiske tropper på vestbredden af Suezkanalen, at der ikke længere er noget håb om en fredelig løsning af Mellemøstenkonflikten; enhver tiltro til USAs mæglerrolle er gået tabt. Den amerikanske regering er underrettet om Ægyptens holdning. Dialogen kan kun genoptages, når Israel accepterer fuldstændig tilbagetrækning af sine tropper bag sine grænser. – 21. Udenrigsminister Abba Eban karakteriserer Sadats tale som militære trusler og politisk afpresning. – 22.–24. – OAU-delegationen opholder sig på ny i Cairo og 24.–25. i Jerusalem. Ifølge officielle meddelelser er formålet at få Gunnar Jarrings mæglingsforsøg genoptaget. – 23. Udenrigsminister Abba Eban opfordrer i en tale i Knesset verdensopinionen til at fordomme Sadat som aggressor. – 25. Premierminister Golda Meïr erklærer i en tale i arbejderpartiets centralkomité, at Israel må tage Sadats trusler alvorligt. Ved Sadats taler er chancerne for en midlertidig løsning ved Suezkanalen tilintetgjort. I tilfælde af et nyt ægyptisk angreb vil Israel ganske vist sejre, men prisen vil være overordentlig høj, såfremt Israels »såkaldte venner« skulle nægte at levere de nødvendige fly.

3. – Efter at der i Nordirland (se 5/10) i løbet af 3 uger er blevet dræbt 6 politimænd, meddeler premierminister Brian Faulkner, at reservepolitiet (Royal Ulster Constabulary reserve), der blev oprettet for et par år siden som et ubevæbnet korps, vil få tilladelse til at optræde bevæbnet. – 16. En kommission, nedsat af den britiske regering og med den nord-

irske ombudsmand Sir Edmund Compton som formand for at undersøge klager over de britiske soldaters optræden ved interneringen af formodede IRA-folk i august, er nået til det resultat, at der i 11 tilfælde har været tale om mishandling (ill treatment) ved afhøringen af internerede, men at der ikke er konstateret fysisk brutalitet, tortur eller hjernevask. Indenrigsminister Reginald Maudling erklærer i det britiske underhus, at der vil blive nedsat en ny kommission af 3 geheimeråder (privy concillors) under forsæde af tidligere højesteretspræsident Lord Parker of Waddington for at undersøge, om der er behov for en ændring af forhørsmetoderne. – 17. Under underhusets debat om Compton-betænkningen udtaler indenrigsminister Maudling, at ingen interneret i Nordirland har lidt varig skade, og at de anvendte forhørsmetoder har givet oplysninger, uden hvilke sikkerhedsstyrkerne ikke kunne have beskyttet den civile befolkning. – 25. Arbejderpartiets leder Harold Wilson, der netop er vendt tilbage fra en tur i Nordirland, forelægger i underhuset en fredsplan i 15 punkter, deriblandt et forslag om i løbet af 15 år at gennemføre en genforening af Irland i Den irske Republik, der så skulle søge optagelse i Commonwealth og anerkende dronningen som overhoved for Commonwealth. Forudsætningen for, at forslagene kan realiseres, er imidlertid, at al vold i Nordirland er ophørt, eventuelt nedkæmpet, og de britiske tropper må forblive i Nordirland, så længe det er nødvendigt. Han fremhæver, at Nordirlands forfatningsmæssige stilling som en del af Det forenede Kongerige ikke kan ændres uden den nordirske befolknings samtykke, men foreslår ansvaret for sikkerheden i Nordirland overført formelt til regeringen i London. – 29. Indenrigsminister Maudling udtaler sig positivt om Wilsons forslag. En dagsorden, hvori det hedder, at regeringen har svigtet ved løsningen af konflikten i Nordirland, og som misbilliger internering, forkastes af underhuset med 294 stemmer mod 260.

På en konference i St. Germain-en-Laye ved Paris enes lederne af 4 partier om et snævert samarbejde i en reformbevægelse. Det drejer sig om Servan-Schreiber (se 17/10) for det radikalsocialistiske parti, Jean Lecanuet for Demokratisk centrum, André Morice, en tidligere radikal, som forlod partiet i opposition til Pierre Mendes-France og hans venstresympatier, og nu leder af Republikansk centrum i senatet, samt Emile Muller, der efter at være brudt ud af det gamle socialistparti, fordi han var imod ethvert samarbejde med kommunisterne, grundlagde det demokratiske socialistiske parti, som han er leder af. I en udtalelse fra konferencen siges, at reformbevægelsen vil arbejde for sikring af de borgerlige frihedsrettigheder, social retfærdighed, en social markedsøkonomi, delegering af politisk ansvar til regionerne, Europas opbygning og bevarelse af verdensfreden.

6. – Det tyrkiske Retfærdighedsparti tager sin beslutning af 5/10 tilbage og lover at medvirke ved gennemførelsen af reformlovgivningen som ønsket af de væbnede styrker. – 25. Det tyrkiske parlament forlænger undtagelsestilstanden (indført 26/4) i 11 provinser, deriblandt Ankara, Istanbul, Izmir og Adana, for 2 måneder til 26/1 1972. Forlængelsen begrundes med, at der i den seneste tid er opdaget venstre-sammensværgelser om bortførelser for at fremtvinge løsladelse af »anarkister«, der af militærdomstole er dømt til døden (se 9/10).

7. – Ved valget i Belgien, der finder sted nogle måneder før valgperiodens udløb, bevarer regeringskoalitionen (Det sociale kristelige parti (PSC) og Belgiens socialistiske parti (PSB)) sit flertal i deputeretkammeret praktisk taget uændret (127 af i alt 212 mandater), men »sprog«partierne har, uanset gennemførelsen af en kompliceret lovgivning, der skulle løse det belgiske sprogproblem (se 17/7) stærk fremgang på bekostning af det liberale parti, Partiet for frihed og fremskridt (PLP). PSC får 66 (1968: 69) mandater, PSB

61 (59) og PLP 34 (47). De to allierede fransksprogede partier, Den franske demokratiske front (Front des Francophones (FDF)), der opstiller i Bruxelles, og Den wallonske samlingsbevægelse (Rassemblement Wallon), der hører hjemme i den wallonske del af landet, får tilsammen 24 (12) mandater, medens det flamske parti, Volksunie, går frem fra 20 til 22. Kommunistpartiet får uændret 5 mandater. Tre af ministrene i Gaston Eyskens koalitionsregering opnår ikke genvalg: udenrigsminister Pierre Harmel (PSC) mister ligesom udenrigshandelsminister Henry Fayat (PSB) sit sæde i deputeretkammeret, og en anden socialistisk minister, undervisningsminister Pierre Vermeylen, bliver ikke genvalgt som senator. – 8. Ministerpræsident Gaston Eyskens indgiver regeringens afskedsbegæring til kong Baudouin. – 21. I Bruxelles og omliggende kommuner afholdes de første valg til nye råd, der er oprettet for at gennemføre en decentralisering af visse beslutningsprocesser i henhold til den nye sproglovgivning. De fransksprogede føderalister, samlet i Rassemblement Bruxellois, konsoliderer deres sejr ved parlamentvalget og vinder 42 af 83 pladser i hovedstadsrådet. – Kong Baudouin opfordrer Gaston Eyskens til at danne ny regering. Eyskens beder om betænkningstid, før han eventuelt accepterer.

16. – Albanien og Grækenland genopretter fuld diplomatisk forbindelse efter en afbrydelse, der har varet 33 år. En af grundene til, at forbindelsen ikke blev genoptaget efter anden verdenskrig, var det græske territoriale krav på det nordlige Epirus (Sydalbanien) med et græsk mindretal. Dette krav er imidlertid ifølge en udtalelse af understatssekretær Xanthopoulos-Palamas fra det græske udenrigsministerium nu taget af bordet. Handelsforbindelsen mellem de to lande blev genoptaget i maj 1970.

21. – Adolf von Thadden, der i 1964 var med til at stifte det tyske højreradikale Nationaldemokratiske Parti (NPD), som i den sidste tid har været i katastrofal tilbagegang ved valgene, træder tilbage fra formandsposten, som han har haft siden 1965. Til ny formand vælges den 35-årige advokat Martin Mussgenug.

24. – Den britiske udenrigsminister Sir Alec Douglas-Home, der siden 15/11 har opholdt sig i Rhodesia, underskriver sammen med Rhodesias premierminister Ian Smith i Salisbury en overenskomst om en løsning af striden mellem de to parter siden Rhodesias ensidige uafhængighedserklæring for 6 år siden. – 26. Sir Alec aflægger rapport i det britiske underhus og siger, at resultatet af forhandlingerne med Ian Smith helt og fuldt er i overensstemmelse med de fem principper, som fra britisk side er opstillet som betingelse for anerkendelse af Rhodesias uafhængighed, og hvoraf det vigtigste taler om uhindret udvikling mod flertalsstyre. Af en hvidbog, der offentliggøres samme dag, fremgår det, at bestemmelsen i Rhodesias forfatning af 1969, hvorefter afrikanernes repræsentation i parlamentet aldrig kan overstige den hvide befolknings repræsentation, skal erstattes af en bestemmelse om gradvis forøgelse af afrikanernes repræsentation, indtil paritet med de hvide er opnået. Når dette er sket, skal der åbnes mulighed for, at afrikanerne kan få flertal i parlamentet. Fra den britiske regerings side er det en betingelse for at tiltræde overenskomsten, at den er acceptabel for hele Rhodesias befolkning, og en kommission skal derfor på stedet undersøge alle befolkningsgruppers stilling til den foreslåede løsning.

28. – Jordans premier- og forsvarsminister Wasfi Teil, der opholder sig i Cairo for at deltage i et møde i Den arabiske ligas forsvarsråd, dræbes på gaden uden for sit hotel ved et attentat. Udenrigsminister Abdullah Salah, som følges med ham, rammes af en kugle, men såres kun overfladisk. Gerningsmændene, 4 medlemmer af en palæstinensisk-arabisk partisanorganisation, »Den sorte september«, arreste-

res straks af det ægyptiske politi, og rigsadvokaten oplyser, at de vil blive anklaget for overlagt mord, ulovlig våbenbesiddelse og sammensværgelse. Præsident Sadat udtaler i kondolencetelegrammer til kong Hussein af Jordan og hans regering sin afsky for mordet. – 29. Kong Hussein udnævner finansminister Ahmed Lawzi til premier- og forsvarsminister, og Lawzi flyver straks til Cairo for at stille sig i spidsen for den jordanske delegation. Transportminister Anis Mnasher overtager finansministeriet efter Lawzi.

29. – Det meddeles samtidig i Washington og Peking, at præsident Nixons besøg i Kina vil begynde 21/2 1972. – 30. Henry A. Kissinger udtaler på en pressekonference, at den amerikanske regering anser det for nødvendigt forinden endnu engang at gøre sig fortrolig med de allierede regeringers synspunkter og interesser, og derfor er der bebudet samtaler med stats- eller regeringscheferne i Storbritannien, Frankrig, Japan, Vesttyskland og Canada.

30. – Iran besætter de tre øer Abu Musa, Store Tumb og Lille Tumb i Hormuz-strædet (indsejlingen til Den persiske Havbugt), Abu Musa efter overenskomst med sheikdømmet Sharjah, medens Tumb-øerne, som hører under sheikdømmet Ras al Khaimah, besættes under modstand fra det lokale politi. Overenskomsten mellem Iran og Sharjah går bl. a. ud på, at Sharjah bevarer jurisdiktionen over en del af Abu Musa. Ras al Khaimah opfordrer den britiske regering til at få Iran til at forlade Tumb-øerne.

December 1971

1. – Irak afbryder de diplomatiske forbindelser med Iran som protest mod besættelsen af øerne Abu Musa, Store Tumb og Lille Tumb (se 30/11) og med Storbritannien. I en note, som den britiske ambassadør i Bagdad nægter at modtage, beskyldes den britiske regering for at have været indforstået med Irans besættelse af øerne; noten henviser til Storbritanniens forpligtelse til at bevare øernes arabiske karakter.

Det britiske protektorat over de såkaldte traktatstater ved Den persiske Havbugt, ophører, og 2/12 træder Unionen af arabiske Emirater (se 18/7) i kraft. Herskeren over Abu Dhabi, sheik Zaid Bin Sultan al-Nahayan bliver unionens første præsident med herskeren over Dubai, sheik Rashid Bin Said al Maktoum som vicepræsident. Ligesom med Bahrain (se 15/8) og Qatar (se 1/9) har Unionen af arabiske Emirater sluttet venskabstraktat med Storbritannien, der træder i kraft samtidig med det britiske protektorats ophør.

Kampene i grænseområderne mellem Indien og Østpakistan (se 1/11) vedvarer og breder sig i de flg. dage til grænsen mellem Indien og Vestpakistan.

3. – Premierminister Indira Ghandi erklærer i en radiotale til det indiske folk, at Pakistan har begyndt total krig mod Indien, og sætter hæren på krigsfod. Fra begge sider meldes om åbne krigshandlinger, og i Islamabad erklæres, at stærke indiske hærstyrker har påbegyndt en stort anlagt offensiv. USA standser alle militære leverancer til Indien. Forinden har præsident Nixon rettet en appel til Indien og Pakistan om tilbagetrækning af deres troppper fra den fælles grænse. Appellen er ikke blevet besvaret af premierminister Ghandi, medens præsident Yahya Khan har erklæret, at Pakistan er villig til at følge opfordringen, hvis Indien gør det samme.

5. – Sovjetunionen nedlægger i FN's sikkerhedsråd veto mod et amerikansk resolutionsforslag, der kræver øjeblikkelig våbenhvile og pålægger Indien og Pakistan

straks at trække deres tropper tilbage til eget område. Den kinesiske delegerede Huang Hua fordømmer den indiske aggression og slutter sig til kravet om tilbagetrækning af tropperne.

6. – Indien anerkender den uafhængige republik Bangla Desh, hvilket medfører, at Pakistan afbryder de diplomatiske forbindelser med Indien.

7. – De indiske tropper, der fra alle sider støder frem mod Østpakistans hovedstad Dacca, erobrer Sylhet og Jessore (der 4 dage senere blever midlertidigt sæde for Bangla Desh-regeringen) og 8/12 falder Comilla. Præsident Yahya Khan opfordrer østpakistaneren Nurul Amin til at danne ny civil centralregering med lederen af det vestpakistanske folkeparti Zulfikar Ali Bhutto som vicepremierminister og udenrigsminister. Nurul Amin er leder af Pakistans demokratiske parti og blev i december 1970 valgt ind i nationalforsamlingen på det ene af de to østpakistanske mandater, der ikke tilfalder Awamiligiaen.

8. – FN's generalforsamling vedtager med 104 stemmer mod 11 (Indien, USSR og de østeuropæiske stater) et argentinsk resolutionsforslag, der opfordrer til øjeblikkelig indstilling af fjendslighederne og gensidig tilbagetrækning af tropperne. 10 lande, deribland Frankrig, Storbritanien, Danmark undlader at stemme (de øvrige nordiske lande stemmer for resolutionen).

9. – I en skrivelse til generalsekretær U Thant accepterer Pakistan generalforsamlingens resolution.

10, – Premierminister Indira Ghandi erklærer, at Indien er fast besluttet på at fordrive de pakistanske »besættelsestropper« fra Bengalen, og at Indien hverken af FN-generalforsamlingens appel eller gennem pression af tidligere givere af u-landshjælp vil lade sig bevæge til at svigte sit ansvar.

11. – Det meddeles, at der er opnået enighed mellem den indiske regering og Bangla Desh-regeringen om hjemsendelse af de ca. 10 mill. østpakistanske flygtningen i Indien. Desuden er der sluttet aftale om, at de indiske styrker og de bengalske partisaner (»Mukhti Bahini«) skal stilles under en fælles overkommando.

14. – Den østpakistanske provinsregering og guvernøren A. M. Malik træder tilbage.

15. – Fra indisk side meddeles, at den øverstbefalende over Pakistans styrker i Østpakistan, general A. K. Niazi har anmodet om våbenstilstand, og at den indiske overkommando har opfordret ham til at kapitulere.

16. – De pakistanske tropper i Østpakistan overgiver sig uden betingelser til de indiske styrker. Præsident Yahya Khan erklærer, at krigen vil blive fortsat, til alle af Indien besatte områder er befriet. Premierminister Indira Ghandi erklærer i parlamentet, at de indiske tropper ikke vil blive længere i Bangla Desh end nødvendigt og udtaler håbet om, at »den nye nations fader«, Mujibur Rahman, der er fange i Vestpakistan snart må vende tilbage til Dacca. Hun meddeler også, at hjemsendelsen af de østpakistanske flygtninge allerede er begyndt. Den indiske regering beordrer ensidigt våbenstilstand på fronten mellem Indien og Vestpakistan, Kashmir og Punjab, hvor ingen af parterne har gjort større landvindinger.

17. – Præsident Yahya Khan modtager det indiske tilbud om våbenstilstand på vestfronten.

19. – Efter nogle dages uroligheder og demonstrationer i en række byer i Vestpakistan meddeler præsident Yahya Khan, at han træder tilbage. Til sin efterfølger udnævner han 20/12 Zulfikar Ali Bhutto, der tillige bliver den øverste leder af administrationen af undtagelsestilstanden. I

en radiotale ved sin tiltrædelse udtaler Bhutto, at Østpakistan er en uadskillelig del af Pakistan, og bebuder genindførelse af demokratiet og en ny forfatning.

21. – Bhutto førtidspensionerer 7 generaler, deriblandt Yahya Khan.

22. – Bhutto udnævner Nurul Amin til sin vicepræsident. Samme dag overføres sheik Mujibur Rahman fra fængslet til husarrest. Den provisoriske Bangla Desh-regering holder sit indtog i Dacca og overtager formelt regeringsmagten. I Mujibur Rahmans fraværelse fungerer Syed Nazrul Islam som præsident med Tajuddin Ahmed som premierminister og Khondakar Moshlaq Ahmed som udenrigsminister.

24. – Premierminister Indira Ghandi udtaler, at Indiens sejr har været en streg i regningen for visse stormagter, og at Indien ikke længere vil tåle fremmed indblanding.

25. – Præsident Bhutto præsenterer sin regering, i hvilken han selv overtager udenrigs-, forsvars og indenrigsministeriet samt ministeriet for provinsernes anliggender.

27. – Ved en modtagelse for udenlandske diplomater i Islamabad udtaler præsident Bhutto, at han har besluttet sig til en samtale med sheik Mujibur Rahman om forholdet mellem Vest- og Østpakistan. En talsmand for den indiske regering udtaler om spørgsmålet om hjemsendelse af de 97.000 pakistanske krigsfanger, der for tiden overføres fra Bangla Desh til Indien, at først må Mujibur Rahman løslades, og tillige må Pakistan give afkald på Bangla Desh.

28. – Bangla Desh' fungerende præsident Syed Nazrul Islam udtaler på en pressekonference sin skuffelse over USA' og Kinas holdning under befrielseskampen og opfordrer de to landes regeringer til at efterprove deres indstilling og optage diplomatiske forbindelser med Bangla Desh.

29. – Premierminister Indira Ghandi udtaler, at Indien tilbyder Pakistan venskab, og hun håber, at Pakistan vil erkende, at et sådant venskab er i de to landes interesse.

2. – Underhuset godkender med 297 stemmer mod 269 overenskomsten med Rhodesia (se 24/11).

3. – Tyrkiets ministerpræsident Nihat Erim træder tilbage, efter at 13 kabinetsministre har indgivet deres afskedsbegæring, men lover præsident Cevdet Sunay at fungere videre, indtil en ny regering er dannet. – 11. Nihat Erim danner ny regering. 14 af ministrene er medlemmer af parlamentet, resten tekniske eksperter. Habuk Bayulken er udenrigsminister, Ferit Kubat indenrigsminister og Ferit Malen forsvarsminister.

6. – Det polske kommunistpartis kongres åbnes i Warszawa. – 11. I et plenarmøde i den nyvalgte centralkomité afløses præsident Josef Cyrankiewicz, udenrigsminister Stefan Jedrychowski og formanden for statskontrolkommissionen Mieczyslaw Moczar som medlemmer af politburo af nære tilhængere af partisekretær Edward Gierek.

Sydkoreas præsident Pak Chung Hee proklamerer undtagelsestilstand. Som begrundelse angives invasionsforberedelser i Nordkorea.

7. – Libyen nationaliserer British Petroleum Companys ejendom i landet og tager alle sine indestående midler ud af britiske banker som gengældelse for Storbritanniens »medskyld« for Irans besættelse af de tre øer i Den persiske Havbugt (se 30/11).

9. – Ægyptens tidligere vicepræsident Ali Sabri, fhv. indenrigsminister Sharawi Gomaa, fhv. minister for præsidentanliggender Sami Sharaf samt Farid Abdel Kerim Basyouni, Den arabiske socialistiske union, dømmes til døden af en revolutionsdomstol for kupforsøg mod præsident An-

war Sadat (se 2/5); Sadat ændrer straks dommene til strafarbejde på livstid. Af i alt 90 anklagede for revolutionsdomstolen frikendes 10, resten – bortset fra de nævnte – får domme fra 1 års betinget fængsel til 15 års strafarbejde. Samtidig dømmes fhv. krigsminister Mohammad Fawzi ved en militærdomstol til strafarbejde på livstid, men Sadat ændrer dommen til strafarbejde i 15 år.

17. – I Bonn underskrives en aftale mellem DDR og Forbundsrepublikken Tyskland om lettelser i trafikken mellem Vestberlin og Vesttyskland. – 20. I Østberlin underskrives en anden aftale om vestberlineres adgang til at besøge slægtninge i Østtyskland af en repræsentant for Vestberlins bystyre og en østtysk statssekretær. Sovjetunionens ambassade i Østberlin udsender en erklæring, hvori det fremhæves, at aftalen kompletterer stormagtsoverenskomsten (se 3/9), som nu vil kunne undertegnes på en ikke fastsat dag.

21. – FNs sikkerhedsråd vælger med 11 stemmer mod 1, 3 undlader at stemme, Østrigs ambassadør ved FN, tidligere udenrigsminister Kurt Waldheim til at efterfølge U Thant, der til nytår forlader posten som FNs generalsekretær.

Det oplyses, at antallet af dræbte under uroligheder i Nordirland siden august 1960 nu udgør 205, heraf 172 i 1971 (114 civile, 47 soldater og 11 politimænd). Siden der indførtes internering 9/8 har der været 142 dræbte.

24. – En valgforsamling bestående af samtlige parlamentsmedlemmer og af delegerede fra regionerne vælger efter 22 afstemninger, der ikke har givet nogen af kandidaterne det nødvendige absolutte flertal, de kristelige demokraters kandidat, den 63-årige fhv. ministerpræsident, senator Giovanni Leone til Italiens sjette præsident efter Saragat (soc.dem). Hans vigtigste modkandidat er den gamle socialistfører Pietro Nenni. De kristelige demokraters første kandidat var fhv. ministerpræsident Amintore Fanfani, som imidlertid ikke formåede at samle det tilstrækkelige antal stemmer. Heller ikke Nenni var med i kapløbet fra begyndelsen, men afløste ved de senere afstemninger sin partifælle Francesco de Martino.

29. – Den britiske regering beslutter at trække alle britiske tropper tilbage fra Malta. Det drejer sig om 3500 mand og 7000 pårørende. Beslutningen tages, efter at Maltas premierminister Dom Mintoff har erklæret, at han ikke vil tillade britiske styrker på Malta ud over 31/12 1971, med mindre den britiske regering straks betaler 4,25 mill. pund sterling. Den britiske regering er af den opfattelse, at de 4,75 mill. pund, som Storbritannien betalte Malta 30/9, dækker en 6 måneders periode, og rent praktisk er det umuligt at evakuere soldaterne og deres pårørende samt deres materiel i løbet af 2 dage. – 30. Premierminister Dom Mintoff flyver til Libyen for at rådføre sig med statschefen, oberst Kadhafi.

DANMARK

Oktober 1971

1. – Journaliststrejken ved Danmarks Radio er begyndt ved midnat, men umiddelbart forinden etableres ny kontakt mellem konfliktens parter på initiativ af DRs ledelse. Generaldirektør Hans Sølvhøj garanterer, at ingen andre ansatte vil komme til at udføre strejkeramt arbejde, mens der forhandles.

5. – Det nyvalgte folketings første møde åbnes af aldersformanden Aksel Larsen (s. f.), der leder valget af midlertidig for-

mand. Hertil vælges Karl Skytte (r. v.), hvorefter statsminister Hilmar Baunsgaard afgiver den i grundlovens § 38 foreskrevne redegørelse for rigets almindelige tilstand og de af regeringen påtænkte foranstaltninger. Med henvisning til regeringens status som forretningsministerium holder statsministeren en ganske kort tale, idet han indskrænker sig til nogle principielle bemærkninger om de problemer, som regering og folketing skal beskæftige sig med i det nye folketingsår, i første række spørgsmålet om Danmarks tilslutning til et udvidet fællesmarked. Han fremhæver nødvendigheden af at fastholde det grundlag, der er tilvejebragt for den gradvise forbedring af økonomien, der er forudsætningen for en fortsat reformpolitik, og nævner i denne forbindelse særlig forureningsbekæmpelsen.

Ved folketingsvalget på Færøerne genvælges socialdemokraten Johan Nielsen og folkeflokkens kandidat Hakún Djurhuus. Socialdemokratiet får 4467, folkeflokken 2678 stemmer. Sambandspartiets stemmetal, 2854, er større end folkeflokkens, men folkeflokken har indgået valgforbund med det gamle selvstyreparti og fremskridtspartiet, der får henholdsvis 647 og 362 stemmer. Endvidere samler republikaneren Zacharias Wang 2405 stemmer. Det republikanske parti – tjódveldisflokken – deltager ikke i valget.

6. – Folketinget vedtager enstemmigt en indstilling fra udvalget til prøvelse af valgene, hvorefter de 175 syddanske og de 2 grønlandske mandater godkendes.

Efter at der med valget på Færøerne er skabt klarhed over partistillingen i folketinget, og det står fast, at 87 syddanske folketingsmedlemmer (s. og s. f.) samt den færøske socialdemokrat Johan Nielsen og grønlænderen Knud Hertling går ind for en socialdemokratisk mindretalsregering, medens færingen Hakún Djurhuus og grønlænderen Moses Olsen vil forholde sig neutrale i spørgsmålet om, hvem der skal danne regering, tilråder statsminister Hilmar Baunsgaard kongen at tilkalde partiernes ledere for at høre deres råd. Lederne af de tre regeringspartier peger på en regering af de fire største partier, s, k. f., v. og r. v., medens såvel s. som s. f. anbefaler en socialdemokratisk mindretalsregering.

7. – Efter et møde med repræsentanter for folkektingets fem partier modtager fhv. statsminister J. O. Krag kongens opfordring til at danne en socialdemokratisk regering.

9. – J. O. Krag forelægger sin ministerliste for Socialdemokratiets folketingsgruppe og hovedbestyrelse samt LOs forretningsudvalg.

11. – Kongen udnævner det tredje ministerium J. O. Krag, der har flg. sammensætning: J. O. Krag, statminister, fhv. minister K. B. Andersen, udenrigsminister, fhv. minister Henry Grünbaum, finansminister, fhv. minister Per Hækkerup, økonomi- og budgetminister, fhv. minister Erling Dinesen, arbejdsminister, fhv. minister K. Axel Nielsen, justitsminister, fhv. minister Chr. Thomsen, fiskeriminister, fhv. minister Ivar Nørgaard, minister for udenrigsøkonomi, europæiske markedsanliggender samt nordiske anliggender, folketingsmand Helge Nielsen, boligminister, folketingsmand Egon Jensen, indenrigsminister, folketingsmand Niels Matthiasen, minister for kulturelle anliggender, folketingsmand Knud Hertling, minister for Grønland, folketingsmand Kjeld Olesen, forsvarminister, folketingsmand Jens Kampmann, minister for offentlige arbejder og forureningsbekæmpelse, medlem af folketinget, socialrådgiver Eva Gredal, socialminister, folketingsmand, formand for radiorådet Knud Heinesen, undervisningsminister, borgmester, gårdejer Ib Frederiksen, landbrugsminister, cand. theol. Dorte Bennedsen, kirkeminister og højskoleforstander Erling Jensen, handelsminister.

Af den nye regerings 19 medlemmer har 8 tidligere været minister. De 3 sidstnævnte samt K. B. Andersen, der i begyn-

delsen af 1970 nedlagde sit folketingsmandat for at overtage posten som partisekretær, er ikke medlemmer af folketinget; 2 – Gredal og Heinesen – kom første gang ind i folketinget ved valget 21/9. 10 af de 19 er akademikere (mod 11 af 17 i den lige afgåede regering), nemlig 6 cand. polit.'er (Krag, K. B. Andersen, Grünbaum, Nørgaard, Kampmann og Heinesen), 3 jurister (K. Axel Nielsen, Hertling og Erling Jensen) og én teolog (Bennedsen).

Ved ændringen af økonomiministeriet til et økonomi- og budgetministerium overføres til det nye ministerium fra finansministeriet finansdepartementets sagsområder, Den kgl. Mønt, Det kgl. Assistenshus, Statsanstalten for Livsforsikring og Kongeriget Danmarks Hypotekbank og finansforvaltning samt 1.–3. revisionsdepartement og fra arbejdsministeriets administrationsdepartementets sagsområder, Danmarks forvaltningshøjskole, Statens trykningskontor, Statens annonce- og reklamekontor og administrationsrådet. Endvidere nedlægges ministeriet for statens lønnings- og pensionsvæsen, og de pågældende sager henlægges under økonomi- og budgetministeriet.

Til det nye ministerium for forureningsbekæmpelse henføres sager vedrørende bekæmpelse af luftforurening, jordforurening og støj, beskyttelse af levnedsmidler, beskyttelse og anvendelse af grundvand og det ferske overfladevand, herunder tilledning af drænvand og spildevand, beskyttelse af saltvandsområdet samt behandling af fast affald, slam, olie- og kemikalieaffald, og til det nye ministerium overføres en række sager fra indenrigs-, landbrugs-, fiskeri- og handelsministeriet.

Den socialdemokratiske folketingsgruppe vælger enstemmigt fhv. kirkeminister Orla Møller til formand, forbundsformand Anker Jørgensen, DASF, bliver næstformand, og K. J. Mortensen afløser boligminister Helge Nielsen som sekretær. Orla Møller vælges tillige til gruppens politiske ordfører med 44 stemmer, medens Poul Dalsager får 25 stemmer.

Som kommitteret for hjemmeværnet, når folketingsmand Frode Jakobsen (s.) til nytår træder tilbage fra denne post, er udset folketingsmand Poul Søgaard (s.).

12. – Til formand for den konservative folketingsgruppe vælges fhv. finansminister E. Ninn-Hansen, medens den hidtidige formand Ib Stetter bliver næstformand, og til politisk ordfører Poul Schlüter i stedet for Hans Kjær.

Venstres folketingsgruppe vælger fhv. udenrigsminister Poul Hartling til formand, den hidtidige formand og politiske ordfører Knud Enggaard til næstformand og fhv. landbrugsminister Henry Christensen til politisk ordfører.

Radiorådet tager generaldirektør Hans Sølvhøjs redegørelse for forhandlingerne mellem DR og Dansk Journalistforbund til efterretning og opfordrer generaldirektøren til at fortsætte forhandlingerne på et udvidet grundlag. Mødet ledes af næstformanden, professor, dr. phil. Hakon Stangerup, idet formanden, Knud Heinesen, efter at være blevet undervisningsminister, er udtrådt sammen med de to andre socialdemokratiske medlemmer, statsminister J. O. Krag og økonomi- og budgetminister Per Hækkerup.

Generaldirektør Sølvhøj meddeler lidt over kl. 20 i TV, at udsendelserne ikke kan gennemføres, fordi DRs 300 teknikere, der er medlemmer af Dansk Smede- og Maskinarbejder Forbund, har nedlagt arbejdet med den begrundelse, at de ikke vil arbejde sammen med strejkebrydere. Der sigtes hermed til TV-direktør Laurits Bindsløv, der er blevet ekskluderet af Dansk Magisterforening, og hans stedfortræder, programchef Mogens Vemmer, der under journaliststrejken har fungeret som udsendelsesledere. Sagen vil blive indbragt for arbejdsretten som hastesag.

13. – Generaldirektør Sølvhøj meddeler, at forhandlingerne med journalistforbundet midlertidigt er stillet i bero. Smedeforbundet erklærer, at det er villigt til at forhandle med TV-ledelsen når som helst,

men Hans Sølvhøj udtaler, at der ikke kan forhandles direkte med forbundet, når sagen er indbragt for arbejdsretten.

14. – Radiorådets fg. formand, Hakon Stangerup, orienterer kulturminister Niels Matthiasen om konflikten og spørger, om staten er villig til at overtage undervisningsvirksomheden som foreslået af radiokommissionen. Ministeren oplyser, at man er villig til at overveje spørgsmålet, når der foreligger en indstilling fra radiorådet.

15. – Det radikale Venstres folketingsgruppe vælger fhv. statsminister Hilmar Baunsgaard til formand i stedet for Svend Haugaard og Niels Helveg Petersen til politisk ordfører (genvalg).

18. – Socialdemokratiet og SF danner valgforbund sammen med grønlandsminister Hertling. De socialistiske partier opnår herved flertal i folketingets 17-mands udvalg, hvor de får henholdsvis 7 og 2 stemmer, venstre og de konservative hver 3 og de radikale 2.

19. – Folketinget vælger Karl Skytte (r. v.) til formand, Grete Hækkerup (s.), Hanne Budtz (k. f.), Simon From (v.) og Morten Lange (s. f.) til henholdsvis 1., 2., 3. og 4. næstformand, hvorefter statsminister J. O. Krag i sin tiltrædelseserklæring gør rede for den nye regerings hensigter. Det er regeringens opfattelse, at der må tilvejebringes den nødvendige fasthed og orden i landets økonomi, og til at begynde med kan der derfor kun blive tale om at gennemføre reformer, hvis påbegyndelse ikke kan vente, eller som ikke er økonomisk belastende. Forhandlingerne om Danmarks indtræden i EF vil blive fortsat i overensstemmelse med folketingets gentagne beslutninger, og som en af hovedopgaverne i det nye folketingsår nævner statsministeren tilpasning af den danske lovgivning med henblik på medlemskab af EF. Specielt må der lovgives om kontrollen med erhvervsmæssig udnyttelse af rekreative områder og findes en løsning på de problemer, der opstår i forbindelse med de prisstigninger på jord og fast ejendom, som vil følge af medlemskab af EF. I slutningen af sin tale nævner statsministeren, at den faste penge- og kreditpolitik må fortsættes, og at der må lægges største vægt på, at kapitalen reserveres for erhvervsudviklingen, men dette vil ikke alene være tilstrækkeligt til at sikre hurtig nedbringelse af valutaunderskuddet. Finansministeren vil derfor samme dag fremsætte forslag om en midlertidig importafgift, som kan rette stillingen op i perioden, indtil de foranstaltninger, som regeringen vil gennemføre, har fået fuld virkning.

Finansminister Grünbaum fremsætter derefter forslag til lov om en midlertidig importafgift, som skal træde i kraft straks og gælde indtil 1/4 1973, dvs. det tidspunkt, da Danmark efter eventuel indtræden i EF skal påbegynde toldafviklingen over for EFs nuværende medlemslande. Afgiften udgør 10 pct. af toldværdien indtil 30/6 1972, i det følgende halvår 7 og i de sidste 3 måneder af lovens gyldighedsperiode 4 pct. Undtaget fra importafgift er varer svarende til ca. 35 pct. af den samlede importværdi. Det drejer sig om fyringsolie og en del uforarbejdede levnedsmidler som kød, flæsk og grøntsager, om korn, foder- og gødningsstoffer samt de fleste råvarer, der bruges i håndværk og industri, endvidere medicinalvarer, avispapir, fly og skibe samt tropiske frugter, kaffe, te og kakaobønner, idet man har ønsket at tage hensyn til udviklingslandenes eksportmuligheder. Det samlede provenu af afgiften i de knap 18 måneder, loven skal gælde, anslås til 2,5 mia. kr. Ministeren nævner, at regeringen er klar over, at afgiften ikke er i overensstemmelse med de formelle regler i GATT og EFTA, men henviser til, at både England og USA har set bort herfra når hensynet til deres økonomi talte derfor, og til, at afgiftsloven ikke blot er tidsbegrænset, men også indeholder en klar aftrapningsordning.

I et nyt møde sættes lovforslaget til 1. behandling, hvor det får tilslutning fra s. og s. f. (Det oplyses i pressen, at statsministeren umiddelbart før fremsættelsen har kontaktet s. f. og fået dette partis tilsagn om at ville stemme for lovforslaget). Hverken s. f. eller oppositionspartierne vil dog gå med til at forcere udvalgsbehandlingen, så lovforslaget kan gennemføres samme dag og træde i kraft 20/10.

Foruden lovforslaget om importafgift fremsætter finansministeren følgende 4 lovforslag:

Forslag om ændring af ligningsloven lovfæster aftale med statstjenestemændene om fritagelse for indkomstbeskatning af rentetilskrivningen (5 pct. p. a. simpel rente) til den tredjedel af de højerelønnede tjenestemænds dyrtidstillæg, der tilbageholdes som opsparing (se 5/3). Andre bestemmelser i lovforslaget supplerer reglerne om lejeværdi af bolig i egen ejendom med særregler i nogle tilfælde.

Efter forslag om ændring af toldloven kan finansministeren tillade, at der i basishavne, hvor der ikke er frihavn, oprettes toldoplag, hvor indførte varer kan opbevares i uberigtiget stand indtil 1 år efter indførselen. Forslaget imødekommer et ønske i jyske erhvervskredse om et toldoplag i Århus havn.

Forslag om ophævelse af almindeligt sportelreglement (fra 1814) går ud på, at den eneste paragraf i reglementet, som ikke allerede er bortfaldet (§ 144 om »uegentlige« notarialforretninger) ophæves.

Forslag om ændring af skattekontrollovgivningen indeholder på adskillige punkter en skærpelse af straffen for skatteunddragelse og for andre overtrædelser af skattelovgivningen. F. eks. skal forsætlig skatteunddragelse, der foreslås betegnet »skattesvig«, som hidtil straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 2 år, men for fremtiden kræves efter lovforslaget ikke længere, at der skal foreligge særlig grov skatteunddragelse for at idømme frihedsstraf, og justitsministeren agter at fremsætte forslag om en ændring af straffeloven, hvorefter maksimumsstraffen forhøjes fra 2 til 4 års fængsel. Skatteunddragelse, der alene skyldes uagtsomhed, skal som hidtil kunne straffes med bøde, men under skærpende omstændigheder foreslås som noget nyt, at der gives mulighed for at anvende hæftestraf.

Justitsminister K. Axel Nielsen fremsætter forslag om ændring af retsplejeloven (Forkyndelser m. v.). Efter de gældende regler sker forkyndelser som regel ved stævningsmænd, men i visse tilfælde kan også anvendes postforkyndelse, dvs. gennem postvæsenet ved brev med afleveringsattest. Efter forslaget skal der være tre ligestillede former for forkyndelse af stævninger o. lign., nemlig de to nævnte og desuden brevforkyndelse.

Folketingsmand Mogens Camre (s.) bliver standset i tolden i Københavns lufthavn med en militærpistol og 6 skarpe skud i bagagen. Han forklarer, at han har fået pistolen af en eksil-græker under et privat besøg i Norge og skulle give den videre til en anden græker, der ventes at komme til København.

Det meddeles, at regeringen er indstillet på at yde betaling for radioens undervisningsvirksomhed.

Kulturminister Niels Matthiasen har udset professor, dr. jur. Ole Espensen til ny formand for radiorådet i stedet for undervisningsminister Knud Heinesen.

20. – Ved 2. behandling af forslaget om midlertidig importafgift fritages yderligere varer til en importværdi af ca. 350 mill. kr. for afgiften, hvorefter ca. 45 pct. af importen er afgiftsfri. Det samlede provenu anslås herefter til 2,2 mia. kr. I udvalgsbetænkningen siges det i flertalsindstillingen fra s. og s. f., at provenuet kan anvendes til erhvervsfremmende politik; det vil kunne danne udgangspunkt for en investeringsvirksomhed, hvor samfundet og erhvervslivet inden for rammerne af et kapitalmarkedsråd samarbejder om et sporskifte i landets økonomiske udvikling. Udvalgsflertallet pålægger regeringen at følge prisudviklingen for de dårligst stillede i samfundet og overveje, om der

på baggrund heraf bliver behov for særlige foranstaltninger. I mindretalsbetænkningen fremhæver de tre oppositionspartier, at importafgiften vil medføre en automatisk stigning i pris- og omkostningsniveau, og at provenuet frister til forøgelse af de offentlige udgifter.

Ved 3. behandling, der finder sted over midnat, fastsættes 21/10 som ikrafttrædelsesdato, og selve lovforslaget vedtages derefter med 90 stemmer (s., s. f. og grønlænderne Hertling og Moses Olsen) mod 88 (k. f., v. og r. v.), 1 medlem, færingen Hakún Djurhuus, er fraværende. (Loven gælder ikke for Grønland og Færøerne).

I arbejdsretten nedlægger Danmarks Radio påstand om, at teknikerstrejken kendes ulovlig, og om bod fra 40–50 teknikere og Dansk Smede- og Maskinarbejder Forbund.

21. – Under folketingets åbningsdebat, der formelt drejer sig om statsministerens redegørelse (se 5/10), men hvorunder der også er adgang til at omtale statsminister J. O. Krags tiltrædelseserklæring af 19/10, beklager oppositionsordførerne Schlüter (k. f.), Henry Christensen (v.) og Niels Helveg Petersen (r. v.), at det ikke var lykkedes at få dannet en firepartiregering. Statsminister J. O. Krag svarer, at der ikke en eneste gang under valgkampen var anvist en sådan mulighed, og bemærker i øvrigt, at Knud Hertling var blevet grønlandsminister i en socialdemokratisk regering, også selv om der ikke var opstået den nuværende specielle parlamentariske situation. Henry Christensen nævner, at SF var forud orienteret om, at importafgiften ville komme. Statsministeren bemærker hertil, at han vil være villig til at overveje fra sag til sag at forhåndsorientere de tre store oppositionspartier, når der er noget stort på færde, og måske også burde have gjort det i det nævnte tilfælde.

Under åbningsdebatten udtaler det nye grønlandske medlem Moses Olsen, efter at have fastslået, at ifølge grundloven er en folketingsmand en folketingsmand, uanset hvor han er valgt, at han er neutral i forhold til partier og grupper i tinget, men ikke passiv. Han vil tage stilling fra sag til sag.

Socialminister Eva Gredal fremsætter forslag om ændring af lovene om folkepension, invalidepension og pension og hjælp til enker samt forslag om ændring af lov om omsorg for invalide- og folkepensionister. Den vigtigste af de foreslåede ændringer går ud på, at grundbeløbet fra 1/4 1972 forhøjes med 42 kr. månedlig for ægtefæller, hvor begge er berettiget til pension, og 28 kr. for andre. Forhøjelsen fremkommer derved, at det midlertidige tillæg på henholdsvis 28 og 19 kr. (se 21/4), der fra 1/4 1971 er ydet som kompensation for lønforbedringerne på arbejdsmarkedet, indregnes i grundbeløbet, der derudover, som det også var forudsat ved gennemførelsen af det midlertidige tillæg, forhøjes med henholdsvis 14 og 9 kr. Medens merudgiften ved det midlertidige tillæg i 1971–72 er anslået til 151 mill. kr., bliver de samlede udgifter i 1972–73 og 1973–74 henholdsvis 248 og 255 mill. kr. Lovforslagene vedtages enstemmigt ved 3. behandling 2/12.

22. – Der opnås forlig mellem Danmarks Radios ledelse og Dansk Journalistforbunds forhandlere.

24. – Dansk Journalistforbunds hovedbestyrelse anbefaler enstemmigt journalistgruppen ved DR at sige ja til det forlig, som forbundet har indgået med DRs ledelse.

26. – Økonomi- og budgetminister Per Hækkerup fremsætter lovforslag om bemyndigelse til optagelse af statslån i udlandet på indtil 1 mia. kr. Ministeren oplyser, at der af tidligere givne lånebemyndigelser resterer 851 mill. kr., efter at der i 1971 er optaget offentlige langfristede lån i udlandet på nominelt 1.250 mill. kr. Lovforslaget vedtages enstemmigt ved 3. behandling 25/11.

27. – Justitsminister K. Axel Nielsen fremsætter forslag om ændring af borgerlig straffelov (skattesvig og indsmugling), der sammen med finansministerens forslag om ændring af skattekontrollovene (se 19/10) åbner mulighed for en strengere kurs over for de grovere former for skatteunddragelse. Ministeren udtaler, at sanktionen over for de grove tilfælde af skattesvig for fremtiden bør være en frihedsstraf, der tåler sammenligning med den straf, der udmåles for andre berigelsesforbrydelser.

28. – Det grønlandske landsråd beslutter med 13 stemmer mod 11 at indføre indkomstskat i Grønland.

Ved journalisternes urafstemning afgives 188 stemmer for og 20 imod forliget mellem radioledelsen og journalistforbundet, medens 8 undlader at stemme. Ved afstemningen i radiorådet stemmer 13 for og 1 imod forliget; 3 er fraværende. Det oplyses, at strejken har sparet DR for en udgift på ca. 1 mill. kr., og at der ikke vil blive tale om tilbagebetaling af en del af licensafgiften. Derimod lover generaldirektør Sølvhøj, at der ikke vil komme nogen forhøjelse af licensafgiften i de næste 18 måneder.

November 1971

3. – Økonomi- og budgetminister Per Hækkerup fremsætter forslag til lov om udmøntning af en skillemønt i anledning af kongens 25 års regeringsjubilæum samt forslag om ændring af lov om Danmarks Statistik. Ved dette forslag skabes der lovhjemmel for, at D. S. kan indkræve oplysninger om pantebrevsforhold, så der kan udarbejdes en løbende statistik over bl. a. den effektive rente på pantebrevsmarkedet. Sidstnævnte lovforslag vedtages enstemmigt ved 3. behandling 10/12.

Boligminister Helge Nielsen fremsætter 4 forslag om ændringer i boliglovgivningen.

Forslag om ændring af lov om ejerlejligheder går ud på, at adgangen til at opdele beboelsesejendomme i ejerlejligheder i princippet begrænses til nybyggeriet, idet det foreslås, at kun ejendomme, der er opført efter ejerlejlighedslovens ikrafttræden 1/7 1966, fremtidig skal kunne opdeles i ejerlejligheder.

Forslag om ændring af lov om midlertidig regulering af boligforholdene indeholder en bestemmelse, der giver kommunalbestyrelsen mulighed for at sikre, at en ejerlejlighed, der var udlejet ved lovforslagets fremsættelse, fortsat holdes udlejet i de første 5 år. I øvrigt foreslås adgangen til lejeforhøjelse ved genudlejning på 25 pct. ud over vurderingslejen, som blev gennemført under den forrige regering, ophævet.

Forslag om ændring af lov om boligbyggeri indeholder en tilsvarende bestemmelse om ophævelse af de særlige bidrag til Boligselskabernes Landsbyggefond, der skulle betales af lejere af genudlejede lejligheder i det almennyttige boligbyggeri. Herved bortfalder det økonomiske grundlag for den særlige støtteordning for store lejligheder i nyt alment byggeri med udlejningsvanskeligheder, som lovændringen af 9/6 1971 (se 4/6) skabte mulighed for at gennemføre. Det foreslås derfor, at der stilles 70 mill. kr. til rådighed for fonden i form af et statslån.

Da det er regeringens opfattelse, at der er behov for en videreførelse af den hidtidige midlertidige støtteordning, indeholder det fjerde lovforslag, forslag til lov om midlertidig offentlig støtte til almennyttigt boligbyggeri, en bestemmelse om at der i den kommende 3 års periode skal kunne ydes statslån på i alt indtil 50 mill. kr. til Boligselskabernes Landsbyggefond til yderligere udlån til boligselskaberne til imødegåelse af konstaterede udlejningsvanskeligheder. Forslaget åbner også ad-

gang til at yde støtte til betaling af beboerindskud. Forslaget indeholder endelig bestemmelser om, at den rentelåneordning, der skulle træde i kraft 1/4 1972, ophæves og erstattes af en rentetilskudsordning, hvorefter der ydes fuld rentesikring i 6 år efterfulgt af en aftrapninsperiode på mindst 3 år. Samtidig foreslås basisrenten for beregning af rentesikring nedsat fra 6 1/2 til 5 1/2 pct. også for det byggeri, der har fået tilsagn om rentesikring efter 1/4 1968. Rentesikringsordningen forudsættes foreløbig anvendt som grundlag for tilsagn om rentesikring indtil udgangen af finansåret 1973–74.

Minister for offentlige arbejder Jens Kampmann fremsætter forslag til lov om private fællesveje, som samler reglerne herom i én lov. Ministeren bebuder, at der senere vil blive fremsat forslag til lov om grundejerbidrag til offentlige veje samtidig med et forslag om ændring af lov om offentlige veje.

Handelsminister Erling Jensen fremsætter forslag til lov om skoleskibsafgift. I forbindelse med en omlægning af skoleskibet Danmarks sejlplan foreslås rederierhvervets bidrag til skoleskibets drift nedsat fra halvdelen til en tredjedel af udgifterne svarende til en afgift på 50 øre pr. NRT. Lovforslaget vedtages enstemmigt ved 3. behandling 10/12.

Lembourn (k. f.) fremsætter forslag om ændring af lov om opkrævning af indkomst- og formueskat for personer m. v. (kildeskat). Forslaget går ud på, at indbetaling af kildeskat fra de indeholdelsespligtige til kildeskattedirektoratet skal foregå kvartalsvis i stedet for som nu hver måned. 1. behandling 18/11.

4. – Justitsminister K. Axel Nielsen fremsætter forslag om ændring af lov om børns retsstilling (Ophævelse af bidragsfonden) og forslag om ændring af tinglysningsloven, hvorved der skabes mulighed for at indføre lørdagslukning på dommerkontorerne. Sidstnævnte lovforslag vedtages enstemmigt ved 3. behandling 10/12.

Arbejdsminister Erling Dinesen fremsætter forslag til lov om oprettelse af en Lønmodtagernes Garantifond, som skal dække løntilgodehavender, når en virksomhed går konkurs eller lukker, uden at arbejdsgiveren er i stand til at betale skyldig løn. Det skal være en selvstændig, selvejende fond, der får samme ledelse som ATP, og fondens udgifter skal dækkes af årlige bidrag fra arbejdsgiverne i forhold til deres bidrag til ATP.

Hans Kjær (k. f.) fremsætter forslag til lov om investeringskonti, der vil gøre det muligt for lønmodtagere at udskyde tidspunktet for beskatning af opsparede reserver. Det foreslås derfor, at en skatteyder skal kunne indsætte indtil 10.000 kr. årligt på en særlig konto med den virkning, at denne del af indtægten ikke medregnes i årets beskatningsgrundlag. Beskatningen finder først sted i det eller de år, da beløbet hæves til forbrug. 1. behandling 18/11.

9. – Simonsen (k. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om analyse af beskæftigelsesmulighederne for midaldrende og ældre. 1. behandling 9/12.

10. – Thestrup (k. f.) fremsætter på de tre oppositionspartiers vegne forslag til lov om ændring af borgerlig straffelov (Privatlivets fred) og forslag om ændring af lov om ikrafttræden af borgerlig straffelov m. m. Der foreslås straffebestemmelser vedrørende aflytning eller optagelse af samtale mellem andre ved hjælp af et skjult apparat, vedrørende fotografering uden tilladelse af personer, der befinder sig på et ikke frit tilgængeligt område, og udspejdning af sådanne personer ved hjælp af kikkerter o. lign. samt vedrørende videregivelse af billeder, der åbenbart kan forlanges unddraget offentligheden. Straffebestemmelserne omfatter også den, der uden selv at være meddelagtig i den oprindelige fredskrænkelse senere skaffer sig eller udnytter de oplysninger, der er fremkommet ved krænkelsen. Strafferammen for fredskrænkelser, der nu er bøde og hæfte, foreslås ændret, således at der i

rammen også optages fængsel indtil 6 måneder. 1. behandling 1/12 sammen med regeringsforslaget om samme emne (se 17/11).

11. – Poul Schlüter (k. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om oprettelse af et kontaktorgan mellem regeringen og arbejdsmarkedets parter. Udvalget skal drøfte indkomst- og omkostningspolitiske spørgsmål, således at man kan nå frem til en bedre koordinering af de midler, der kan anvendes for at bekæmpe skadelige stigninger i omkostningsniveauet. 1. behandling 2/12.

Lembourn (k. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om en ændring af koncentrationspolitikken i Grønland. Han henviser til, at Grønlandsminister Knud Hertling ofte har udtalt sig imod koncentrationspolitikken og sidst i en presseerklæring ved sin tiltrædelse som minister har sagt, at der ikke har været tilstrækkelig ørenlyd for disse synspunkter. 1. behandling 24/11.

13. – Det konservative Folkepartis landsrådsmøde åbnes i København. Fhv. finansminister Ninn-Hansen udtaler ønske om en borgerlig regering på bredt grundlag. Han siger, at Det konservative Folkepartis politik hverken er højre- eller venstrepolitik, og at man ikke udelukkende agter at være negativ. Han opfordrer til samling om virkeliggørelse af Danmarks indtræden i EF, advarer mod leg med forsvaret og med NATO og kritiserer de venstreorienterede i Danmarks Radio. Danmarks konservative studenter og Konservative gymnasiaster kritiserer, at de ikke har fået fast repræsentation i partiets styrende organer, og partiets formand, fhv. justitsminister Knud Thestrup, lover, at de vil blive repræsenteret i de besluttende forsamlinger.

14. – Det konservative landsråd vedtager en udtalelse om, at Danmark bør tilsluttes EF, og at dette bør afgøres i Danmark og ikke i Norge af den norske befolkning. På mødet hyldes fhv. finansminister Poul Møller, der telegrafisk er indbudt til at komme til stede. En fraktion af studerende fra Århus kritiserer Ninn-Hansens ledelse og vender sig imod det traditionelle borgerlige miljø og det etablerede samfunds politik.

15. – Fhv. finansminister Poul Møller udtaler, at han er villig til at overtage posten som formand for Det konservative Folkeparti under forudsætning af, at landsrådet tilbyder ham den, når fhv. justitsminister Thestrup træder tilbage næste år.

16. – Simonsen (k. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om fastsættelsen af offentlige standarder og normer for det offentliges serviceydelser. 1. behandling 14/1 1972.

Nathalie Lind (v.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om oprettelse af et institut for almen medicin og et dertil knyttet professorat med det formål at styrke grundlaget for de alment praktiserende lægers virke og derved modvirke det truende sammenbrud af familielægesystemet på grund af for ringe tilgang til almen praksis. 1. behandling 14/1 1972.

Robert Christensen (v.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om ophævelse af skolepengebetaling på lærlingeskolerne. 1. behandling 9/12.

17. – Finansminister Grünbaum fremsætter forslag om ændring af lov om opkrævning af indkomst- og formueskat for personer m. v. (Kildeskat). Ændringen går ud på at hindre, at der opstår en ekstraordinær stor beskatning ved sambeskatning af ægtefællers indkomster i det år, hvor den ene af dem dør, og den anden hensidder i uskiftet bo. Lovforslaget vedtages enstemmigt ved 3. behandling 17/12.

Justitsminister K. Axel Nielsen fremsætter forslag til lov om adoption og forslag om ændring af myndighedsloven. (Forældremyndighed over børn uden for ægteskab). Ved de to lovforslag styrkes adoptivforældrenes stilling og faderens stil-

ling over for børn uden for ægteskab. Der bliver adgang til at meddele adoption, selv om forældrene (eller en af dem) har tilbagekaldt deres samtykke til adoptionen, såfremt tilbagekaldelsen under hensyn til barnets tarv ikke er rimeligt begrundet, og adgang til at meddele adoption i særlige tilfælde, selv om der ikke kan opnås samtykke fra forældrene, såfremt hensynet til barnets tarv afgørende tilsiger dette. Hvis moderen til et barn uden for ægteskab vil bortadoptere det, kan forældremyndigheden tillægges faderen, hvis det er foreneligt med barnets tarv, og hvis faderens hidtidige forbindelse med barnet taler for det. Samme regel følges, hvis moderen dør fra barnet.

Justitsministeren fremsætter endvidere forslag om ændring af borgerlig straffelov, af lov om ikrafttræden af borgerlig straffelov m. m., af lov om rettens pleje og af lov om uretmæssig konkurrence og varebetegnelse. (Privatlivets fred m. m.). Lovforslaget bygger ligesom det af Thestrup fremsatte (se 10/11) på straffelovrådets og registerudvalgets betænkninger, men indeholder herudover en udbygning af konkurrencelovens regler til beskyttelse mod industrispionage og regler om straf for brud på tavshedspligt for ansatte på offentlige eller private datacentraler, som maskinelt behandler det offentliges materiale, og andre personer med lovlig adgang til centralerne. Samtidig foreslås det generelt at kriminalisere såvel den ansattes egen uberettigede udnyttelse af hemmeligheder som andres efterfølgende udnyttelse af de oplysninger, der er fremkommet ved brud på tavshedspligten. Den foreslåede ændring af retsplejeloven vedrører spørgsmålet om politiets adgang til at foretage aflytning som led i efterforskning.

Handelsminister Erling Jensen fremsætter forslag til lov om Københavns Fondsbørs. Efter forslaget skal ikke blot vekselererne, men også Nationalbanken, de private banker og realkreditinstitutterne være repræsenteret i børsens bestyrelse. Direktøren for bank- og sparekassetilsynet skal føre tilsyn også med fondsbørsen og med vekselererne.

For fondsbørsvekselerernes vedkommende sker der en lovfæstelse af den forsikringsordning til fordel for vekselerernes klienter, som vekselererne på frivilligt grundlag gennemførte efter to vekselererkonkurser for nogle år siden.

18. – Udenrigsminister K. B. Andersen fremsætter forslag til lov om konsulære forbindelser med henblik på at skabe forudsætning for Danmarks ratifikation af en FN-konvention.

Indenrigsminister Egon Jensen fremsætter forslag til lov om erstatning for vaccinationsskader ved offentlige vaccinationer. Erstatningerne skal svare til dem, der gives tilskadekomne værnepigtige.

20. – Studenterrådet ved Københavns universitet beslutter at boycotte valget til universitetets styrende organer, der finder sted i december. Den valgmetode, som undervisningsminister Knud Heinesen har anbefalet, og som såvel rektor Mogens Fog som studenterrådet ville gå ind for, er blevet forkastet ved en prøvelse i justitsministeriets lovkontor.

En snes forældre og lærere, der er modstandere af undervisningsministeriets cirkulære om seksualundervisning i folkeskolen, enes på et møde i Vejle om at organisere en landsaktion for, at seksualundervisningen skal være en frivillig sag for elever, forældre og lærere.

21. – Undervisningsminister Knud Heinesen erklærer, at de forestående valg ved Københavns universitet vil blive gennemført trods studenterrådets holdning.

23. – Kulturminister Niels Matthiasen fremsætter forslag til lov om statens overtagelse af musikkonservatorierne i Esbjerg, Odense og Ålborg. For øjeblikket betaler staten 3/4 af de 3 konservatoriers driftsudgifter under forudsætning af, at deres drift i øvrigt sikres ved tilskud fra kommunal side.

Minister for offentlige arbejder Jens

Kampmann fremsætter forslag til lov om anlæg af lufthavn ved Hammel med bemyndigelse for ministeren til at lade Århus amtsråd ekspropriere arealerne til og bygge lufthavnen.

24. – Finansminister Grünbaum fremsætter forslag om ændring af lov om midlertidig importafgift. Ved ændringen fritages en lang række varer for afgiften, og forslagets gennemførelse vil betyde, at godt og vel 50 pct. af den samlede import slipper for særtolden, og at provenuet formindskes med 225 mill. kr. i hele afgiftsperioden til 1/4 1973. Det drejer sig i særlig grad om varer, der anvendes til fremstilling af produkter, hvoraf der er en betydelig eksport til EFTA-lande, og hvor det ikke er praktisk at anvende toldgodtørelse ved eksport på grund af, at EFTA-landene ifølge konventionen kan nægte toldfrihed for varer, der har opnået toldgodtgørelse i forbindelse med udførselen fra det EFTA-land, i hvilket de har gennemgået den sidste fremstillingsproces. Lovforslaget vedtages enstemmigt ved 3. behandling 14/12 med 89 stemmer (s., s. f. og Knud Hertling), medens 88 (k. f., v. og r. v.) undlader at stemme. Forinden er et af mindretallet stillet ændringsforslag om fuld ophævelse af loven om midlertidig importafgift blevet forkastet med 89 stemmer mod 88 (k. f., v. og r. v.).

Indenrigsminister Egon Jensen fremsætter forslag til lov om en autorisationsordning for fodterapeuter, som skal have gennemgået fodplejerskolen i København, der nu står under tilsyn af indenrigsministeriet, som ligeledes dækker alle udgifter i forbindelse med skolens drift. Fodterapeuter, der indtil nu har været benævnt fodplejere, er hidtil blevet autoriseret af et særligt udvalg under Den alm. danske Lægeforening.

Indenrigsministeren fremsætter endvidere forslag om ændring af lov om lån til betaling af ejendomsskatter for visse parcel- og rækkehuse. Medens det efter de gældende regler er overladt til den enkelte kommunalbestyrelse at afgøre, om den vil indføre den i loven omhandlede låneordning, pålægges der efter lovforslaget alle kommuner en almindelig pligt til at yde lån i henhold til loven til betaling af ejendomsskatter, herunder skatter til amtskommunen og til staten, hvis det i det enkelte tilfælde skønnes, at omstændighederne, herunder ejerens økonomiske forhold, taler derfor.

Socialminister Eva Gredal fremsætter forslag om ændring af lov om børne- og ungdomsforsorg. (Ændrede tilskudsregler for daginstitutioner). Efter forslaget genindføres de tilskudsregler, der var gældende indtil 1/4 1971, da KVR-regeringen nedsatte tilskuddene med ca. 50 mill. kr. (se 25/11 1970). Den samtidig gennemførte lettere adgang til at opnå fripladser i daginstitutionerne bevares.

25. – Økonomi- og budgetminister Per Hækkerup fremsætter forslag om ændring i lov om pristalsreguleret alderdomsforsikring og alderdomsopsparing, hvorefter adgangen til at tegne indekskontrakter ophæves med virkning fra og med 25/11 1971. Ministeren oplyser, at omkring 500.000 personer tilsammen har oprettet 2 1/2 mill. indekskontrakter, hvor hver kontrakt lyder på 500 kr. i årlig udbetaling fra det fyldte 67. år med pristalsregulering i forhold til pristallet i 1956, og at pristalsreguleringen har medført, at den garanterede udbetaling pr. kontrakt i det første udbetalingsår, 1972, andrager 913 kr., hvortil kommer forhøjelser, som skyldes rentetilskrivning i indbetalingsperioden med en højere rentesats end forudsat i kontrakterne. Den kapitaliserede værdi af det offentliges bidrag, dels i form af skattebegunstigelser, dels ved de indekstillæg, staten er forpligtet til at udrede i udbetalingsperioden, er under visse forudsætninger beregnet til 20 mia. kr. Lovforslaget vedtages ved 3. behandling 17/12 med 108 stemmer (s., s. f. og r. v.) mod 56 (k. f. og v.). Forinden har Henry Christensen (v.) foreslået en dagsorden, hvorefter folketinget opfordrer regeringen til snarest at ud-

arbejde og medvirke til ændrede regler, der muliggør en inflationssikret alderdomsopsparing for de borgere, der ikke gennem tjenestemands- og tjenestemandslignende pensioner i forvejen har en inflations- og velstandssikret pensionsordning. Dagsordensforslaget forkastes med 82 stemmer (s. og s. f.) mod 57 (v. og k. f.), medens 26 (r. v.) undlader at stemme.

Henry Christensen (v.) fremsætter forslag om ændring af lov om beskatning til kommunen af faste ejendomme. Efter forslaget må den kommunale grundskyldspromille ikke være højere end den kommunale skatteprocent, i København og Frederiksberg med et tillæg af 20 pct. 1. behandling 13/1 1972.

Jens Foged (v.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om foranstaltninger til fremme af den private opsparing.

Det meddeles samtidig i København og Oslo, at den demokratiske republik Vietnam (Nordvietnam) har accepteret forslag fra den danske og den norske regering om oprettelse af diplomatiske forbindelser på ambassadørniveau.

26. – Justitsminister K. Axel Nielsen fremsætter forslag til lov om voldgift, der giver regler for, hvordan voldgift skal foregå, når to parter bliver enige om at lade en sag afgøre på denne måde i stedet for at lade den gå til domstolene. Efter den nye lov vil voldgiftskendelsen kunne fuldbyrdes efter retsplejelovens regler om tvangsfuldbyrdelse af domme, medens den efter de nugældende regler ikke kan fuldbyrdes, før der er tilvejebragt en eksigibel dom ved de almindelige domstole. Forslagets gennemførelse åbner mulighed for, at Danmark kan ratificere New York konventionen om anerkendelse og fuldbyrdelse af udenlandske voldgiftskendelser og Genèvekonventionen om international handelsvoldgift.

Justitsministeren fremsætter endvidere forslag om en ændring af borgerlig straffelov, der vil gøre det muligt for Danmark at ratificere en konvention om bekæmpelse af ulovlig bemægtigelse af luftfartøjer udarbejdet af ICAO (Den internationale Organisation for civil Luftfart). Konventionen pålægger staterne pligt til at fastsætte strenge straffe for kapring, og i lovforslaget fastsættes straffen til fængsel indtil 10 år, hvis handlingen har haft en særlig farlig karakter i indtil 16 år.

Formanden for Kommunernes Landsforening, borgmester Henning Rasmussen (s.), Esbjerg, foreslår at lade amterne og især kommunerne få de bedst mulige betingelser for at erhverve de jordarealer, der er bedst egnede til rekreative formål og til byudvikling, for at undgå de uheldige virkninger af et stærkt udenlandsk pres på omsætningen af jorden i landdistrikterne uden at komme i strid med fællesmarkedsbestemmelserne.

30. – Økonomi- og budgetminister Per Hækkerup fremsætter forslag til finanslov for 1972–73. Finanslovforslaget regner med et kasseoverskud på 2,6 mia. kr. i 1972–73, medens det i 1971–72 efter det seneste skøn (24/11) vil blive på 3,2 mia. kr. Ifølge statsregnskabet var det i 1970–71 2,9 mia. kr. Udviklingen af statens indtægter og udgifter på drifts-, anlægs- og udlånsbudgettet fremgår af flg. tabel (mia. kr.).

	Udgift	Indtægt
Statsregnskabet for 1970–71	33.4	36.8
Finansloven for 1971–72 ..	36.8	40.5
KVR-regeringens skøn 23/8 for 1971–72	37.2	40.8
Den nuv. regerings skøn 24/11 for 1971–72	37.1	41.5
KVR-regeringens finansplan (23/8) for 1972–73	41.0	44.1
Finanslovforslaget for 1972–73	42.6	45.9

December 1971

1. – Finansminister Grünbaum fremsætter forslag om ændring af toldloven. Lovforslaget er en konsekvens af, at Danmark under forhandlingerne om indtræden i EF har forpligtet sig til at afvikle de kvantitative indførselsrestriktioner. En række af de varer (det drejer sig om landbrugs- og gartneriprodukter), for hvilke de kvantitative restriktioner skal afskaffes, er toldfri eller har lave toldsatser, og det foreslås nu at tolden sættes op til fællestariffens niveau. Dette vil indebære, at de forhøjede toldsatser straks ved Danmarks indtræden i fællesmarkedet får virkning over for tredjelande, samt at den interne toldafvikling over for EF vil ske med udgangspunkt i disse satser. For andre af de varer (gartneriprodukter), hvor de kvantitative restriktioner skal afskaffes, ligger det danske toldniveau ikke lavere end i EF, men restriktionerne har bevirket, at det for disse varer har været muligt at sikre danske producenter højere priser end i EF. For her at give de danske producenter mulighed for i overgangsperioden at tilpasse sig de ændrede konkurrencevilkår, som må ventes at opstå ved restriktionernes bortfald, foreslås det, at den gældende værditold knyttes til en specifik minimumstoldsats, som skal kompensere for den gennemsnitlige forskel mellem producentpriserne i EF og Danmark. For en række af de varer, der omhandles i lovforslaget, pålægges importrestriktionerne kun i visse perioder af året, og for nogle vigtige forbrugsvarer (kartofler, tomater, løg, blomkål, æbler og pærer) foreslås der ikke toldforhøjelse i de restriktionsfri perioder. Lovforslaget vedtages ved 3. behandling 17/12 med 153 stemmer mod 16 (s. f.).

Fhv. udenrigsminister Poul Hartling bliver ved Gentofte civilret frifundet i en injuriesag anlagt af Dansk Journalistforbund for 10 medarbejdere ved Danmarks Radio, der følte sig krænket af nogle udtalelser i en artikel i Aalborg Stiftstidende. I artiklen havde den daværende udenrigsminister kritiseret nogle udsendelser som ensidige og skrevet, at de undertiden modarbejdede skolen og satte lus i skindpelsen.

2. – Sovjetunionens ministerpræsident Aleksej Kosygin ankommer til Kastrup lufthavn på officielt besøg i Danmark. 5/12 rejser han videre til Oslo efter den foregående dag at have været statsminister Krags gæst i Skiveren. Forinden underskriver de to regeringschefer et fælles communiqué om besøgets forløb og de politiske forhandlinger.

2000 strejkende arbejdere ved Aalborg Skibsværft beslutter at fortsætte strejken foreløbig til mandag 6/12. Strejken begyndte 30/11 på grund af afskedigelse af en tillidsmand. Værftet anser strejken for ulovlig, og sagen er indbragt for arbejdsretten som hastesag.

6. – Skibsværftsarbejderne i Aalborg vedtager med 860 stemmer mod 615 at fortsætte strejken til trods for, at arbejdsretten har opfordret dem til at genoptage arbejdet.

7. – Minister for forureningsbekæmpelse Jens Kampmann fremsætter forslag til lov om begrænsning af svovlindholdet m. v. i brændsel. Det drejer sig om en bemyndigelseslov, og ministeren oplyser, at det er hensigten at begrænse svovlindholdet i fyringsolie til højst 0,8 pct. og i fuel oil til 2,5 pct., i hovedstadsområdet dog 1 pct. Det er meningen, at disse grænser skal træde i kraft henholdsvis 1/10 1972, 1/1 1973 og 1/1 1974.

Stæhr Johansen (k. f.) fremsætter forslag om ændring af lov om radiospredning, hvorefter Danmarks Radio kun må have to radioprogrammer og ét TV-program, og kulturministeren og trafikministeren i forening skal kunne give selvejende institutioner eller selskaber bevilling til radioudsendelser, eventuelt ved leje af DRs senderfaciliteter. 1. behandling 20/1 1972.

Henning Philipsen (s. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om undersøgelse af offentlige og koncessionerede virksomheders medlemskab af private interesseorganisationer.

8. – Finansminister Grünbaum fremsætter et lovforslag om investeringsfradrag for maskinanskaffelser m. v. i indkomståret 1972, der skal ses som et led i regeringens bestræbelser for at fremme produktionen og beskæftigelsen. For at tilskynde til øgede investeringer foreslås det, at virksomheder, der i indkomståret 1972 anskaffer maskiner, inventar o. lign. driftsmidler, skal have adgang til at foretage et særligt investeringsfradrag på 10 pct. Fradraget kan foretages ved indkomstopgørelsen for indkomstårene 1972 og 1973 og udgør da for hvert af de to år 5 pct. af det beløb, hvormed anskaffelsessummen for de maskiner, der anskaffes i 1972, overstiger salgssummen for maskiner m. v., der sælges i dette indkomstår. Provenutabet anslås til 400 mill. kr.

Handelsminister Erling Jensen fremsætter forslag om ændring af lov om Danmarks Erhvervsfond. Forslaget går ud på at forhøje grænsen for eksportkreditgarantier og kautioner fra 8 1/2 mia. kr. til 10 mia. kr.

Skibsværftsarbejderne i Aalborg vedtager med lille flertal at følge fagforeningens opfordring og genoptage arbejdet. Men nogle timer senere nedlægger 180 skibsbyggere i nybygningsafdelingen, hvis tillidsmand blev afskediget, på ny arbejdet.

9. – Ministeren for offentlige arbejder Jens Kampmann fremsætter forslag til lov om grundejerbidrag til offentlige veje. (Vejbidragslov), hvorefter der indføres ensartede vejbidragsregler landet over. Hovedlandeveje, der fra 1/4 1972 skal administreres og fuldt ud finansieres af staten, er undtaget fra forslagets bestemmelser. Lovforslaget bestemmer, at afdragstiden for vejgæld ikke kan være under 5 år og ikke over 20 år, men ministeren bebuder, at han vil stille ændringsforslag om, at den maksimale afdragstid bliver 15 år, idet han henviser til, at indenrigsministeriet som led i bestræbelserne for at øge den kommunale selvfinansiering har gennemført, at kommunale lån uanset lånets løbetid skal afvikles over skatteudskrivningen over 15 år.

Juul-Madsen (k. f.) fremsætter forslag om ændring af lov om beskatning til kommunerne af faste ejendomme (Loft over grundskyldspromillen). Det foreslås, at grundskyldspromillen i en kommune ikke må overstige det dobbelte af kommunens skatteprocent, i København og Frederiksberg skal grundskyldpromillen dog kunne være 20 pct. højere end således beregnet. Denne regel suppleres med en anden, der går ud på, at i primærkommuner må højst 1/5 af den samlede skatteindtægt udskrives over grundskylden. 1. behandling 13/1 1972.

Juul-Madsen fremsætter endvidere forslag om ændring af ligningsloven. Forslaget går ud på, at indehavere af ejerlejligheder skal have ret til samme standardfradrag til vedligeholdelse som ejere af parcelhuse, og at skattemæssigt overskud på parcelhuse ikke indkomstbeskattes, hvad de første 4000 kr. angår. 1. behandling 12/1 1972.

A/S Nordjydske Morgenblade, som udgiver venstrebladet Aalborg Amtstidende og det socialdemokratiske Ny Tid, der har et teknisk og vidtgående redaktionelt samarbejde, træder i likvidation, efter at LO har besluttet at opgive yderligere støtte, og de to dagblade ophører at udkomme.

10. – Boligminister Helge Nielsen fremsætter forslag om ændring af lov om boligsikring. De vigtigste bestemmelser i lovforslaget er: Den maksimale boligsikringsydelse forhøjes fra de nuværende 7740 kr. årligt til 9300 kr. og tillægget pr. barn i husstanden fra 360 til 420 kr. Der indføres en ny regel om, at de første 5000 kr. af et barns indkomst ikke skal medregnes i husstandsindkomsten, der er afgørende for størrelsen af boligsikringsydel-

sen. Medens boligsikringen for tiden udbetales efter et skøn over årets indkomst, skal den efter forslaget udmåles efter den endeligt ansatte skattepligtige indkomst for husstanden under ét, ajourført (forhøjet) med et skønsmæssigt tillæg til indkomsten. Denne bestemmelse skulle indebære, at boligsikringsmodtagerne i almindelighed ikke vil blive stillet over for krav om tilbagebetaling af ydet boligsikring. Ud over disse generelle ændringer foreslås særlig gunstige regler med henblik på forhøjelse af boligsikringen i nyt og dyrt byggeri. Den gunstigere skala for boligsikring anvendes, hvis huslejen er over 8000 kr. årligt og desuden udgør mindst 20 pct. af husstandsindkomsten. De gunstigere regler kan i visse tilfælde anvendes for moderniserede og genudlejede lejligheder med særlig store forhøjelser, selv om den årlige leje ikke er over 8000 kr. De nye regler betyder en forhøjelse af støtten med 120 mill. kr. om året, og staten skal refundere kommunerne 60 mod hidtil 50 pct.

Ministeren for offentlige arbejder Jens Kampmann fremsætter forslag om ændring af lov om luftfart. Det foreslås, at der i loven indsættes en ny paragraf, hvorefter luftfartselskaber kan få tilladelse til at visitere passagerer, dog kun ydre beklædning, og foretage eftersyn af gods. Politiet får bemyndigelse til mere omfattende eftersyn. Baggrunden for den nye paragraf er væksten i antallet af kapringer af og sabotage mod civile luftfartøjer. Endvidere foreslås det, at der ved registrering af luftfartøjer skal kunne stilles støjbegrænsende krav til maskinens tekniske indretning.

Landbrugsminister Ib Frederiksen fremsætter forslag om ændring af jagtloven. Lovforslaget går ud på at forenkle reglerne om udfærdigelse af jagttegn og om vildtudbyttets opgørelse og at ophæve bestemmelsen om vederlag til politiet for udstedelse af jagttegn.

11. – En særlig voldgiftsret afsiger en kendelse, hvorefter Aalborg Skibsværfts afskedigelse af tillidsmand Henning Sørensen er overenskomststridig, og bestemmer, at værftet skal betale Henning Sørensen en erstatning på 14.175 kr. og desuden en bod på 10.000 kr.

12. – Danmarks forhandlinger i Bruxelles om medlemskab i et udvidet fællesskab afsluttes.

14. – Forsvarsminister Kjeld Olesen fremsætter forslag om ændring af lov om forsvarets organisation m. v. og forslag om ændring af lov om forsvarets personel. Lovforslagene svarer stort set til de forslag, som socialdemokraterne fremsatte i folketingsåret 1970–71 (se 24/11 1970).

Ministeren peger på det stadig voksende misforhold mellem de styrkemæssige og materielmæssige mål og de økonomiske muligheder for at nå dem, og siger, at forslagene er udtryk for ønsket om at tilvejebringe og opretholde et forsvar, der bedst muligt udnytter de ressourcer, der er til rådighed. En omlægning af forsvaret efter de angivne retningslinier vil efter regeringens opfattelse øge dets troværdighed.

Regeringen ser ikke i dag noget sikkerhedspolitisk alternativ til NATO, og den foreslåede ordning er baseret på det fortsatte militære samarbejde inden for NATO herunder den gældende strategi – den fleksible imødegåelse.

Tjenestetiden for værnepligtige foreslås nedsat fra de nuværende 12 til 7 måneder, nemlig en 6 måneders grunduddannelse og 2 gange 14 dages genindkaldelse i de følgende 4 år. Hærens stående dækningsstyrke nedskæres fra 11.000 mand til 7000 plus støtteenheder på formentlig godt 1000 mand. Ud over dækningsstyrken tænkes etableret en supplementsstyrke af hjemsendte, fuldt uddannede, som skal kunne mobiliseres særlig hurtigt. Den stående styrke på i alt ca. 8000 mand skal fortrinsvis bestå af frivillige, kontraktansatte soldater. For at opnå en så ensartet tjenestetid som muligt for de værnepligtige foreslås indført frivillighed med hensyn til uddannelsen af befalingsmænd. En overgangsordning skal dog sikre, at der i en

periode fortsat kan uddannes befalingsmænd uden ansøgning. Forsvarets civilundervisning foreslås nedlagt for de værnepligtige, medens uddannelsen til civile erhverv udvides for de frivillige.

For flådens vedkommende lægges der vægt på de mindre skibstyper fremfor enheder som f. eks. Peder Skram-klassen, der vil forsvinde, når de nuværende udgår af tjenesten, og det samme gælder u-både. Den nuværende bestemmelse om, at flåden skal bestå af ca. 60 enheder, foreslås slettet. Kystforterne skal bevares, men skal dog gradvis kunne nedlægges i takt med anskaffelsen af mobile kystbatterier.

For flyvevåbnet foreslås det at nedsætte antallet af eskadriller fra 9 til 6, men antallet af fly pr. eskadrille kan eventuelt samtidig forhøjes.

Forsvarministeren nævner, at han har bedt forsvarskommandoen om ud fra disse principper at udarbejde konkrete forslag til felthærens og lokalforsvarets organisation, bemanding og indbyrdes størrelsesforhold, typer og antal af flådens egentlige krigsskibe og sammensætningen af flyvevåbnets kampenheder osv. Det overvejes at give kvindeligt stampersonel adgang til officersuddannelse og i øvrigt at udvide anvendelsesområderne for dette personel.

Udgangspunktet for de fremsatte forslag er de økonomiske rammer i finanslovforslaget og de 3-årige budgetoverslag med normal regulering for løn- og prisstigninger.

Ministeren for offentlige arbejder Jens Kampmann fremsætter forslag om ændring af lov om offentlige veje. Ændringsloven skal træde i kraft 1/4 1972 samtidig med selve loven. Ved forslaget forbedres grundejernes stilling ved ekspropriationer, og der bliver pligt for grundejerne til at forsyne deres huse med husnummer og matrikelnummer mod offentlig vej, når kommunen forlanger det.

Ministeren fremsætter endvidere det årlige lovforslag om anlæg af visse motorvejstrækninger.

Undervisningsminister Knud Heinesen fremsætter forslag om ændring af lov om universiteternes styrelse. Lovforslaget overlader til lærere og studerende at fastsætte valgreglerne for valg til universiteternes styrende organer. Studenterrepræsentanterne skal vælges for 1 år ad gangen, og der skal ikke vilkårligt kunne ske indsættelse af suppleanter.

Folketinget vedtager enstemmigt forslag til folketingsbeslutning om nedsættelse af et folketingsudvalg om forureningsbekæmpelsen.

På et tillidsmandsmøde i Odense besluttes det at afbryde arbejdet i samarbejdsudvalgene på samtlige jernskibsværfter. På mødet kræver tillidsmændene, at deres kollega i Ålborg, Henning Sørensen, genansættes. Skibsværftstillidsmændene kræver endvidere, at Centralorganisationen af Metalarbejdere i løbet af ugen indkalder forretningsudvalgene for værfternes fællesklubber til et møde, og at LO's formand Thomas Nielsen møder op. 6 af 10 tillidsmænd på Svendborg Skibsværft har nedlagt deres poster.

15. – Folketinget begynder en forespørgselsdebat om den markedspolitiske situation med en redegørelse af ministeren for europæiske markedsanliggender Ivar Nørgaard, der også henviser til en omdelt skriftlig redegørelse for resultatet af de nu afsluttede forhandlinger, som Danmark siden 30/6 1970 har ført med De europæiske Fællesskaber om betingelserne for Danmarks indtræden. Debatten fortsætter 16/12 i et møde, der med en pause varer næsten 11 timer. Foruden partiernes ordførere – Poul Dalsager (s.), Stetter (k. f.), Nyboe Andersen (v.), Hilmar Baunsgaard (r. v.) og Aksel Larsen (s. f.) – har en snes »menige« medlemmer samt statsministeren, markedsministeren, udenrigsministeren, Grønlandsministeren og indenrigsministeren ordet for kortere eller længere indlæg. Debatten slutter med, at tinget vedtager en dagsorden, hvori man bekræfter dagsordenen af 11/5 1967, hvorefter Danmark søger medlemskab i De europæiske Fællesskaber sammen med Storbritan-

nien, og i forventning om, at også de øvrige skandinaviske lande får løst deres samarbejdsforhold med Fællesskaberne, tilslutter sig det opnåede forhandlingsresultat og tilslutter sig, at regeringen underskriver tiltrædelsestraktaten.

For dagsordenen stemmer 141, nemlig samtlige medlemmer af k. f. og v. og det overvejende flertal af socialdemokrater og radikale. Imod stemmer 32, nemlig foruden samtlige 17 medlemmer af s. f. 11 socialdemokrater (Camre, Frode Jakobsen, Lene Bro og Buchart Petersen samt de nyvalgte Svend Auken, Ritt Bjerregaard, Helle Degn, Birte Weiss, Inger Fischer Møller, Hans Erenbjerg og Karl Hjortnæs) og 4 radikale (Poul Overgaard Nielsen, Arne Stinus, Meta Ditzel og Skovmand). 2 undlader at stemme, nemlig grønlænderen Moses Olsen og socialdemokarten Lone Nielsen. De to færøske medlemmer er ikke til stede under afstemningen, men den ene af dem, socialdemokraten Johan Nielsen, har erklæret, at han ville undlade at stemme.

15. – Frandsen (s. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om ændring af lov om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde. Det drejer sig om militærnægteres beskæftigelse ved sociale, kulturelle, humanitære og undervisende institutioner. 1. behandling 27/1 1972.

Det meddeles, at tillidsmændene hos A/S Brødrene Gram i Vojens har afbrudt alt samarbejde med ledelsen. Keramisk Forbund siger i et åbent brev til LO's repræsentantskab, at det ikke ville være uforståeligt, hvis samtlige tillidsmænd nedlagde deres hverv i protest mod afskedigelsen af Henning Sørensen, Aalborg Skibsværft.

16. – Justitsminister K. Axel Nielsen fremsætter forslag til lov om fyrværkeri, hvorefter der med visse undtagelser indføres et almindeligt forbud mod salg og anvendelse af raketter og andet fyrværkeri uden knaldeffekt. Begrundelsen er, at raketter og andet bevægeligt fyrværkeri i de seneste år har forvoldt betydelige brandskader. (Den gældende fyrværkerilov af 1966 tager især sigte på at forbyde fyrværkeri med knaldeffekt for at forebygge høreskader).

Niels Helveg Petersen (r. v.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om medbestemmelsesret for de ansatte i offentlig og privat virksomhed. Hvad det sidste angår, ønsker forslagsstillerne, at der ved en kommende revision af aktieselskabslovgivningen indføres en bestemmelse om de ansattes repræsentation i aktieselskabers bestyrelse, og for de offentligt ansattes vedkommende opfordres regeringen til at udforme en samarbejdsaftale, der går betydeligt længere end parterne på det private arbejdsmarked. Samarbejdsudvalgene inden for det offentlige skal have besluttende myndighed i en række principsager, og der skal åbnes mulighed for direkte valg af de ansattes egne repræsentanter til samarbejdsudvalgene.

På et repræsentantskabsmøde i LO vedtages det at lade A-pressen optage en kassekredit på indtil 12 mill. kr., medens en ekspertgruppe undersøger, om A-pressen er levedygtig. Desuden beslutter repræsentanterne for LO-forbundene at slå en streg over godt 8 mill. kr., som er tilbage af et lån på 36 mill. kr., som fagforeningerne tidligere har ydet A-pressen.

17. – Boligminister Helge Nielsen fremsætter forslag om ændring af lov om midlertidig regulering af boligforholdene. Lovforslaget giver adgang til at få frigivet midler indsat i Grundejernes Investeringsfond til dækning af udgifter ved udvendig vedligeholdelse. Det er en betingelse, at allerede gennemførte genudlejningsforhøjelser af huslejen ophæves (se 3/11), således at man kommer ned på vurderingslejen. I sin motivering for lovforslaget nævner ministeren foruden de boligpolitiske også de beskæftigelsesmæssige virkninger.

Folketinget vedtager ved 3. behandling enstemmigt forslag om ændring af ligningsloven (se 19/10). Ved 2. behandling 14/12 er et konservativt ændringsforslag om at

forhøje standardfradraget for vedligeholdelse på ejendomsskemaet fra maksimalt 2000 kr. til maksimalt 3000 kr. blevet forkastet med 129 stemmer (s., s.f., v. og r.v.) mod 29 (k. f.), 1 medlem undlader at stemme. Enstemmigt vedtages endvidere forslag om ændring af lov om selvangivelsen af indkomst og formue, om foranstaltninger til kontrol med selvangivelsen og om straffen for skattesvig m. v., af lov om indkomst- og formueskat til staten og af lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber m. v. (kontrollovene) (se 19/10) samt forslag om ændring af borgerlig straffelov (Skattesvig og indsmugling) (se 27/10).

Arbejdsretten afsiger kendelse om teknikerstrejken i TV (se 12/10) og pålægger smedeforbundet en bod på 10.000 kr. Om TV-direktør Laurits Bindsløvs og programchef Mogens Vemmers virksomhed som udsendelsesledere under journalistskrejken hedder det i præmisserne, at i en strejkesituation må højtstående medarbejdere i en virksomhed, i hvert fald når det drejer sig om medlemmer af den øverste ledelse, være både berettigede og forpligtede til i et vist omfang at udføre arbejde, som under normale forhold udføres af deres underordnede.

19. – Det meddeles, at tillidsmændene på Det danske Stålvalseværk i Frederikværk vil nedlægge arbejdet i de organer, der er oprettet efter samarbejdsudvalgsaftalen, såfremt forhandlingerne mellem organisationerne ikke giver et tilfredsstillende resultat.

20. – I forbindelse med de 10 store industrilandes aftale i Washington og den amerikanske regerings nedskrivning af dollarens guldindhold beslutter regeringen at følge Norge og Sverige og nedskrive den danske krones guldindhold med 1,03 pct. Beslutningen tages til efterretning af de politiske partier med undtagelse af Det konservative Folkeparti, der mener, at kronen burde følge det engelske pund, hvis guldparitet ikke er ændret. Denne opfattelse deles af erhvervslivet med undtagelse af landbruget.

En ekstraordinær generalforsamling i A/S Svendborg Avis vedtager, at Fyns Amts Avis skal fortsætte som selvstændig avis (se 27/9) og at udvide aktiekapitalen med 1,1 mill. kr.

21. – På et møde mellem smedeforbundets og jernindustriens forhandlere kræver smedene genansættelse af den afskedigede tillidsmand på Aalborg Skibsværft, medens jernindustriens forhandlere holder sig til den faglige voldgifts kendelse, der gik værftet imod, men ikke pålagde det at genansætte tillidsmanden. Resultatet af forhandlingerne bliver, at man holder sig til kendelsens ordlyd. Men ved fremtidige uoverensstemmelser med tillidsmænd vil man gå til en faglig voldgift før en eventuel afskedigelse.

23. – Bestyrelserne i FDB (Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger) og HB (Hovedstadens Brugsforening) har godkendt en plan om sammenslutning af de to virksomheder, der tilsammen har 11.000 medarbejdere. Efter planen skal den forretningsmæssige ledelse af den samlede virksomhed bestå af en direktion med direktør Ebbe Groes, FDB, som førstedirektør.

ØKONOMI OG POLITIK

POLITISKE OG ØKONOMISKE
KVARTALSOVERSIGTER

45. ÅRGANG
1971

UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG
SAMFUNDSØKONOMI

SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI

MUNKSGAARDS FORLAG A/S

PERSON- OG SAGREGISTER

Abdallah, Ahmed, nordafr. pol.: 351.
Agustsson, Einar, islandsk pol.: 343.
Ahmed, Khondakar, Bangla Desh pol.: 455.
Ahmed, Tajuddin, Bangla Desh premiermin.: 242, 455.
Aichi, Kiichi, jap. pol.: 253, 341.
Akyri, Turkan, tyrk. min.: 118.
Albanien: Grækenland, 248.
Algeriet: Frankrig, 112, 118.
Allende, Salvador, chilensisk præs.: 243, 251.
Almirante, Giorgio, ital. pol.: 252.
Amin, Idi, ugandiansk præs.: 110, 111, 343.
Amin, Nurul, østpakistansk pol.: 454, 455.
Andersen, A. Chr., da. pol.: 258.
Andersen, K. B., da. udenrigsmin.: 457, 458, 465.
Andersen, Karen Dahlerup, da. pol.: 261, 263.
André, Antonio, haitisk pol.: 245.
Androutsopoulos, Adamantios, græsk indenrigsmin.: 351.
Anthony, Douglas, austr. min.: 112, 118.
Antonsson, Johannes, sv. pol.: 253.
Arafat, Yassir, jordansk pol.: 108, 344.
Argentina: Foreningsfrihed, 242. Kup, 120 f. Kupforsøg, 446. Regeringsdannelse, 121. Økonomiske situation, 121.
Assad, Hafez, syrisk ministerpræs.: 114, 119, 244, 445.
Atta, Hashem al, sudansk pol.: 345.
Auduns, Audur, islandsk pol.: 252.
Auken, Svend, da. pol.: 472.
Aura, Teuvo, finsk pol.: 448.
Australien: Regeringsændring, 111, 118, 347.
Azzawi, Hammoud al, irakisk pol.: 345.
Bahrain: Uafhængighed, 350.
Bahnsen, Berthold, sydslesvigsk pol.: 245.
Bahr, Egon, vesttysk pol.: 352.
Baker, Geoffrey, nordirsk general: 119.
Banda, Hastings, malawisk præs.: 350.
Bandaranaika, Sirimavo, ceylonesisk premiermin.: 120, 346.
Bangla-Desh: Konflikten, 453 ff. Regeringsdannelse, 241 f. Uafhængighedserklæring, 116.
Bangura, John, Sierre Leone pol.: 121, 254.
Bartels, Eyvind, da. ambassadør: 128.
Barzel, Rainer, vesttysk pol.: 354, 445.
Bashev, Ivan, bulgarsk pol.: 343.
Basyouni, Farid Abdel Kerim, ægyp. pol.: 455.
Bataringaya, Basil, ugandapol.: 110.
Baudouin, belg. konge: 452.
Baunsbak-Jensen, Asger, da. undervisningsdirektør: 265.
Baunsgaard, Bernhard, da. pol.: 263, 264.
Baunsgaard, Hilmar, da. pol.: 126, 133, 257, 263, 264, 265, 359, 360, 363, 364, 457, 459, 471.
Bayulken, Habuk, tyrk. udenrigsmin.: 455.
Belgien: Forfatningsændring, 344. Valg, 451 f.
Benn, Anthony Wedgwood, brit. pol.: 455.
Bennedsen, Dorthe, da. kirkemin.: 457, 458.
Berrefjord, Oddvar, norsk justitsmin.: 117.
Bertelsen, Sv. Aa., da. ingeniør: 127.
Berthelsen, Johannes, da. studenterrådsfmd.: 357.
Bhutto, Zulfikar Ali, vestpakistansk pol.: 116, 248, 454, 455.
Biesheuvel, Barend, holl. landbrugsmin.: 253.

Bijedic, Djemal, jugoslavisk pol.: 346.
Bilak, Vasil, tjekkisk pol.: 250.
Bille, Torben, da. direktør: 356.
Bindsløv, Laurits, da. direktør: 458, 473.
Birindelli, Gino, ital. pol.: 252.
Bjerregaard, Ritt, da. pol.: 472.
Bjerregaard, Søren, da. direktør: 265.
Bleakley, David, nordirsk pol.: 353.
Boig, Mor, argentinsk indenrigsmin.: 242.
Bokassa, centralafrikansk præs.: 350.
Bolivia: Kup, 352. Oprørsforsøg, 109.
Bondevik, Kjell, norsk kirke- og undervisningsmin.: 116, 117.
Borten, Per, norsk statsmin.: 114, 116.
Bouabid, Abderrahim, marokkansk pol.: 348.
Bouchta, Ahmed Ben, marokkansk indenrigsmin.: 348.
Boumedienne, Huani, algiersk præs.: 112.
Bowen, Nigel, austr. udenrigsmin.: 347.
Boye, Edvin, da. pol.: 262.
Boyer, Hervé, haitisk pol.: 245.
Brandt, Willy, vesttysk kansler: 351, 352, 447.
Bratteli, Trygve, norsk statsmin.: 117.
Brauer, Kurt, da. pol.: 126, 128, 257, 258.
Bresjnev, Leonid, sovjettisk partisekr.: 243, 249.
Bro, Lene, da. pol.: 472.
Brosio, Manilo, ital. pol.: 253, 444.
Budtz, Hanne, da. pol.: 262, 459.
Bulgarien: Nationalforsamlingen, 342.
Bundvad, Kaj, da. pol.: 123.
Bury, Leslie, austr. udenrigsmin.: 118, 347.

Cambronne, Luckner, haitisk pol.: 245.
Camre, Mogens, da. pol.: 128, 265, 460, 472.
Canada: Provinsvalg, 447.
Cappelen, Andreas Z., norsk udenrigsmin.: 117.
Carrington, Lord, nordirsk forsvarsmin.: 119, 340.
Castro, Fidel, cubansk præs.: 108.
Ceylon: Amnesti, 246. Nordkorea, 243. Undtagelsestilstand, 120, 243.
Chad: Kupforsøg, 351.
Chamant, Jean, fr. transportmin.: 108.
Chambeshi, Alfred, nordafr. pol.: 354.
Chemnitz, Lars, grønlandsk landsrådsfmd.: 258.
Chiang Kai-shek, taiwansk præs.: 447.
Chichester-Clark, James, nordirsk premiermin.: 119.
Chile: DDR, 243. Forfatningsændring, 343. Kina, 108. Mord, 251.
Chimba, Justin, zambiansk pol.: 354.
Chirac, Jean, fr. min.: 108.
Chisata, John, zambiansk pol.: 354.
Chou En-lai, kinesisk ministerpræs.: 242, 244, 342, 447.
Christensen, Henry, da. pol.: 125, 129, 130, 358, 458, 461, 466, 467.
Christensen, Jacob, da. pol.: 261, 361.
Christensen, Robert, da. pol.: 464.
Christiansen, Aksel, da. ambassadør: 128.
Christiansen, Ragnar, norsk finansmin.: 117.
Chu, Chen, kinesisk pol.: 450.
Clemmensen, Erik Haunstrup, da. pol.: 129.
Cointat, Michel, fr. landbrugsmin.: 108.
Colombo, Emilio, ital. min.: 118.
Colotka, Peter, tjekkisk pol.: 250.
Compton, Edmund, nordirsk pol.: 451.
Craig, William, nordirsk pol.: 119.
Cyrankiewicz, Josef, polsk præs.: 455.

Dahlgaard, Lauge, da. pol.: 125, 134, 136, 254, 258, 266, 363.
Dalsager, Poul, da. pol.: 458, 471.
Dam, Atli, færøsk pol.: 358.
Dam, Poul, da. pol.: 124, 126, 137, 260.
Damsgaard, Kr., da. pol.: 356.
Danmark: Adoption, 464. Afskrivningslov, 134, 262. Aktieselskabslovgivning, 126. Arbejdsformidling, 136. Arbejdsløshed, 135. Beskatning, 360. Biblioteksloven 137. Biograflov, 122 f. Boliglovgivning, 264, 462 f., 472. Boligsikring, 469 f. Borgerlig straffelov, 462, 463, 465, 467. B & W, 123 f., 127, 131, 132, 355. Brandsikring, 125. Byggeriet 258. Børne- og ungdomsforsorg, 257, 260, 466. Daginstitutioner, 130. Dagpenge, 260. Danmarks Erhvervsfond, 469. Deponeringsordningen, 362. Devaluering, 473. Diplomatrokeringer, 128. Diskontoen, 123. Diskontonedsættelse, 254. Dyrtidsregulering, 126. EEC, 136,

256, 259, 356, 357, 360, 362, 471. Ejendomsskatter, 466, 469. Erhvervsuddannelse, 255. Ferieloven, 134, 262. Filmcentral, 123. Finanslovsforslag, 137, 467 f. Fiskeri, 128. Fiskerikonflikt, 128. Folkeafstemning, 257 f., 264. Folkeskolen, 130. Folketingsvalg, 360, 362. Forbrugsafgifter, 126. Forbrugslov, 131. Forskningscenter, 131. Forsvar, 470. Forurening, 355, 359, 468, 471. Fritidsundervisning, 255. Færdselsloven, 255, 256, 265. Grønlandske Handel, 131. Gymnasieskoler, 125. Hjemmemarkedspriser, 359. Importafgift, 459, 466. Indekskontrakter, 262. Indkomstskat, 133, 261. Investeringsfradrag, 469. Investeringskonti, 463. Jagtlov, 470. Kildeskat, 463, 464. Kommunale budgetter, 266. Kommunallovgivning, 263. Kommunal udligning, 130. Kontinentalsoklen, 122, 125, 259, 260. Kornordning, 358, 359. Kreditpolitik, 256. Kurssikring, 357. Kærnevåbentraktat, 131. Landbrug, 256, 259. Landbrugslovgivning, 129 f. Levnedsmiddellov, 128. Liberalisering af kapitalbevægelser, 123. Ligningsloven, 134, 460, 469. Lov om priser og avancer, 254. Luftfart, 470. Lægemidler, 128. Medhjælperloven, 136. Motorveje, 471. Mæglingsforslag, 128. NATO, 470. Nordisk samarbejde, 130. Nordvietnam, 135, 266, 467. Offentlige indsamlinger, lov om, 122. Offentlige udgifter, 355. Olieselskab, 124. Ombudsmand, 135, 261. Overenskomst, 128, 132. Overenskomstforhandlinger, 122, 127. Pantebreve, 356. Partidannelse, 261. Pensioner, 255, 262, 461. Pensionslovgivning, 123. Perspektivplan, 134 f., 254. Prislovgivning, 126. Prisstop, 127, 133. Pristal, 126, 127, 256, 359. Radiospredning, 468. Realkreditinstitutter, 134. Realkreditlovgivning, 136. Regeringsdannelse, 457 f., Regeringsændring, 133. Registreringsafgift, 261. Reguleringspristal, 133. Renteaftale, 124. Retsplejeloven, 254, 460. Sanering, 259. S-bane, 125. Skattekontrolloven, 460. Skatteudskrivning, 127, 258, 355. Skatteunddragelse, 127. Skolelovgivning, 263. Socialdemokratiets jubilæum, 360. Statsbaneloven, 125. Statslån, 260, 461. Strejkevarsel, 127. Sygeforsikring, 131, 262. Sygesikring, 122. Tillægsbevilling, 256. Tjenestemandsloven, 255. Tjenestemænd i Grønland, 129. Tobaksafgifter, 260. Toldloven, 256, 460, 468. Trontale, 459. Udbyttebegrænsning, 133, 258. Udskrivningsprocenten, 361. Ulykkesforsikring, 131. Valgretsalder, 136, 263, 264, 363. Vejbidragslov, 469. Veje, 130. Venstres landsmøde, 266. Voldgift, 467. Vægtafgift, 136. Værnepligt, 470. Økonomiske Råd, Det, 363. Økonomisk situation, 99 ff., 232 ff., 328 ff., 360, 434. Åbningsdebat, 461.

Daoud, Diaddine, ægyp. pol.: 246.
Dayan, Moshe, isr. forsvarsmin.: 349, 446.
Degn, Helle, da. pol.: 472.
Demirel, Suleyman, tyrk. pol.: 117, 242.
Dertil, Ozer, tyrk. min.: 118.
Désir, Luc, haitisk pol.: 245.
Dinesen, Erling, da. arbejdsmin.: 259, 457, 463.
Ditzel, Meta, da. pol.: 472.
Djourov, Dobri, bulgarsk pol.: 343.
Djurhuus, Hakún, færøsk pol.: 260, 262, 457, 461.
Dorman, Maurice, brit. guvernør: 252.
Douglas-Home, brit. udenrigsmin.: 452.
Dress, William, holl. pol.: 245, 253.
Due, Gunhild, da. pol.: 260.
Duhamel, Jacques, fr. kulturmin.: 108.
Duvalier, François, haitisk præs.: 109, 244.
Duvalier, Jean-Claude, haitisk præs.: 109, 245.

Eban, Abba, isr. udenrigsmin.: 107, 115, 241, 344, 450.
Edward Frederich Mutesa II, ugandapol.: 110.
Eggert, Christian Holten, da. ambassadør: 128.
Egypten: Aswandæmningen, 109. Benghasimødet, 244. Folkeafstemning, 352. Fredsforslag, 108. Føderation, 445. Mellemøstenkonflikten, 115, 241, 354, 450. Regeringsændring, 246 f. Sovjet, 109, 115, 247. Våbenstilstand, 107, 112.
Eisenhower, Dwight E., amr. pol.: 243.
Ekon, Kemalettin, tyrk. pol.: 117.

Eldjärn, Kristjan, islandsk præsident: 252.
Elfenbenskysten: Sydafrika, 246.
Elisabeth, brit. dronning: 252.
Elrom, Ephraim, isr. generalkonsul, 249.
Enggaard, Knud, da. pol.: 458.
Erenbjerg, Hans, da. pol.: 472.
Erim, Nihat, tyrk. ministerpræs.: 118, 242, 249, 445, 455.
Espensen, Ole, da. professor: 460.
Eyskens, Gaston, belg. ministerpræs.: 452.

Fairbain, David, austr. pol.: 118, 347.
Fanfani, Amintore, ital. pol.: 456.
Fanger, S. A., da. pol.: 254, 262.
Farra, Mohammed al, jordansk pol.: 107.
Fassi, Allal el, marokkansk pol.: 348.
Fauchet, Christian, fr. pol.: 114.
Faulkner, Brian, nordirsk premiermin.: 119, 349, 353, 445, 450.
Faure, Maurice, fr. pol.: 447.
Fawzi, Mohammed, ægyp. krigsmin.: 246, 247, 456.
Fayat, Henry, belg. pol.: 452.
Fayek, Mohammed Ahmed, ægyp. informationsmin.: 246.
Federspiel, Per, da. pol.: 254, 259.
Ferrer, Aldo, arg. økonomimin.: 121.
Ferri, Mario, ital. pol.: 112.
Finland: Regeringsdannelse, 120. Regeringskrise, 119, 448. Tysklandsproblemet, 353.
Filali, Abdel Latif, marokkansk pol.: 348.
Fischer, Paul, da. ambassadør: 128.
Flach, Karl-Hermann, vesttysk pol.: 448.
FN: Generalforsamling, 447. Generalsekretærvalg, 456. Mellemøstenkonflikten, 112.
Fog, Mogens, da. rektor, 465.
Foged, Jens, da. pol.: 262, 467.
Fostervoll, Alf Jacob, norsk forsvarsmin.: 117.
Frankrig: Algeriet, 112, 118. Kærnevåbenforsøg, 352. Partidannelse, 110, 252. Regeringsændring, 108, 115. Økonomisk situation, 324.
Fraser, Malcolm, austr. pol.: 118, 347.
Frederiksen, Ib, da. landbrugsmin.: 457, 470.
Frei, Eduardo, chilensisk pol.: 251.
Frey, Gerhard, tysk pol.: 109.
Frey, Roger, fr. min.: 108.
From, Simon, da. pol.: 459.
Fukuda, Takeo, jap. finansmin.: 341, 353.
Fälldin, Thorbjörn, sv. pol.: 253.

Garcia, Manuel, arg. pol.: 446.
Geertsema, W., holl. pol.: 253.
Gezmis, Deniz, tyrk. pol.: 446.
Ghandi, Indira, ind. premiermin.: 118, 119, 241, 248, 444, 449, 450, 453, 454, 455.
Gierek, Edward, polsk pol.: 107, 113, 455.
Giscard d'Estaing, Valery, fr. pol.: 447.
Gjærevoll, Olav, norsk min.: 117.
Gnavi, Pedro, argentinsk pol.: 121.
Golkar, Sekber, indonesisk pol.: 341.
Gomaa, Sharawy Mohammed, ægyp. ministerpræs.: 246, 247, 455.
Gomulka, Wladislaw, polsk pol.: 113.
Gorton, John, austr. forsvarsmin.: 112, 118, 347.
Goszkowski, Janusz, polsk pol.: 252.
Gratz, Leopold, østr. pol.: 446.
Gredal, Eva, da. socialmin.: 457, 458, 461, 466.
Groes, Ebbe, da. direktør: 473.
Groes, Lis, da. pol.: 131.
Gromyko Aleksej, sovj. udenrigsmin.: 247, 249, 348.
Grünbaum, Henry, da. finansmin.: 457, 458, 459, 464, 466, 468, 469.
Grækenland: Albanien, 248. Regeringsændringer, 351.
Guldberg, Ove, da. pol.: 125, 130, 258, 355.
Guinea: Dødsdomme, 110. Vesttyskland, 110.

Haapasalo, Kalervo, finsk trafikmin.: 120.
Habash, George, palæstinensisk pol.: 108, 110.
Hafstein, Josef, islandsk statsmin.: 252.
Haiti: Forfatningsændring, 109. Præsidentskifte, 244.
Hamadallah, Farouk Osman, sudansk pol.: 345.
Hansen, Erik, da. pol.: 254.
Hansen, Kurt, da. departementschef, 134.
Harmel, Pierre, belg. pol.: 452.

Hartling, Poul, da. pol.: 125, 135, 261, 266, 361, 458, 468.
Hastrup, Åge, da. pol.: 126, 132, 134, 136, 263.
Hassan II, marok. konge: 343, 348.
Hatem, Abdel Kater, ægyp. viceministerpræs.: 247.
Haugaard, Svend, da. pol.: 265, 459.
Haugestad, Arne, norsk advokat: 115.
Heath, Edward, brit. premiermin.: 109, 119, 349, 353, 354.
Hedlund, Gunnar, sv. pol.: 111, 253.
Hee, Pak Chung, sydkoreansk præs.: 245, 455.
Heikal, Hassanein, ægyp. chefredaktør: 348.
Heinesen, Knud, da. undervisningsmin.: 457, 458, 460, 465, 471.
Helveg-Petersen, K., da. pol.: 122, 131.
Helveg, Petersen, Niels, da. pol.: 259, 459, 461, 472.
Heron, Louis, eng. journalist: 115.
Hertling, Knud, grønl. pol.: 260, 363, 364, 457, 458, 459, 461, 464, 466.
Hetemäki, Paivö, finsk statsmin.: 448.
Hillery, Patrick, irsk udenrigsmin.: 349.
Hill-Madsen, C., da. direktør: 132.
Hinnawi, Kamel el, ægyp. pol.: 247.
Hjortnæs, Karl, da. pol.: 472.
Hoffmann, Karel, tjek. pol.: 250.
Holland: Regeringsdannelse, 253. Regeringskrise, 249. Valg, 245 f. Økonomisk situation, 324.
Holkeri, Harri, finsk pol.: 245.
Holm, Knut, norsk fiskerimin.: 117.
Honecker, Erich, østtysk pol.: 247, 352.
Hori, Shigeru, jap. pol.: 341.
Houghton, Douglas, brit. pol.: 448.
Houphouet-Boigny, Felix, Elfenbenskysten, præs.: 246.
Hruczek, Wladyslaw, polsk fagforeningsleder: 107.
Hume, John, nordirsk pol.: 445.
Hurwitz, Stephan, da. ombudsmand: 135.
Husak, Gustav, tjek. partisekr.: 250.
Hussein, jordansk konge: 108, 121, 344, 346, 353, 453.
Hussein, Suleiman, Uganda brigadegeneral: 110, 111.
Huang Hua, kinesisk pol.: 450, 454.
Hækkerup, Grete, da. pol.: 459.
Hækkerup, Per, da. budgetmin.: 128, 135, 257, 263, 361, 457, 458, 461, 462, 466, 467.
Høegh, Erling, da. pol.: 363.
Høgsgård, Viggo, da. lrs.: 361.
Højdal, Odd, norsk socialmin.: 117.

Indien: Pakistankonflikten, 241, 248, 343, 347, 449, 453 ff. Sovjet, 444. Underhusvalg, 118 f. USA, 343.
Indonesien: Valg, 341.
Ingvaldsen, Bernt, norsk stortingspræs.: 116.
Indra, Alois, tjek. pol.: 250.
Island: Regeringsdannelse, 343. Valg, 251. Mellemøstenkonflikten, 107, 112, 115, 241, 348 f., 445 f. USA, 344, 348.
Italien: Præsidentvalg, 456. Regionalvalg, 252. Socialistisk Enhedsparti, 112. Tillidsvotum, 118. Økonomisk situation, 324.
Jabir, Jabir al-Ahmad al, kuwaitisk premiermin.: 110.

Jackson, Geoffrey, brit. ambassadør, 353.
Jakobsen, Frode, da. pol.: 362, 458, 472.
Japan: Kina, 342. Okinawa, 253. Regeringsændring, 341. USA, 353.
Jaroszewics, Pjotr, polsk ministerpræs.: 107.
Jarring, Gunnar, sv. diplomat, 107, 108, 112, 115, 354, 450.
Jaszcuk, Boleslaw, polsk økonom, 113.
Jedrychowski, Stefan, polsk udenrigsmin.: 455.
Jenkins, Roy, brit. pol.: 448.
Jensen, Aage Hessellund, da. ambassadør: 128.
Jensen, Egon, da. indenrigsmin.: 457, 465, 466.
Jensen, Erling, da. handelsmin.: 457, 458, 463, 465, 469.
Johannesson, Olafur, islandsk statsmin.: 252, 343, 344.
Johansen, Arne Stæhr, da. pol.: 468.
Johansson, Rune, sv. industrimin.: 253.
Jonas, Franz, østrigsk præs.: 245.
Jordan: Borgerkrig, 108, 121. Fredsforslag, 108. Partidannelse, 353. Partisaner, 344. Regeringsændring, 453. Syrien, 108.
Jong, Piet de, holl. premiermin.: 246.

Josefsson, Ludvik, islandsk fiskerimin.: 344.
Jugoslavien: Præsidentskab, 254. Præsidentvalg, 346.
Juliana, holl. dronning, 249, 253.
Jung, Kim Dae, sydkoreansk pol.: 245.
Juul-Madsen, Ejvind, da. pol.: 469.
Jørgensen, Anker, da. pol.: 123, 127, 362, 458.
Jørgensen, Eigil, da. departementschef, 134.
Jørnow, Lone, da. studenterrådsfmd.: 357.
Jämsen, Artturi, finsk indenrigsmin.: 120.

Kadhafi, libysk statschef: 244, 341, 343, 346, 456.
Kamerun: Kina, 242.
Kampmann, Jens, da. trafikmin.: 457, 458, 463, 465 f., 468, 469, 470, 471.
Kapek, Antonin, tjek. pol.: 250.
Kapwepwe, Simon, zambiansk pol.: 351, 354.
Karjalainen, Ahti, finsk statsmin.: 119, 120, 448.
Karl, Elfriede, østr. pol.: 446.
Kaunda, Kenneth, zambiansk præs.: 109, 351, 354.
Kekkonen, Urho, finsk præs.: 119, 120.
Kempny, Josef, tjek. pol.: 250.
Kenyatta, Jomo, kenyansk præs.: 121.
Kershaw, Anthony, brit. pol.: 111.
Khaled, Mausour, sudanesisk udenrigsmin.: 347.
Khalifa, Isa bin Sulman al, arab. pol.: 350.
Khan, Tikka, østpakistansk pol.: 248.
Khan, Yahya, pakistansk præs.: 116, 241, 242, 248, 343, 347, 352, 444, 449, 450, 454, 455.
Khatib, Ahmed, syrisk præs.: 114.
Khatib, Ahmed al, kuwaitisk pol.: 110.
Kibedi, Wanume, Uganda, statssekr.: 111.
Kiesinger, Kurt Georg, vesttysk pol.: 341, 342, 445, 447, 453.
Kina: FN, 447. Kuwait, 121. Laosinvationen, 114. Nigeria, 114. Pakistan, 241. Tyrkiet, 348. USA, 244, 342, 347, 453. Østrig, 250.
King, Horace, brit. pol.: 109, 250, 251.
Kjartansson, Magnus, islandsk industri- og sundhedsmin.: 344.
Kjær, Hans, da. pol.: 129, 458.
Kleppe, Per, norsk handelsmin.: 117.
Kliszko, Zenon, polsk ideolog: 113.
Knox, John, da. ambassadør, 128.
Knusi, Pekka, finsk socialmin.: 120.
Knuth, Adam Eggert, da. ambassadør, 128.
Kohl, Helmut, vesttysk pol.: 120, 249, 341, 445.
Koig, Arturo Mor, arg. pol.: 121.
Kohlmaier, Herbert, østr. pol.: 251.
Korcak, Josef, tjek. pol.: 250.
Koster, H. J. de, holl. pol.: 253.
Kosygin, Aleksej, sovjet. ministerpræs.: 249, 468.
Koulis, Ioannis, græsk pol.: 351.
Krag, J. O., da. statsmin.: 126, 356, 357, 358, 359, 360, 363, 364, 457, 458, 459, 468.
Kreisky, Bruno, østr. pol.: 446.
Kuan-hung, Chiao, kinesisk viceudenrigsmin.: 450.
Kubat, Ferit, tyrk. indenrigsmin.: 455.
Kuwait: Kina, 121. Regeringsdannelse, 112. Valg, 110.

Laaksonen, Mikko, finsk justitsmin.: 120.
Lamrani, Karion, marokkansk økonomimin.: 348.
Lange, Morten, da. pol.: 124, 459.
Lanusse, Alejandro, arg. præs.: 120, 121, 242, 446.
Laos: Sydvietnam, 113.
Larsen, Aksel, da. pol.: 126, 259, 260, 264, 456, 471.
Larsen, Arne, da. pol.: 135.
Larsen, Helge, da. pol.: 126, 130, 257, 363.
Larsen, Lennart, da. pol.: 254.
Laursen, Waldemar, da. pol.: 262.
Lawzi, Ahmed, jordansk finansmin.: 453.
Lecanuet, Jean, fr. pol.: 110, 447, 451.
Lembourn, Hans Jørgen, da. pol.: 464.
Lemke, Helmut, vesttysk pol.: 249.
Lenart, Josef, tjek. pol.: 250.
Leodolter, Ingrid, østr. pol.: 446.
Levingston, Roberto Marcelo, argentinsk præs.: 120, 121, 446.
Liberia: Regeringsændring, 456.

Libyen, Benghasimødet, 244. Nationalisering, 455.
Lied, Finn, norsk industrimin.: 117.
Lind, Nathalie, da. pol.: 122, 132, 255, 260, 464.
Lindsay, John V., amer. borgmester: 349 f.
Linkola, Anna-Liisa, finsk pol.: 245.
Leone, Giovanni, ital. præs.: 456.
Lloyd, Selwyn, eng. fmd.: 109.
Loga-Sowinski, polsk fagforeningsleder: 107.
Longhead, Peter, canadisk pol.: 447.
Lorenz, Peter, østtysk pol.: 244.
Lorenzen, da. højesteretspræsident: 135.
Luns, Joseph, holl. pol.: 253, 444.
Lynch, Jack, irsk premiermin.: 349, 353, 445.
Lynch, Philip, austr. arbejdsmin.: 118.

Magliore, haitisk pol.: 245.
Mahgoub, Abdel Khaliq, sudansk pol.: 345, 346.
Mahon, William Mc, austr. premiermin.: 347.
Makarezos, græsk pol.: 351.
Maktoum, Rashid Bin Said al, persisk vicepræs.: 453.
Malawi: Sydafrika, 350.
Malen, Ferit, tyrk. forsvarsmin.: 455.
Malik, A. M., østpakistansk pol.: 454.
Malta: Parlamentsvalg, 252. Storbritannien, 341, 350, 354, 456..
Mamo, Anthony, maltesisk generalguvernør: 350.
Mansfield, Mike, amr. senator: 248, 249.
Marcelhacy, Pierre, fr. pol.: 110.
Marcos, Ferdinand, philipinsk præs.: 351.
Marokko: Kupforsøg, 343. Regeringsændring, 348.
Martino, Francesco de, ital. pol.: 118.
Martino, Francesco de, ital. pol.: 456.
Matthiasen, Niels, da. kulturmin.: 457, 459, 460, 465.
Maudling, Reginald, brit. pol.: 451.
McEwen, John, austr. min.: 111–112.
McMahon, William, austr. premiermin.: 118, 250.
Medbouh, marokkansk general: 343.
Mediata, Jaime Florentino, boliviansk pol.: 352.
Meïr, Golda, isr. ministerpræs.: 107, 112, 115, 241, 445, 446, 450.
Mendes-France, Pierre, fr. pol.: 451.
Messmer, Pierre, fr. min.: 115.
Meyer, Poul, da. prof., dr. jur.: 363.
Michaelsen, V. Fleischer, da. journalistforbundsfmd.: 358.
Michelet, Edmond, fr. kulturmin.: 108.
Mihailov, Ivan, bulgarsk pol.: 342.
Minh, Duong Van, sydvietnamesisk pol.: 350, 444.
Mintoff, Dom, maltesisk premiermin.: 252, 341, 354, 456.
Mitterand, François, fr. pol.: 252.
Mizuta, Mikio, jap. pol.: 341.
Mnasher, Anis, jordansk finansmin.: 453.
Moczar, Mieczyslaw, polsk pol.: 107, 253, 455.
Mollet, Guy, fr. pol.: 252.
Moltke, Kai, da. pol.: 137, 362.
Mondow, Raymond, fr. transportmin.: 108.
Monnerville, Gaston, fr. pol.: 110.
Morice, André, fr. pol.: 451.
Mortensen, K. J., da. pol.: 458.
Motzfeldt, Jonathan, grønlandsk næstfmd.: 258.
Muller, Emile, fr. pol.: 451.
Musa, Omar Hadj, sudanesisk informationsmin.: 111.
Mussgenug, Martin, vesttysk pol.: 452.
Mykkinen, Joumi, finsk pol.: 245.
Möller, Alex, vesttysk finansmin.: 248.
Møller, Inger Fischer, da. pol.: 472.
Møller, Orla, da. pol.: 261–458.
Møller, Poul, da. pol.: 133, 259, 265, 464.
Morch, Otto, da. pol.: 262.
Mørk, Niels, da. pol.: 131, 262.

Nahayan, Zaid Bin Sultan al, persisk pol.: 453.
Nasser, Abdul Gamal, ægyp. præs.: 246, 247.
Nazrul, Sayed, Bangla Desh vicepræs.: 242, 455.
Nelissen, R., holl. pol.: 253.
Nemeiry, Jaafar Muhammed al, sudanesisk statschef: 244.
Nenni, Pietro, ital. pol.: 118, 456.
Nguyen Cao Ky, sydvietnamesisk præs.: 350, 444.

Nguyen Van Thieu, sydvietnamesisk præs.: 113.
Niazi, A. K., østpakistansk pol.: 454.
Nielsen, Helge, da. boligmin.: 457, 462, 469, 472.
Nielsen, Johan, da. pol.: 265, 457, 472.
Nielsen, K. Axel, da. folketingsfmd.: 261, 359, 457, 460, 462, 463, 464, 467, 472.
Nielsen, Lars Nordskov, da. ombudsmand: 135.
Nielsen, Lone, da. pol.: 472.
Nielsen, Poul Overgaard, da. pol.: 472.
Nielsen, Thomas, da. LO-fmd.: 357, 358, 471.
Nielsen, V. Rud, da. afdelingschef: 134.
Nigeria: Kina, 114.
Nilsson, Torsten, sv. udenrigsmin.: 253.
Nimeiry, Jaafar Mohammed al, sudansk pol.: 250, 345, 346, 347, 351.
Ninn-Hansen, Erik, da. pol.: 133, 134, 256, 260, 265, 358, 360, 458, 464.
Nixon, Richard, amr. præs.: 114, 243, 244, 250, 251, 253, 341, 342, 347, 348, 350, 447, 453.
Nordirland: Borgerkrig, 349, 353, 445. Compton-betænkningen, 451. England, 119. Regeringsdannelse, 119. Terrorisme, 119.
Nordli, Odvar, norsk kommunalmin.: 117.
Norge: Kommunevalg, 354. Perspektivplanlægning, 63 ff. Regeringsdannelse, 117. Regeringskrise, 114, 115, 116. Økonomisk situation, 324.
Normann, A. C., da. pol.: 128, 129, 136.
Nur, Abdel Mohsen Abu el, ægyp. pol.: 246.
Nyboe Andersen, Svend, da. pol.: 130, 133, 255, 257, 259, 266, 356, 360, 363, 471.
Nyerere, Julius, tanzanesisk præs.: 110, 111.
Nørgaard, Ivar, da. økonomi- og markedsmin.: 124, 259, 260, 457, 458, 471.
Nørretranders, Bjarne, da. prof.: 356.

Obote, Milton, Uganda præs.: 110, 111.
Odinga, Oginga, kenyansk pol.: 121.
Olafsson, Magnus Torfi, islandsk undervisningsmin.: 344.
Olav, norsk konge: 116.
Olcay, Osman, tyrk. udenrigsmin.: 118.
Olesen, Kjeld, da. forsvarsmin.: 258, 259, 457, 470.
Olivier, George Borg, maltesisk premiermin.: 252.
Olsen, Edith, Kvindeligt Arbejderforb.: 127.
Olsen, Moses, grønlandsk pol.: 363, 364, 457, 461, 472.
Oryema, Ernest Wilson, Uganda generalinspektør: 110.
Osman, Babiker al Nur, sudansk pol.: 345.
Osmani, A. G., Bangla Desh oberst: 242.
Oufkir, marokkansk general: 343, 348.

Paasio, Rafael, finsk pol.: 120.
Paisley, Ian, nordirsk præst: 353.
Pakistan: Borgerkrig, 116. Indien, 241. Kina, 242. Konflikten, 242, 348, 352, 543 ff. Splittelsen, 91.
Palme, Olof, sv. statsmin.: 120, 253.
Papadimitriou, Konstantinos, græsk pol.: 351.
Papadopoulos, George, græsk premiermin.: 351.
Parker, Lord, brit. pol.: 451.
Pattakos, græsk pol.: 351.
Pavlovskij, Ivan, sovj. viceforsvarsmin.: 247.
Pedersen, Arne Fog, da. kirkemin.: 363.
Pedersen, Axel Ivan, da. pol.: 265.
Pedersen, Bertel, da. pol.: 131.
Pehrson-Bramstorp, Axel, sv. pol.: 111.
Peng-fei, Chi, kinesisk viceudenrigsmin.: 450.
Petersen, Buchart, da. pol.: 472.
Petersen, Otto, da. direktør: 132.
Pezopoulos, George, græsk pol.: 351.
Philip, Grethe, da. pol.: 262.
Philippinerne: Undtagelsestilstand, 351.
Philipsen, Henning, da. pol.: 469.
Philipsen, Johan, da. pol.: 258.
Pittermann, Bruno, østr. pol.: 446.
Podgorny, Nikolaj, sovjet. præs.: 109, 241, 247, 444.
Polen: Centralkomitémøde, 113. Partirokeringer, 253. Regeringsændring, 455. Strejker, 107.

Portugal: Forfatningsændring, 343, 348.
Poujade, Robert, fr. min.: 108.

Quitierrez, Mario, boliviansk pol.: 352.

Rahman, Jujibur, pak. pol.: 116, 242, 348, 454, 455.
Rasmussen, Hans, da. forbundsfmd.: 358.
Rasmussen, Henning, da. pol.: 467.
Rasmussen, Karl Max, da. pol.: 262.
Raymond, Adrien, haitisk udenrigsmin.: 245.
Raymond, Claude, haitisk pol.: 245.
Reale, Orenzo, ital. justitsmin.: 113, 118.
Ree, Eva, da. pol.: 262.
Reintoft, Hanne, da. pol.: 123, 124, 130, 135, 256, 258, 260, 262, 263, 361, 362.
Rey, Carlos, arg. general: 121.
Rey, Henri, fr. pol.: 115.
Rhodesia: Storbritannien, 452.
Ribicic, Mitija, jugoslavisk pol.: 346.
Richtnilmi, Juha, finsk pol.: 109, 245.
Rios, Alejandro, chilesisk pol.: 251.
Rivero, Horacio, amr. admiral: 252.
Robinson, A. N. R., tobagiansk pol.: 250.
Rogers, William P., amr. udenrigsmin.: 115, 248, 249, 253, 347, 353, 445.
Rolovic, Vladimir, jugoslavisk ambassadør: 242.
Rosing, Nicolaj, da. pol.: 254, 260, 265, 363.
Rønne, Torben, da. ambassadør: 128.

Saarto, Veikko, finsk trafikmin.: 120.
Sabri, Ali, ægyp. pol.: 246, 247, 455.
Sadat, Anwar, ægyp. præs.: 107, 109, 112, 115, 241, 244, 246, 247, 349, 350, 352, 353, 445, 450, 453, 455 f.
Said, Hilmy el, ægyp. min.: 246.
Salah, Abullah, jordansk udenrigsmin.: 452.
Saleh, Saleh, arabisk pol.: 345.
Salem, Mamdouh, ægyp. indenrigsmin.: 246.
Salonen, Olavi, finsk industrimin.: 120.
Saragat, Guiseppe, ital. pol.: 456.
Sato, Eisaku, japansk premiermin.: 253, 341, 342.
Savary, Alain, fr. pol.: 252.
Schich, Andres, boliviansk pol.: 352.
Schiller, Karl, vesttysk økonomimin.: 248.
Schleinzer, Karl, østr. generalsekr.: 251.
Schlüther, Poul, da. pol.: 135, 458, 461, 464.
Schmeizer, Norbert, holl. pol.: 253.
Schmidt, Erik Ib, da. departementschef: 134.
Schneider, Rene, chilensisk pol.: 251.
Schram-Nielsen, Erik, da. ambassadør: 128.
Schwarzenbach, James, schweizisk pol.: 449.
Schweiz: Kvindelig valgret, 113. Valg, 448.
Schütz, Klaus, berlinsk overborgmester: 244.
Seier-Petersen, P., da. revisor: 127.
Seip, Helge, norsk pol.: 115.
Servan-Schreiber, Jean Jacques, fr. pol.: 447, 451.
Sharaf, Sami, ægyp. min.: 246, 455.
Shukeir, Mohammed Labib, ægyp. pol.: 246.
Sidky, Aziz, ægyp. viceministerpræs.: 247.
Siebold, Herman, tysk pol.: 110.
Sierra Leone: Forfatningsændring, 244. Kupforsøg, 121.
Siesco, Joseph, amr. viceudenrigsmin.: 348.
Sigsgaard, Erik, da. pol.: 124, 125, 127, 361.
Sigurdsson, Halldór, islandsk pol.: 343.
Simonsen, Vagn, da. pol.: 463, 464.
Sindermann, Horst, østtysk viceministerpræs.: 247.
Singh, Swaran, indisk udenrigsmin.: 119, 241, 242, 343, 347, 348.
Sinowitz, Alfred, østr. udenrigsmin.: 446.
Skak-Nielsen, N. V., da. rigsstatistiker: 356, 363.
Skovmand, Svend, da. pol.: 260, 472.
Skytte, Karl, da. pol.: 262, 266, 459.
Smith, Ian, rodesisk premiermin.: 452.
Snedden, Billy, austr. pol.: 118, 347.
Sovjet: Egypten, 109, 247. Indien, 444. Mellemøstenkrisen, 115. 24. partikongres, 243. SALT, 249. Storbritannien, 354. Troppereduktioner, 249.
Soustelle, Jacques, fr. pol.: 110, 114.
Spychalski, Marian, pol. marskal: 252.

Stangerup, Hakon, da. professor: 458, 459.
Steen, Reiulf, norsk samfærdselsmin.: 117.
Steenkamp, holl. senator: 249, 253.
Steffen, Joachim, Schleswig-Holsteinsk pol.: 245.
Stetter, Ib, da. pol.: 259, 458, 471.
Steven, Siaka, Sierra Leone, ministerpræs.: 121, 244.
Stinus, Arne, da. pol.: 260, 265, 472.
Stoltenberg, Gerhard, vesttysk pol.: 249.
Storbritannien: Commonwealth konference, 109. EEC, 218, 445, 448. Malta, 341, 456. Nordirland, 119. Rhodesia, 452. Sovjet, 354. Suppleringsvalg, 250. Sydafrika, 109. Økonomisk situation, 218 ff., 322.
Strauss, Franz Josef, vesttysk pol.: 354.
Strougal, Lubomir, tjek. pol.: 250.
Suarez, Hugo Banzer, boliviansk pol.: 352.
Sudan: Kupforsøg, 345. Partidannelse, 250. Sovjet, 347.
Suharto, indonesisk pol.: 341.
Suleiman, Mohammed, irakisk pol.: 345.
Sunay, Cevdet, tyrk. præs.: 117, 118, 445, 455.
Sverige: Diplomatmord, 242. EEC, 120. Perspektivplanlægning, 63 ff. Regeringsændring, 253. Økonomisk situation, 323.
Svoboda, Ludvik, tjek. pol.: 250.
Sydafrika: Sydvestafrika, 253.
Sydkorea: Parlamentsvalg, 250. Præsidentvalg, 245. Undtagelsestilstand, 455.
Sydvietnam: Cambodia, 117. Laos, 113. Præsidentvalg, 350, 444. Sydlaos, 117.
Syrien: Benghasimødet, 244. Forfatningsændringer, 114. Præsidentvalg, 119.
Söder, Karin, sv. pol.: 253.
Søgaard, Poul, da. pol.: 458.
Sølvhøj, Hans, da. generaldirektør: 364, 456, 458, 459, 462.
Sørensen, Henning, da. tillidsmand, 470, 471, 472.
Sørensen, Max, da. professor, 258.

Takeshitu, Noboru, jap. pol.: 341.
Tanaka, Kakuei, jap. pol.: 341.
Tanchev, Peter, bulgarsk pol.: 342.
Tanzania: Uganda, 110.
Tarmac, Memduh, tyrk. general: 117.
Tasnev, Angel, bulgarsk pol.: 342.
Tastesen, da. pol.: 260.
Tchidimbo, Raymond-Marie, guinesisk biskop: 110.
Teil, Wasti, jordansk premiermin.: 108, 344, 452.
Tekoah, Josef, isr. pol.: 107.
Thadden, Adolf von, vesttysk pol.: 452.
Thestrup, Knud, da. pol.: 122, 463, 464.
Thieu, Van, sydvietnamesisk præs.: 350, 44.
Thomsen, Chr., da. fiskerimin.: 457.
Thomsen, Knud, da. pol.: 124, 127, 133.
Thygesen, Jørgen M., da. direktør: 127.
Tiekso, Anna-Liisa, finsk socialmin.: 120.
Tito, jugoslavisk præs.: 254, 346.
Tjekkoslovakiet: Forfatningsændring, 108. 14. partikongres, 250.
Todorov, Stanko, bulg. pol.: 342.
Tolbert, William R., liberisk præs.: 346.
Tomasini, René, fr. generalsekr.: 108.
Tombalhaye, François, nordafr. præs.: 351.
Torres, Juan José, boliviansk præs.: 109, 352.
Toft, H. C., da. pol.: 125, 129, 130, 136, 257, 261, 265, 360.
Toure, Sekou, guinesisk præs.: 111, 121.
Treholt, Thorstein, norsk landbrugsmin.: 117.
Trudeau, Pierre Elliot, canad. premiermin.: 249.
Tsolov, Tana, bulgarsk pol.: 342.
Tsoukalas, Angelos, græsk justitsmin.: 351.
Tubman, William S., liberisk præs.: 346.
Tuominen, Erkki, finsk justitsmin.: 120.
Tved, Holm, da. pol.: 262.
Tyrkiet: Bortførelse, 117, 118. Diplomatmord, 249. Dødsdomme, 446. Kina, 348. Regeringsdannelse, 118, 455. Regeringsprogram, 242. Regeringsændring, 117, 445. Undtagelsestilstand, 242, 346, 451.

Uganda: Kup, 110. Nigeria, 111. Regeringsdannelse, 111. Sudan, 111. Tanzania, 111.
Ulbricht, Walter, østtysk pol.: 247.
USA: Japan, 353. Kina, 244, 251, 342, 347, 453. Mellemøstenkrisen, 115. Oki-

nawa, 253. SALT, 249. Sydøstasien, 113, 114. Troppereduktioner, 249. Valutakrise, 248. Vietnam, 243. Økonomisk situation, 94, 223 ff., 318 f., 350.
U Thant, FN-generalsekr.: 110, 112, 117, 342, 444, 450, 454, 456.

Valbak, Aage, da. pol.: 358.
Valdimarson, Hannibal, islandsk pol.: 251 f., 343, 344.
Valle, Inger Louise, norsk min. for familie- og forbrugsanliggender: 117
Vemmer, Mogens, da. programsekr.: 458, 473.
Vendroux, Jacques, fr. pol.: 114.
Vermeylen, Pierre, belg. pol.: 452.
Vesttyskland: Berlinaftale, 352. Berlinordning, 351. Landdagsvalg, 119, 120, 245, 249. Partidannelse, 109, 251. Valutaproblemer, 248. Vestberlin, 244. Økonomisk situation, 94 ff., 323. Østtyskland, 456.
Vibe-Pedersen, John, da. prof.: 363.
Virolainen, Johannes, finsk pol.: 448.
Viveke, Holger, da. pol.: 129.
Vorster, J. B., sydafr. premiermin.: 246, 253, 350.
Waldheim, Kurt, østrigsk pol.: 245.
Wang, Zacharias, færøsk pol.: 457.
Wechselmann, Sigurd, da. amtmand: 122.
Weiss, Birte, da. pol.: 472.
Whitlam, Gough, austr. pol.: 347.
Wickman, Krister, sv. udenrigsmin.: 253.
Williams, Eric, tobagiansk premiermin.: 250.
Wilson, Harold, brit. pol.: 444, 448, 451.
Winge, Preben, da. chefredaktør: 363, 364.
Withalm, Hermann, østr. pol.: 251.
Wyczynski, polsk kardinal: 107.

Xanthopoulos-Palamas, græsk pol.: 452.

Zambia: Anholdelser, 354. Partidannelse, 351.
Zayed, Saadeddine, ægyp. boligmin.: 246.
Zayyat, Mohammed al, ægyp. pol.: 107.
Zhivkov, Todor, bulg. pol.: 432.
Zoglmann, Siegfried, vesttysk pol.: 109, 251.
Zuabi, Abdul Aziz, isr. pol.: 249.
Zujovic, Edmundo Perez, chilesisk pol.: 251.

Ølgaard Anders, da. prof.: 363.
Ømann, Sigurd, da. pol.: 359.
Østergaard, Knud, da. forsvarsmin.: 133, 355.
Østrig: Kina, 250. Præsidentvalg, 245. Regeringsændring, 446. Valg, 446.
Østtyskland: Regeringsændring, 247.

INDHOLD

Hans Aage: Utopiske samfund i USA i årene 1750–1900 3
Jørgen Wedebye: Befolkningstilvækst og befolkningsprognoser 37
Torben Gjede: Langtidsprognoser og perspektivplanlægning i Sverige og Norge 63
Karen Mogensen og *John E. Martinussen:* Splittelse af det pakistanske fællesskab 78
Poul Ove Pedersen: Vækstcentrer og bysystemer 141
Ole Lando: Etableringsret og fri udveksling af tjenesteydelser i fællesmarkedet 168
Ole Zacchi og *Andreas Wildt:* Nyt lys over det danske kapitalmarked I 179
Peter Andreas Bøggild: Gravskrift over selective employment tax 199
Harald Rømer: Valgkampen 1971 – et eksempel på TV-påvirkning 269
Steen B. Rasmussen: Strukturfunktionalismens anvendelse i international politik belyst ved et studie af Verdensbanken 280
Ole Zacchi: Nyt lys over det danske kapitalmarked II 289
Hans Jørgen Nielsen og *Steen Saurberg:* De meningsløse – en analyse af politisk apati 367
Jens Gregersen: Socialistisk økonomisk integration 383
Erling Rasmussen: De nye principper for den sociale sektors planlægningssystem 400
Poul Erik Grohnheit: Ressourcerne og den fysiske planlægning 412
Harald Rømer: Korrektion til: Valgkampen 1971 – et eksempel på TV-påvirkning 427
Den internationale økonomiske situation 94, 218, 318, 428
Den danske økonomiske situation 99, 232, 328, 434
Politisk kronik 107, 241, 341, 444